

Державний заклад: "ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО"

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Т. Д. Величко

**ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ
В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Присвячено 200 - річчю Державного закладу
"Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського"

Одеса - 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Державний заклад: «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»
Південний науковий центр АПН України**

Т. Д. Величко

**ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В УМОВАХ
ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Навчальний посібник

**Одеса
2017**

ББК 74.1

УДК: 373.2+316+613.954

В 27

Рекомендовано до друку Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 11 від 27.04.2017 року)

Рецензенти:

В. В. Корнешук - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету

Н. В. Кічук - доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Величко Т. Д.

В27 Теорія і технологія соціалізації дитини в умовах дошкільного навчального закладу: навч. посібн. / Т. Д. Величко – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 206 с.

У навчальному посібнику стисло подано основний зміст курсу «Теорія і технологія соціалізації дитини в умовах дошкільного навчального закладу» згідно з чинною навчальною програмою. Матеріали посібника можуть бути використані під час аудиторного опрацювання курсу, а також для організації самостійної роботи студентів.

Видання адресоване студентам, батькам, викладачам, вихователям та усім, хто цікавиться питаннями соціалізації дитини.

ББК 74.1

УДК: 373.2+316+613.954

В 27

Величко Т. Д., 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Змістовий модуль 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як пріоритетний напрямок діяльності дошкільного навчального закладу	
Тема 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема.....	11
Тема 2. Особливості сучасного освітнього простору, спрямованого на успішну соціалізацію дошкільників.....	26
Тема 3. Особливості гендерної соціалізації дітей дошкільного віку.....	64
Тема 4. Роль дорослого в розвитку дитини.....	75
Змістовий модуль 2. Соціально-орієнтована діяльність дошкільного навчального закладу в реалізації умов успішної соціалізації дитини	
Тема 5. Гра як засіб соціальної адаптації дитини до умов ДНЗ.....	88
Тема 6. Виховні можливості міжвікового спілкування дітей у ДНЗ.....	101
Тема 7. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї в формуванні соціально-моральної особистості дошкільника.....	111
Тема 8. Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей в умовах дошкільного навчального закладу.....	125
Тема 9. Альтернативна дошкільна освіта як соціальна потреба сучасного суспільства.....	136
Зміст практичних занять	147
Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів	153
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	155
Тестові завдання	156
Ключові поняття та терміни	176
Список рекомендованої літератури	180
Додатки	189

Вступ

Становлення української державності, розбудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на людину, її духовну культуру. Закладена в сучасних державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти) методологія освіти надає пріоритетності соціально розвиненій особистості, її життєвому самовизначенню, самореалізації, життєтворчості і, відповідно, апелює до сучасної особистісно зорієнтованої парадигми освіти. Потреби суспільства в самостійній, творчій, ініціативній особистості визначають нові параметри перебігу соціалізації, висувають підвищені вимоги до її суб'єкта щодо формування нових моделей соціальної поведінки, конструювання персональної системи цінностей, унаслідок чого перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду традиційних настанов у соціалізації та вихованні дітей і молоді.

Серед причин, що актуалізують розробку проблем соціалізації особистості у сучасному суспільстві, виокремлюють: міцнення статусу дитинства у суспільстві, концептуальне обґрунтування його сутності та розвитку у контексті трансформацій суспільного життя; необхідність забезпечення активного пристосування дітей до нових для них соціальних умов життєдіяльності, набуття ними соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціуму. Першорядного значення вищесказане набуває, коли йдеться про соціалізацію особистості у дошкільному дитинстві, дослідження якого посідає особливе місце у педагогічній і психологічній науці.

У зв'язку з цим дошкільному навчальному закладу відводиться особлива роль - спільно з сім'єю стати провідною соціальною інституцією соціалізації, яка забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, спрямовує на

розвиток соціально та індивідуально значущих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довкіллі.

Мета: освоєння студентами спеціальності 012 «Дошкільна освіта» теоретичних основ організації процесу соціалізації, його закономірностей і принципів, цілей і змісту, також чинників, форм, засобів, умов соціальної роботи; розкриття головних проблем соціалізації дитини в умовах дошкільного навчального закладу, що мають теоретичне та практичне значення, а саме: персоналізація та соціалізація особистості, роль суспільства в соціальному розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Завдання курсу:

- формування професійно орієнтованого світогляду майбутнього педагога дошкільного навчального закладу;
- аналіз та узагальнення засобів, чинників та механізмів соціалізації дитини дошкільного віку в умовах ДНЗ, теорії розвитку особистості, особливості формування життєвих цінностей дитини;
- участь у міждисциплінарних психолого-педагогічних і соціально-реабілітаційних заходах у взаємодії з суміжними спеціалістами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- особливості дітей дошкільного віку, їх інтереси, потреби;
- загальні поняття про соціалізацію особистості дитини дошкільного віку;
- показники сформованості соціальної активності дитини;
- соціальну спрямованість пізнавальної, моральної, комунікативної, художньо-естетичної, трудової, фізкультурно-спортивної діяльності дітей дошкільного віку;
- зміст, види, форми соціально-педагогічної роботи з дошкільниками;
- основні положення сучасної теорії соціального виховання;
- базові теорії виховання і розвитку особистості дитини;
- закономірності, принципи і напрямки виховання;

- сутність процесу соціалізації і соціального виховання в дошкільному навчальному закладі;

- методика взаємодії в соціальному вихованні;

- методика надання індивідуальної допомоги в процесі соціалізації дітей дошкільного віку;

вміти:

- формувати основні уявлення про процес соціалізації особистості дитини дошкільного віку;

- добирати та аналізувати інформацію про моделі та стадії соціалізації дитини в умовах ДНЗ;

- визначати і аналізувати чинники та складові соціалізації дитини в умовах ДНЗ;

- конкретизувати та систематизувати механізми соціалізації дитини в умовах ДНЗ;

- виявляти умови, що детермінують поведінку дитини дошкільного віку;

- визначати елементи традиційності, що впливають на процес соціалізації особистості дитини;

- приймати професійні рішення щодо коригування впливу змін на поведінку дитини за допомогою моделювання соціально-педагогічної роботи.

- долати в собі такі особистісні якості, як апатія, формалізм, дратівливість, егоїзм, поспішність і необдуманість рішень і вчинків.

Обсяг і структура курсу

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –3	Галузь знань 01 «Освіта»	нормативна	
	Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»		
Модулів – 2	Освітній рівень: <i>бакалавр</i>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – розширений реферат з мультимедійною презентацією		Семестри	
		7-й	7-й
Загальна кількість годин – 90		лекції	
		20	4
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи –2		практичні	
		26	4
Самостійна робота			
31		57	
Індивідуальні завдання:			
13		25	
Вид контролю: екзамен			

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		о	л	п	лаб	інд		с.р.	о	л	п	лаб
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як пріоритетний напрямок діяльності дошкільного навчального закладу												
Тема 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема	8	2	2			4	6	1				5
Тема 2. Особливості сучасного освітнього простору, спрямованого на успішну соціалізацію дошкільників.	8	2	2			4	6	1				5
Тема 3. Особливості гендерної соціалізації дітей дошкільного віку.	9	2	3			4	7	1				6
Тема 4. Роль дорослого в розвитку дитини.	9	2	3			4	7	1				6
Разом за змістовим модулем 1	34	8	10			16	26	2	2			22
Змістовий модуль 2. Соціально-орієнтована діяльність дошкільного навчального закладу в реалізації умов успішної соціалізації дитини												
Тема 5. Гра як засіб соціальної адаптації дитини до умов ДНЗ.	8	2	3			3	8	1				7

Тема 6. Виховні можливості міжвікового спілкування дітей у ДНЗ	8	2	3			3	8	1				7
Тема 7. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї в формуванні соціально- моральної особистості дошкільника.	8	2	3			3	8	1				7
Тема 8. Соціально- педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей в умовах дошкільного навчального закладу.	9	3	3			3	8	1				7
Тема 9. Альтернативна дошкільна освіта як соціальна потреба сучасного суспільства.	10	3	4			3	7					7
Разом за змістовим модулем 2	43	12	16			15	39	2	2			35
Модуль 2												
ІНДЗ	13					13	25					25
Усього годин за навчальний рік	90	20	26			13	31	8	4			25 57

Змістовий модуль 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як пріоритетний напрямок діяльності дошкільного навчального закладу

Тема 1 «Соціалізація дитини дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема»

ПЛАН

1. Сутність поняття «соціалізація». Проблеми соціалізації особистості з філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних позицій.
2. Основні концепції соціалізації особистості.
3. Форми і види соціалізації.
4. Ступені й фази соціального становлення особистості.
5. Фактори соціалізації особистості. Мікро - , мезо - , макрофактори.
6. Засоби та механізми соціалізації.

Особистість людини формується та розвивається в результаті впливу багато численних факторів, об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних, внутрішніх та зовнішніх, незалежних та залежних від волі та свідомості людей, які діють стихійно або згідно визначеної мети. При цьому сама людина не уявляє собою пасивну істоту, яка фотографічно відображає зовнішній вплив. Вона виступає як суб'єкт формування власної особистості, тобто становлення себе, як соціальної істоти, яке проходить у результаті взаємовпливу на неї оточуючого середовища та системи виховання. У середовищі людина соціалізується. З одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, цінності, норми, установки, властиві суспільству і соціальним групам, до яких він належить, а з другого - активно входить у систему соціальних зв'язків, завдяки яким і набуває соціального досвіду.

Соціальне становлення відбувається під стихійним або цілеспрямованим впливом величезної кількості відповідних суспільних

структур та інститутів, виховна роль яких по-різному виявляється на вікових стадіях цього процесу. Важливим виховним фактором є найближче соціальне оточення, в якому проходить життя і діяльність дитини, тобто середовище у вузькому розумінні цього слова - сім'я, дитячий колектив, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються діти.

Людина стає людиною тільки в процесі спілкування, взаємодії з іншими людьми, тобто в процесі соціалізації особистості.

Соціалізація(лат.socialis - суспільний) - процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, установок, зразків поведінки, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві.

Питанням соціального становлення особистості вчені зацікавилися в останній третині XIX століття. Автором терміна «соціалізація» стосовно людини вважають американського соціолога Ф. Гуддінса, який ще в 1887 році в книзі «Теорія соціалізації» вжив його в значенні, близькому до сучасного - «розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя».

Лише з середини XX століття цей термін набув офіційного статусу. З'являються різні підходи до проблеми соціалізації особистості. Вчені трактують соціалізацію, дотримуючись в основному двох підходів, які відрізняються розумінням ролі самої людини в процесі соціалізації (хоча й такий поділ умовний).

Перший підхід, теоретиками якого вважають француза Е. Дюркгейма і американця Т. Парсонса, передбачає пасивну позицію людини в процесі соціалізації, а саму соціалізацію розглядає як процес адаптації людини до суспільства, яке формує кожного свого члена відповідно до властивої йому культури. Представники біхевіоризму та необіхевіоризму (Б. Скінер, А. Бандура, В. Уолтерс та ін.) розглядають соціалізацію як процес соціального навчання. Представники цих теорій розглядають соціалізацію як соціальну адаптацію особистості в суспільстві та засвоєння нею суспільних

норм і правил співжиття, при цьому не виділяють власну ініціативу особистості. Такий підхід називають суб'єкт-об'єктним (суспільство - суб'єкт впливу, а людина - його об'єкт).

Другий підхід базується на тому, що людина активно бере участь у процесі соціалізації і не тільки адаптується до суспільства, але й впливає на свої життєві обставини і на саму себе. Цей підхід визначають як суб'єкт-суб'єктний. Його основоположниками вважають американців Ч. Кулі та Д. Міда. Соціалізація трактується як розвиток і самозміни людини в процесі засвоєння і відтворення культури, що відбувається у взаємодії людини зі стихійними, відносно спрямованими і цілеспрямовано створеними умовами життя на всіх вікових етапах.

Ці два підходи не суперечать один одному, визначаючи двосторонній характер соціалізації.

Суспільство з метою відтворення соціальної системи, збереження своїх соціальних структур прагне сформувати соціальні стереотипи і стандарти (групові, класові, етнічні, професійні тощо), зразки рольової поведінки. Щоби не бути в опозиції по відношенню до суспільства, особистість засвоює цей соціальний досвід шляхом входження у соціальне середовище, систему існуючих соціальних зв'язків. Однак у силу своєї природної активності особистість зберігає і розвиває тенденцію до автономії, незалежності, свободи, формуванню власної позиції, неповторної індивідуальності. Наслідком дії цієї тенденції є розвиток і перетворення не тільки самої особистості, але й суспільства.

Сутнісний зміст соціалізації розкривається на перетині таких її процесів, як адаптація, інтеграція, саморозвиток і самореалізація. Їх діалектична єдність забезпечує оптимальний розвиток особистості протягом усього життя людини у взаємодії з навколишнім середовищем.

Проблему соціалізації особистості вивчали вітчизнні вчені ХХ століття: Л. Виготський, Л. Буєва, І. Кон, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Л. Рубінштейн, які вказували на взаємозалежність між умовами соціального

середовища та розвитком особистості та зазначали необхідність активного опосередкування особистісного розвитку. Розбудова національної системи освіти в умовах становлення України як самостійної незалежної держави з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на вирішенні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток освітньої галузі, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі. Серед цих проблем особливе місце посідає відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального і духовного розвитку і соціалізації дітей.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. робиться наголос на тому, що одним з пріоритетних напрямків державної освітньої політики має стати побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді. Це передбачає розроблення нових державних програм та ефективних механізмів взаємодії органів управління освітою, сім'ї, освітніх установ, дитячих і молодіжних громадських організацій у напрямі розвитку, виховання і соціалізації дітей.

Здійснюючи системний підхід до висвітлення феномену соціалізації в історичному процесі розвитку людства потребує на уточнення основні, ієрархічно підпорядковані, ключові поняття заявленої проблематики параграфу (Бех І. Мойсеюк Н., Подласий І., Селевко Г. та ін.): розвиток людини, формування, соціалізація, освіта, виховання та навчання.

Розвиток людини - це дуже складний інволюційно (згорання) - еволюційний (розгортання) поступовий рух, у ході якого відбуваються як прогресивні (напрямок розвитку від нижчого до вищого, поступальний рух уперед, до кращого), так і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині.

Соціалізація - процес і результати засвоєння людиною історично створених соціальних норм та культурних цінностей (конструктивних та

саморуйнівних), що передбачають його включення у систему суспільних відносин та самостійне відтворення цих відносин.

Освіта - це спеціально спрямована та керована частина соціалізації індивіда; цілеспрямований процес і результат виховання та навчання в інтересах особистості, створення умов для її максимально повної самореалізації.

Виховання - це спеціально організований, цілеспрямований процес формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал.

Навчання - це планомірна, організована, спільна і двостороння діяльність учителів і учнів, спрямована на свідоме, міцне і глибоке опанування останніми системи знань, навичок і вмінь.

Отже, спрощуючи та узагальнюючі сутність розглянутих вище феноменів, можна зробити висновок, що поняття соціалізація є складовою частиною таких понять, як розвиток та формування, і у свою чергу поєднує у собі такі дефініції як освіта, виховання та навчання.

Розкриваючи генезу поняття «соціалізація» необхідно відзначити, що його запровадив у середині XIX ст. французький соціолог Габріель Тард для позначення процесу інтеріоризації соціальних норм шляхом соціальної взаємодії. Поняття «соціалізація» еволюціонувало з того часу, охоплюючи різні аспекти цього явища. Так, наприклад, представники структурно-функціонального напрямку американської соціології (Т.Парсонс, Р.Мертон) під соціалізацією розуміють процес повної інтеграції особистості в соціальну систему, в ході якого відбувається її пристосування. Останнє традиційно розкривається цією школою за допомогою поняття «адаптація». Тому «соціалізація» трактується як процес входження людини у соціальне середовище і її пристосування до культурних, психологічних та соціологічних факторів. Представники гуманістичної психології (Г. Олпорт, К. Роджерс та інші) під соціалізацією розуміють процес самоактуалізації «Я - концепції», самореалізації особистістю своїх потенцій і творчих

здібностей, як процес подолання негативних впливів середовища, які заважають її саморозвитку і самоствердженню. Ці підходи не суперечать один одному, а визначають двосторонній характер соціалізації.

Питання про становлення і розвиток особистості як соціально активної істоти не має в науці однозначного тлумачення. Тому розглянемо різні концепції соціалізації особистості, які розкривають основні умови розвитку стійкої позиції особистості.

Психоаналітична теорія в основу становлення і розвитку особистості ставить біологічний потяг. Соціальна поведінка людини пояснюється внутрішніми, вродженими, в основному, незалежними від суспільства силами. З. Фрейд визначає інстинктивні потяги і потреби особистості як антигромадські. Те, до чого прагне людина, знаходиться в основному в зовнішньому соціальному світі, тому для задоволення інстинктивних потягів і особистих потреб людина повинна адаптувати власний внутрішній світ до зовнішніх обставин. Ціною адаптації є тривога або невроз. Поразка адаптації в ранньому дитинстві може призвести до трагедії життя.

Психоаналіз звертає увагу на роль агресивності і прив'язаності в процесі становлення позиції особистості. При народженні, за З. Фрейдом, дитина являє собою «Воно», яке прагне задоволення всіх потреб та імпульсів. У процесі розвитку дитини розвивається її «Я», але, зіткнувшись з принципом реальності, «Я» змушене підкорятися вимогам суспільства і навчитися відмовлятися від задоволення своїх емоційних поривів і збуджень для досягнення соціальних цілей. Приблизно до п'ятого року життя починається активна соціалізація особистості, яка виявляється, у першу чергу, в феномені совісті, почутті провини й здатності протистояти спокусі.

Між 3 і 6 роками з'являється «Над Я» (совість), яка постійно конфліктує з «Воно», але «Я» хоче досягнути душевної рівноваги. За теорією психоаналізу наступний після п'ятирічного віку період - це процес коригування позиції особистості, закріплення нею позитивних елементів і подолання негативних.

Послідовники З. Фрейда модифікували його теорію: відмовилися від домінуючої ролі статевого інстинкту і агресивності, замість них - соціальні інстинкти (страх, тривожність, самоствердження, вроджене моральне начало). Хоча неофрейдисти підкреслюють роль соціальних факторів у становленні соціальної позиції особистості, все ж акцент робиться на вроджених потягах.

Когнітивна теорія розглядає процес формування особистості через схеми поведінки. Цей процес керується операційними структурами - внутрішніми діями суб'єкта, яким відповідають зовнішні дії. Перехід від зовнішніх дій до внутрішніх (уявних) - інтеріоризація, тобто формування внутрішнього плану свідомості. Ж. Піаже виділив 3 етапи цього плану:

- перший етап - до семи років. Основна особливість - егоцентризм: дитина усвідомлює оточуюче тільки з власного погляду, для неї не може існувати інших точок зору;

- другий етап - після семи років. Починається операційне мислення, дитина розуміє ситуацію і висловлює власні судження щодо неї, перестає абсолютизувати свої погляди, визнає інші думки. Дитина вже здатна прийняти на себе роль інших до певної міри;

- третій етап - юнацький вік. Дитина узагальнює гіпотези і висуває сама певні стереотипи поведінки, оперує стосунками, соціальними відносинами, виробляє принципи поведінки, узгоджує свою точку зору з іншими.

Цінний висновок Ж. Піаже про те, що духовно розвинена людина здатна виробляти сама соціально цінну поведінку незалежно від інших авторитетів.

Теорія Ж. Піаже вказує на поетапний розвиток емоцій - агресивність або непристойна поведінка компенсуються переживаннями щодо такої поведінки.

В теорії Ж. Піаже біологічний фактор є не прямим детермінантом формування позиції особистості (як у психоаналізі), а опосередкованим, що

визначає розвиток когнітивних структур, які вже впливають на становлення позиції особистості. На думку Ж. Піаже, організовані емоційні структури є дійовим регулятором поведінки, які на вищій стадії набувають форми волі. Духовно розвинута особистість сама здатна творити принципи соціально цінної поведінки незалежно від авторитету інших осіб або норм.

Продовжуючи теорію Ж. Піаже, американський психолог А. Кольберт розробив теорію поетапного морального розвитку. Він виділив три етапи розвитку, в кожному розглядаючи два рівні розвитку:

- перший етап - до 10 років - доморальний: орієнтація на слухняність та уникнення покарань;

- другий етап - до 13 років - конвенційної моральності: пристосування до групових норм (рівень міжособистісної толерантності) - схвалює потрібну поведінку і виконує взяті на себе зобов'язання, дотримується злагоди і соціальної рівноваги;

- третій етап - постконвенційна мораль (автономна): орієнтація на соціальну поведінку і права особистості; визнання інших ціннісних пріоритетів, право вибору кожного. У взаєминах між людьми перевага надається правовим нормам.

Останній рівень - орієнтація на принципи і норми моралі, але незалежно від зовнішніх обставин. Люди, які досягли цього рівня, стають «рабами» своєї совісті.

Концепція А. Кольберта побудована на аналізі моральних рішень, але до них не входить реальна поведінка.

На відміну від психоаналітичної та когнітивної теорій, які підкреслюють домінування внутрішніх рушійних сил, пов'язаних з біологічним началом у людини, теорія біхевіоризму визнає базовим соціальний фактор. Научіння є механізмом формування соціальних орієнтацій, соціальних установок. Позиція особистості формується на основі тренування, тому немає необхідності займатися внутрішніми рушійними силами, заснованими на емоціях або на інтелекті. Соціалізація особистості

буде успішною, якщо будуть віднайдені ефективні способи тренування, навчіння.

Практика виховання дітей у сім'ї показує, що батьки виховують дітей на особистому прикладі, доповнюючи характеристику потрібної поведінки наочними чи словесними прикладами. Дитина регулює свою поведінку відповідно до побудованої моделі. Поведінка регулюється позитивним і негативним підкріпленням - методом заохочення і покарання. Покарання передбачає пробудження страху, страждань, тривожності; прагне навчити дитину саморегуляції поведінки, щоб протистояти негативній поведінці (превентивна функція) і викликати почуття провини за непристойний вчинок (оціночна функція). Заохочення спрямоване на підтримку звички на початковому етапі.

Особистість, яка регулює індивідуальну поведінку, у процесі виховання готується до життя в умовах постійного соціального самовизначення, користуючись категоріями совісті, обов'язку, смислу життя. Теорія навчіння заперечує ці особистісні фактори, стверджуючи, що поведінка визначається набутими моделями, а соціальні ідеї використовуються для пояснення чи виправдання реальної поведінки.

Згідно теорії групового пристосування, джерелом соціальних ідей виступають групові норми, тобто цінності, обов'язкові для всіх членів даної групи. Прийняті норми поведінки є силою, яка впливає на кожного члена, бо всі вони підкоряються одним стандартам поведінки. Невиконання групових норм (ідеологічних, поведінкових, символічних) виступає ознакою «відчуження», відбувається поділ на «своїх» і «чужих».

Особлива увага в теорії групового пристосування відведена ролі індивіда в групі, його статусу, тобто очікування членів групи по відношенню до кожного окремо. Статус зумовлює індивідуалізацію використання групових норм, для кожного члена визначаються правила, права й обов'язки у групі.

Серед факторів, які визначають групове пристосування, вчені виділяють наступні: соціальна солідарність - поведінка узгоджується з поведінкою інших, їх оцінкою; ефект залежності - самоповага члена групи, його власна думка залежать від оцінки з боку інших членів групи; інформаційна залежність - інформація, що є у групі, сприймається одночасно незалежно від вірогідності; деградація відповідальності - у великій або деструктурованій групі почуття відповідальності слабшає.

Щоб пояснити той факт, що не кожна людина піддається впливові вказаних факторів, теорія групового пристосування вводить поняття референтної групи, тобто людина керується нормами тієї групи, членом якої бажає бути.

Теорія групового пристосування пояснює позицію особистості виключно прагненням індивіда бути визнаним у групі і виправдати очікування групи, але не розкриває механізми виховання як цілісної системи.

Єдність особистості з її діяльністю є основою концепції діяльнісного підходу. Згідно з даною концепцією, позиція особистості є цілісним проявом як внутрішніх рушійних сил, так і моделей поведінки. Позиція особистості реалізується у взаємовідносинах, переконаннях, звичках.

Діяльність є передумовою і засобом формування особистості: в якому напрямку діє людина - такою є і спрямованість позиції особистості. Тому, щоб змінити позицію особистості у процесі виховання (з негативної на позитивну), необхідно змінити спрямованість її діяльності, але ця спрямованість залежить від існуючої позиції особистості. Так виникає «зачароване коло» у вихованні.

Для кожного віку характерна своя діяльність і відповідна їй зміна.

Людина з позитивною позицією відчуває постійний конфлікт між «Я» і аморальним «Воно» (статевим потягом) і суворим «Над Я» (совість), що проявляється у нормах поведінки. Основною умовою формування позитивної соціальної позиції, позитивної соціалізації є нормальні взаємини між

батьками і дітьми, вихователями і вихованцями, які склалися завдяки стандартам соціальної поведінки.

Процес соціалізації ніколи не завершується, він продовжується безперервно протягом усього життя. Йому властива внутрішня динаміка здобутків і втрат, безмежність саморозкриття особистості

Соціалізація охоплює всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Кількісне накопичення засвоєних цінностей у певний період переходить у нову якість, що виявляється у зміні структури та спрямованості особи.

Залежно від віку індивіда розрізняють 5 основних етапів (стадій) соціалізації:

1. Первинна соціалізація, або стадія адаптації (від народження до підліткового періоду дитина засвоює соціальний досвід некритично, адаптується, пристосовується, наслідує).

2. Стадія індивідуалізації (з'являється бажання виділити себе серед інших, критичне ставлення до суспільних норм поведінки). У підлітковому віці стадія індивідуалізації, самовизначення «світ і я» характеризується як проміжна соціалізація, тому що усе ще не стійке у світогляді і характері підлітка. Юнацький вік (18-25 років) характеризується як усталено концептуальна соціалізація, коли виробляються стійкі властивості особистості.

3. Стадія інтеграції (з'являється бажання знайти своє місце в суспільстві, «вписатися» у суспільство). Інтеграція проходить благополучно, якщо властивості людини приймаються групою, суспільством. Якщо ж не приймаються, можливі такі виходи: - збереження своєї несхожості і поява агресивних взаємодій (взаємовідносин) з людьми і суспільством; - зміна себе (стати як всі); - конформізм, зовнішнє угодовство, адаптація.

4. Трудова стадія соціалізації охоплює весь період зрілості людини, весь період її трудової діяльності, коли людина не тільки опановує соціальний досвід, але й відтворює його за рахунок активного впливу людини на середовище через свою діяльність.

5. Післятрудова стадія соціалізації розглядає похилий вік як вік, що робить істотний внесок у відтворення соціального досвіду, у процес передачі його новим поколінням.

З психології відомо, що перехід від одного періоду до іншого – це зміна свідомості і ставлення дитини до оточуючої дійсності та провідної діяльності, це критичні, перехідні віки, коли відбувається ломка старих соціальних взаємовідносин дитини і оточуючих.

У період критичної фази важковиховувані діти, виявляють упертість, негативізм, неслухняність, непокору. Хворобливість і різкість критичних віків посилюється з вини дорослих, якщо в них відсутнє вміння гнучко

перебудовувати взаємовідносини з дитиною у зв'язку зі зміною її особистості і розвитком самостійності.

Виділяють великі кризи (новонародженість, криза 3 років, підліткова криза 13-14 років) і малі кризи (криза 1 року, 7 років, 17-18 років).

При великих кризах перебудовуються відносини дитини і суспільства.

Малі кризи зовнішньо проходять спокійно, пов'язані з наростанням умінь, самостійності дитини.

Найбільш інтенсивно процес соціалізації відбувається в дитинстві та юності, але розвиток особистості триває і в середньому, і в похилому віці.

Існують певні відмінності між соціалізацією дітей і дорослих:

- соціалізація дорослих виражається головним чином у зміні їх зовнішньої поведінки, в той час як дитяча соціалізація коректує базові цінності;

- дорослі можуть оцінювати норми, діти спроможні лише засвоювати їх;

- дорослі не завжди погоджуються з батьками, дітям не дано обговорювати дії батька або матері;

- соціалізація дорослих спрямована на те, щоб допомогти індивіду оволодіти певними навичками, соціалізація дітей формує головним чином мотивацію їх поведінки.

Не слід вважати, що соціалізація - це процес, який відбувається тільки по висхідній. Процес, зворотний соціалізації, називається **десоціалізацією**. Унаслідок нього людина може частково або повністю втратити засвоєні норми і цінності. Це може бути зумовлено ізоляцією людини, уніфікацією, обмеженням спілкування та можливостей для підвищення культурного рівня та ін.

У перехідних суспільствах часто простежується явище ресоціалізації - докорінної зміни соціального середовища, яке зумовлює необхідність особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм і цінностей. Це болісний процес, який нерідко вимагає цілковитої зміни поглядів на

суспільство, переоцінки свого життя, руйнування попереднього і нового світорозуміння, розриву з традиційними культурними цінностями, необхідності брати на себе незвичну соціальну роль тощо.

Обставини, умови, які спонукають людину до активності, дії називають факторами соціалізації.

У вітчизняній і західній науці є різні класифікації факторів соціалізації.

Найбільш логічною і продуктивною для педагогіки, на наш погляд, є класифікація, яку запропонував А. Мудрик. Основні фактори соціалізації він об'єднав у три групи: *макрофактори, мезофактори, мікрофактори*.

Макрофактори (гр. *takros* - великий, великих розмірів) - космос, планета, світ, країна, суспільство, держава - впливають на соціалізацію всіх жителів планети або дуже великих груп людей, які проживають у певних країнах.

Мезофактори (гр. *mesos* - середній, проміжний) - умови соціалізації великих груп людей, які виділяються за національною ознакою (етнос як фактор «соціалізації»); за місцем і типом поселення, в якому вони живуть (регіон, село, місто, селище); за належністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації (радіо, телебачення, кіно та інші).

Мікрофактори (гр. *mikros* - малий) соціальні групи, що безпосередньо впливають на конкретних людей (сім'я, група ровесників,

мікросоціум, організації, в яких здійснюється соціальне виховання, - навчальні, професійні, громадські та інші).

Соціалізація не є одностороннім процесом. Ми вчимося у своїх батьків, одноліток. Під впливом цих людей у нас формуються інтелектуальні, соціальні та фізичні навички, які необхідні для виконання наших соціальних ролей. Якоюсь мірою вони теж вчать від нас. Люди і установи, які відповідають за навчання культурним нормам і засвоєння соціальних ролей мають назву агентів соціалізації.

Їх можна поділити на агентів первинної та вторинної соціалізації.

Агентами первинної соціалізації є батьки, близькі й далекі родичі, однолітки, вчителі, лікарі, лідери молодіжних угруповань.

Агенти вторинної соціалізації – представники адміністрації школи, університету, підприємства, армії, держави, ЗМІ.

Але якщо під час соціалізації дитини головною для неї є соціальна адаптація (приспособлення до суспільного середовища), то для соціалізації молоді і навіть соціально зрілої людини основну роль відіграє **інтеріоризація** (формування внутрішньої структури людської психіки, переведення елементів зовнішнього світу у внутрішнє «Я» особистості). Результатом інтеріоризації є індивідуальність особистості.

Кожен із рівнів цієї ієрархії впливає на інші, зазнаючи їх впливу. Який би із рівнів не розглядався, яке б відповідно до нього педагогічне завдання не вирішували (від розробки основ державної стратегії соціалізації поколінь до пошуку форм ефективної допомоги самовихованню конкретного підлітка), успіху можна досягти лише тоді, коли буде враховано всю ієрархію факторів впливу на підростаюче покоління

Литература до теми 1

1. Галагузова М. Категориально-понятийные проблемы социальной педагогики // Понятийный аппарат педагогики и образования: Сб. науч. тр. /

Рос. акад. образования. Ур. гос. пед. ун-т, Ур.шс. проф. пед. ун-т.- Вып. 4.- 2001. 430 с.

2. Козлова С. Я человек: программа соц. развития ребенка / С. Козлова.- М: Шк. пресса, 2004.- 44 е.: табл.

3. Рылеева Е. Осваиваем технологию социального развития дошкольников: Теория и методика ознакомления дошкольников с действительностью. // Дошкольное воспитание. 2000. - №3. - С. 37-40.

4. Соколова Э. Наша цель- социализация // Народное образование. - 2001. - № 6. - С.169-171.

Тема 2 «Особливості сучасного освітнього простору, спрямованого на успішну соціалізацію дошкільників»

ПЛАН

1. «Декларація прав дитини», «Концепція про права дитини» про принципи захисту дітей у світі; історія, основні положення.

2. Законодавство України про права дітей:

- Конституція України про права і обов'язки громадян щодо забезпечення повноцінного розвитку дітей, підготовки їх до самостійного життя.

- Закон України «Про охорону дитинства» та Закон України «Про дошкільну освіту» щодо необхідності забезпечення фізичного, психічного і духовного здоров'я дітей.

3. «Базовий компонент дошкільної освіти» в Україні» щодо забезпечення повноцінного соціального розвитку дітей.

4. Діючі програми виховання та розвитку дитини про соціальний розвиток дітей.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ

Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН

від 20 листопада 1959 року

Беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй знову підтвердили у Статуті свою віру в основні права людини і в гідність та цінність людської особистості і сповнені рішучості сприяти соціальному прогресу та підвищенню стандартів життя з розширенням свобод, беручи до уваги, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини проголосила, що кожна людина має володіти всіма зазначеними в ній правами і свободами, без розрізнення за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, мова, релігійні, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження, чи іншими обставинами, беручи до уваги, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту, до і після народження, беручи до уваги, що необхідність такої спеціальної охорони зазначена в Женевській декларації прав дитини 1924 року та визнана в Загальній декларації прав людини, а також у статутах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що опікуються питаннями благополуччя дітей, беручи до уваги, що людство зобов'язане надати дитині все найкраще, що воно має, Генеральна Асамблея проголошує цю Декларацію прав дитини з метою забезпечити дітям щасливе дитинство та користування передбаченими нею правами і свободами для їхнього особистого блага та блага суспільства і закликає батьків, чоловіків і жінок як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеві влади і національні уряди до того, щоб вони визнали і намагалися дотримуватися цих прав шляхом законодавчих та інших заходів, що будуть поступово застосовуватися відповідно до таких принципів:

Принцип 1: Дитина має бути наділена всіма зазначеними в цій Декларації правами. Ці права мають визнаватися за усіма дітьми без жодних винятків і без розрізнення чи дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншими обставинами, що стосуються самої дитини чи її сім'ї.

Принцип 2: Дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності. При ухваленні з цією метою законів основною метою має бути найкраще забезпечення інтересів дитини.

Принцип 3: Дитині має належати від народження право на ім'я і громадянство.

Принцип 4: Дитина має користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; з цією метою спеціальні догляд і охорона мають бути забезпечені дитині та її матері, зокрема належний допологовий і післяпологовий догляд. Дитина повинна мати право на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування.

Принцип 5: Дитині, яка є неповносправною фізично, психічно або соціально, мають бути забезпечені спеціальні режим, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан.

Принцип 6: Дитина для повного і гармонійного розвитку її особистості потребує любові та розуміння. Вона має, якщо це можливо, зростати в піклуванні та під відповідальністю своїх батьків, у будь-якому разі – в атмосфері любові та моральної і матеріальної забезпеченості; малолітня дитина, крім випадків, коли є виняткові обставини, не має розлучатися зі своєю матір'ю. На суспільство та органи публічної влади має бути покладений обов'язок щодо здійснення особливого піклування про дітей, які

не мають сім'ї, та про дітей, які не мають достатніх засобів існування. Бажано, щоб багатодітним сім'ям надавалася державна або інша допомога на утримання дітей.

Принцип 7: Дитина має право на здобуття освіти, яка має бути безоплатною та обов'язковою, щонайменше на початкових рівнях. Дитині має надаватися освіта, яка сприятиме її загальному культурному розвитку і завдяки якій вона зможе, на основі рівності можливостей, розвинути свої здібності та особистий світогляд, а також усвідомити моральну та соціальну відповідальність і стати корисним членом суспільства. Найкраще забезпечення інтересів дитини має бути керівним принципом для тих, хто несе відповідальність за її освіту і навчання; насамперед таку відповідальність несуть її батьки. Дитині має бути забезпечена повна можливість відпочинку та ігор, спрямованих на цілі освіти; суспільство та органи публічної влади повинні докладати зусиль для сприяння реалізації зазначеного права.

Принцип 8: Дитина за будь-яких обставин має бути серед тих, які першими одержують захист і допомогу.

Принцип 9: Дитина має бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації. Вона не повинна бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі. Дитина не може прийматися на роботу до досягнення належного вікового мінімуму; їй у жодному разі не повинні доручатися чи дозволятися роботи або заняття, які є шкідливими для її здоров'я або перешкоджають її освіті, фізичному, розумовому чи моральному розвитку.

Принцип 10: Дитина має бути захищена від практики, яка може заохочувати расову, релігійну чи будь-яку іншу форму дискримінації. Вона має виховуватися в дусі взаєморозуміння, толерантності, дружби між народами, миру і загального братерства, а також у повному усвідомленні, що її енергія та здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей.

КОНВЕНЦІЯ

про права дитини

(20 листопада 1989 року)

(редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року)

Держави-учасниці цієї Конвенції, вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних і невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі, беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі, визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини, нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу, впевнені в тому, що сім'ї як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства, визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння, вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності, беручи до уваги, що необхідність у такому

особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей, беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження», посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги, враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини, визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються, погодилися про нижченаведене:

Частина I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій

Конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і при необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Стаття 5

Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання їх зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема, у випадку, коли б інакше дитина не мала громадянства.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй

необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

2. Під час будь-якого розгляду згідно з пунктом 1 цієї статті всім заінтересованим сторонам надається можливість брати участь у розгляді та викладати свою точку зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

4. У тих випадках, коли таке розлучення впливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висилці, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала через будь-яку причину під час перебування даної особи у віданні держави) одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання необхідну інформацію щодо місцеперебування відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призводило до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 10

1. Відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 1 статті 9 заява дитини чи її батьків на в'їзд у Державу-учасницю або виїзд із неї з метою возз'єднання сім'ї повинна розглядатися Державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання не призводило до несприятливих наслідків для заявників та членів їх сім'ї.

2. Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особисті відносини і прямі контакти з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну. Щодо права залишати будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (*order public*), здоров'я чи моралі населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

Стаття 11

1. Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до чинних угод.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний

орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

а) для поваги прав і репутації інших осіб;

б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 17

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до такої інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці:

a) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та в дусі статті 29;

b) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел;

c) сприяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури;

d) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення;

e) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох

батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

3. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб діти, батьки яких працюють, мали право користуватися призначеними для них службами й установами по догляду за дітьми.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поведіння з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.

2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання, "кафала" за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 21

Держави-учасниці, які визнають чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

б) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

с) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

д) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невинуватих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;

е) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи.

Стаття 22

1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють у випадках, коли вони вважають це за необхідне, будь-яким зусиллям Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжурядових або неурядових організацій, що співпрацюють з Організацією Об'єднаних Націй, щодо захисту такої дитини та надання їй допомоги у пошуку батьків чи інших членів сім'ї будь-якої дитини-біженця, з тим щоб одержати інформацію, необхідну для її возз'єднання зі своєю сім'єю. В тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині, через якісь причини тимчасово або постійно позбавленій сімейного оточення, як це передбачено в цій Конвенції.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності

ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

4. Держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:

а) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;

b) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;

c) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;

d) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;

e) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

f) розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.

3. Держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей.

4. Держави-учасниці зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення права, яке визнається в цій статті. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

2. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.

4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;

b) сприяють розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

a) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

b) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

д) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;

е) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати учбові заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема:

- a) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;
- b) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;
- c) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 34

Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- a) схилянню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;

b) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;

c) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 35

Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.

Стаття 36

Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

a) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведження чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;

b) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;

c) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, жодна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;

d) кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

2. З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

i) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;

ii) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;

iii) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

iv) свобода від примусу щодо даваних свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

v) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів;

vi) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

vii) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

a) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;

b) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поводження з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поводження з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину.

Стаття 41

Жодне в цій Конвенції не торкається будь-яких положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися:

a) в законі Держави-учасниці, або

b) в нормах міжнародного права, що діють щодо даної держави.

Частина II

Стаття 42

Держави-учасниці зобов'язані, використовуючи належні та дійові засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей.

Стаття 43

1. З метою розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією, засновується Комітет по правах дитини, який здійснює функції, передбачені нижче.

2. Комітет складається з вісімнадцяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі, охоплюваній цією Конвенцією. Членів Комітету обирають Держави-учасниці з числа своїх громадян, вони виступають в особистій якості, при цьому приділяється увага справедливому географічному розподілу, а також головним правовим системам.

3. Членів Комітету обирають таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висувати одну особу з числа своїх громадян.

4. Первісні вибори в Комітет проводяться не пізніше ніж через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією, а надалі - раз на два роки. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається до Держав-учасниць з листом, пропонуючи їм подати свої кандидатури протягом двох місяців. Потім Генеральний секретар складає в алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та представляє цей список Державам-учасницям цієї Конвенції.

5. Вибори проводяться на нарадах Держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На нарадах, де дві третини Держав-учасниць складають кворум,

обраними до складу Комітету є ті кандидати, які дістали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників Держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні.

6. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур. Строк повноважень п'яти членів, обраних на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих п'яти членів визначаються голови наради шляхом жеребкування.

7. У випадку смерті або відставки якого-небудь члена Комітету або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, Держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом.

8. Комітет встановлює власні правила процедури.

9. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

10. Сесії Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому відповідному місці, визначеному Комітетом. Комітет, як правило, проводить сесії щорічно. Тривалість сесії Комітету визначається і при необхідності переглядається на нарадах Держав-учасниць цієї Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю.

11. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції.

Стаття 44

1. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав:

а) протягом двох років після набуття чинності цією Конвенцією для відповідної Держави-учасниці;

б) надалі - кожні п'ять років.

2. У доповідях, які подаються відповідно до цієї статті, зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за цією Конвенцією. Доповіді містять також достатню інформацію, з тим щоб забезпечити Комітету повне розуміння дії Конвенції у даній країні.

3. Державі-учасниці, яка подала Комітету всебічну первинну інформацію, немає необхідності повторювати у наступних доповідях, що подаються відповідно до пункту 1 підпункту б цієї статті, раніше викладену основну інформацію.

4. Комітет може запитувати у Держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується здійснення цієї Конвенції.

5. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через Економічну та Соціальну Раду.

6. Держави-учасниці забезпечують широку гласність своїм доповідям у власних країнах.

Стаття 45

З метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охоплюваній цією Конвенцією:

а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації

Об'єднаних Націй та іншим органам Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

b) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

c) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини;

d) Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, одержаній відповідно до статей 44 і 45 цієї Конвенції. Такі пропозиції і рекомендації загального характеру направляються будь-якій зацікавленій Державі-учасниці і повідомляються Генеральній Асамблеї поряд із зауваженнями Держав-учасниць, якщо такі є.

Частина III

Стаття 46

Ця Конвенція відкрита для підписання її всіма державами.

Стаття 47

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 48

Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 49

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднується до неї після здачі на зберігання двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі такою державою на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

1. Будь-яка Держава-учасниця може запропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар потім направляє запропоновану поправку Державам-учасницям з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, принаймні третина Держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, які присутні та голосують на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї на її затвердження.

2. Поправка, прийнята згідно з пунктом 1 цієї статті, набуває чинності після затвердження її Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття її більшістю у дві третини Держав-учасниць.

3. Коли поправка набуває чинності, вона стає обов'язковою для тих Держав-учасниць, які її прийняли, а для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цієї Конвенції і будь-які попередні поправки, які вони прийняли.

Стаття 51

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує та розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами у момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються.

3. Застереження можуть бути зняті у будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленою Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім повідомляє про це всі держави. Таке повідомлення набуває чинності з дня отримання його Генеральним секретарем.

Стаття 52

Будь-яка Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через рік після отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 53

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй є депозитарієм цієї Конвенції.

Стаття 54

Оригінал цієї Конвенції, арабський, китайський, англійський, французький, російський та іспанський тексти якої є рівноавтентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

На посвідчення чого повноважні представники, що підписалися нижче, належним чином уповноважені на те своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про дошкільну освіту

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259)

Цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти, яка забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття 22. Базовий компонент дошкільної освіти

1. Базовий компонент дошкільної освіти - державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті.

Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти є обов'язковим для усіх дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, інших форм здобуття дошкільної освіти.

Базовий компонент дошкільної освіти розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти спільно з Національною академією педагогічних наук України, затверджується в установленому порядку і переглядається не рідше одного разу на десять років. Зміна змісту і обсягу Базового компонента дошкільної освіти не допускається.

2. Програмно-методичне забезпечення реалізації Базового компонента дошкільної освіти здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти спільно з Національною академією педагогічних наук України.

Стаття 23. Вимоги до змісту дошкільної освіти, його реалізація

1. Зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, який передбачає:

- формування основ соціальної адаптації та життєвої компетентності дитини;
- виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля;
- утвердження емоційно-ціннісного ставлення до практичної та духовної діяльності людини;
- розвиток потреби в реалізації власних творчих здібностей.

2. Дошкільна освіта у межах Базового компонента дошкільної освіти здійснюється за Державною базовою програмою та навчально-методичними посібниками, затвердженими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти.

3. Здобуття дошкільної освіти дітьми, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, здійснюється за окремими програмами і методиками, розробленими на основі Державної базової програми центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

4. Додаткові освітні послуги, які не визначені Базовим компонентом дошкільної освіти, вводяться лише за згодою батьків дитини або осіб, які їх замінюють, за рахунок коштів батьків або осіб, які їх замінюють, фізичних та юридичних осіб на основі угоди між батьками або особами, які їх замінюють, та дошкільним навчальним закладом у межах гранично допустимого навантаження дитини.

Стаття 24. Планування роботи дошкільного навчального закладу

1. Діяльність дошкільного навчального закладу регламентується планом роботи, який складається, як правило, на навчальний рік та оздоровчий період.

2. План роботи державного та комунального дошкільного навчального закладу затверджується керівником дошкільного навчального закладу і погоджується з відповідним органом управління освітою.

3. План роботи приватного дошкільного навчального закладу затверджується засновником (власником) дошкільного навчального закладу і погоджується з відповідним органом управління освітою.

Сьогодні виховні заклади в Україні перестають бути уніфікованими, без особистісними; вони перетворюються на соціально-педагогічний комплекс, діяльність якого базується на інтересах та потребах дитини. Цінністю такої інноваційної освітньої моделі є усвідомлення кожним учасником навчально-виховного процесу (батьками, дітьми, вихователями) пріоритетних принципів освіти: інтенсифікації, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації, відродження національних традицій, гуманізації, демократизації тощо. Психолого-педагогічною умовою розбудови моделі виховного закладу як соціально-педагогічного комплексу є соціальне становлення та розвиток творчого потенціалу особистості дитини.

Розглядаючи сутність поняття «соціалізація особистості», слід зауважити, що між ученими немає єдності, насамперед, у його визначенні.

Так, Михайло Михайлович Фіцула з урахуванням сучасних досліджень педагогіки та психології ототожнює це поняття з терміном «соціальне становлення». Інша група вчених (Лідія Василівна Сохань, Іван Гнатович Єрмаков, Леонід Валентинович Максименко, Ольга Василівна Сухомлинська) розглядають цей процес як формування соціальної компетентності, обізнаності, поінформованості, досвідченості у колі питань, пов'язаних з її функціонуванням у людському оточенні. За Бехом Іваном Дмитровичем процес соціалізації особистості, зокрема підлітка - це процес

формування дорослості й почуття дорослості, який є специфічним за соціальною формою самосвідомості.

Аналіз наукових робіт, присвячених з'ясуванню умов організації освітнього процесу, спрямованого на соціалізацію особистості, дає можливість установити фактори, які впливають на його ефективність.

До них належать:

- біологічний (рівень активності, сприйняття нових ситуацій, людей, інтенсивність реакцій, здатність до адаптації)
- соціальний, який містить у собі вплив життєвих середовищ: сім'ї, дитячого садка, школи, позашкілля, колективу ровесників.

З урахуванням цих факторів, а також вікових особливостей дітей, процесів, що зумовлюють якісні зміни їх життєвої діяльності (стиль виховання в сім'ї, узгодженість вимог та виховних дій між родиною та ДНЗ, природовідповідність змісту та форм виховання, навчання та розвитку, вироблення потреби в комунікаціях, самосприйняття та самооцінка, творча активність) й має вибудовуватися сучасний освітній простір.

Простір - це педагогічне явище, яке акумулює потенціал сім'ї та навчального закладу, інтегрує різноманітні впливи на особистість з боку інших соціальних інститутів з метою усунення будь-яких перешкод, ускладнень процесу соціалізації особистості.

Сутність інноваційних змін, які можуть настати внаслідок розбудови такого освітнього простору, полягає у формуванні готовності дитини, підлітка, юнацтва до взаємодії з соціумом, тобто простором у широкому соціальному значенні.

Тому, об'єктами змін в освітньому соціалізуючому просторі можуть бути:

- * зміст освіти;
- * форми організації навчально-виховного процесу;
- * управлінська діяльність;
- * зміст виховання

* співпраця з соціумом

* співпраця з науковими, науково-методичними установами

Слід зазначити, що для визначення напрямів, змісту, видів діяльності та сфер спілкування особистості в освітньому соціалізуючому просторі має значення вибір підходів до процесу соціалізації дитини.

Одним з них є **особистісно-ціннісний підхід**, який не лише забезпечує культивування гуманістичних орієнтирів і ставлень, які втілюють загальнолюдські, національні та особистісні цінності духовного життя людини, суспільства та становлять одну з його сутнісних основ, а, насамперед, визнає особистість найвищою цінністю, навколо якої ґрунтується решта суспільних пріоритетів. Тому духовними орієнтирами освіти визначаються самостійність особистості, її здатність до самореалізації, її творча активність, що є основою демократичного громадянського суспільства, фактором розвитку і духовно-моральної збалансованості.

Континіумний підхід, за якого освіта розглядається як єдність процесів навчання, виховання, саморозвитку, соціалізації, тобто єдності всіх процесів, що впливають на становлення особистості.

Слід зауважити, що умовний ступінь їх узгодженості та взаємозв'язку визначається такими чинниками: - взаємообумовленість фізичного та психічного розвитку дитини, - соціальна спрямованість виховання, - взаємозв'язок особистості та близького оточення, - взаємозалежність особистісного мотиваційного поля (мотиви, потреби, інтереси) та соціальних установок. Тому ознакою успішності процесу соціалізації особистості дитини є його готовність взаємодіяти з соціумом.

Виділяються три шляхи формування цієї ознаки:

- перший шлях, коли дорослі самі формують ті чи інші життєві компетентності підлітків у практиці особистісних взаємовідносин;

- другий – набуття життєвого досвіду відбувається в стосунках з ровесниками;

- третій – одночасно і в стосунках з дорослими, і в стосунках з однолітками.

Готовність дитини взаємодіяти з соціумом є умовним показником його позитивної соціалізації та визначається за такими критеріями:

а) суспільно ціннісна спрямованість;

б) свідомо соціальна поведінка;

в) соціально-психологічні компетентності, які формуються в ході засвоєння особистістю системи спілкування та через включення в суспільну діяльність.

Доведено, що на ефективність формування готовності дитини взаємодіяти з соціумом впливають такі чинники освітнього простору:

- інтеграція виховного та навчального процесів, психолого-педагогічна служба,

- взаємодія сім'ї, ДНЗ, місцевої громади;

- засоби - рідна мова, культура, позитивний приклад батьків, родинні цінності, традиції, ідеали, спільна праця, державницько-громадський характер управління навчальним закладом.

На разі набуває великої значущості **діяльнісно-комунікативний підхід**, що сприяє встановленню партнерських відносин між усіма учасниками виховного процесу. Це значною мірою також вплине на формування у дітей таких компетентностей: соціальних, комунікативних, полікультурних, самоосвітніх, ціннісно-утворювальних.

З метою мотивації особистості до соціально значущої діяльності, підвищення соціальної активності дітей бажано програму виховної роботи вибудовувати на основі проектно- рольового підходу. У свою чергу **синергетичний підхід** спонукає дорослих до надання дитині якнайбільше можливостей для самореалізації в межах соціокультурних норм. Здебільшого ці можливості мають багато в чому випадковий характер, тому завданням освіти є залучення особистості до соціального та духовного шляху саморозвитку.

Не менш важливим є **середовищний підхід** - створення системи потрібних освітніх умов з метою збагачення освітнього простору, який сприятиме засвоєнню особистістю її соціально значущих способів діяльності. У контексті соціалізації одним із таких способів є культура мислення особистості як вищий ступінь пізнання наукової картини світу, який передбачає усвідомлення протиріч, які виникають у суспільних відносинах, їх творчого вирішення на основі усвідомлення відповідності чи невідповідності нового потребам та інтересам людини. Це сфера її духовного життя, що відтворює її ціннісну орієнтацію, закріплену в мотивах, знаннях, вміннях, навичках, у зразках і нормах поведінки, та забезпечує прийнятність їх новим ідеям, готовність і здатність до підтримки та реалізації нововведень у всіх сферах життя.

Тому логічно постає питання про забезпечення такого типу організації навчально-виховного процесу, що орієнтується на створення готовності особистості до швидко зростаючих змін у суспільстві, готовності до невизначеного майбутнього за рахунок розвитку здібностей до творчості, до різноманітних форм мислення, а також до здатності до співпраці з іншими людьми.

Література до теми 2

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України, 28 черв. 1996: Офіц. вид. – К., 2001. – Ст.52: (Діти рівні у своїх правах, незалежно від походження).
2. Конвенція про права дитини. (Набула чинності для України з 27 вересня 1991 року). - К.,1992.
3. Закон України «Про охорону дитинства»
4. Закон України «Про дошкільну освіту»
5. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні.- К., 1998.
6. Збірник нормативних документів з безпеки життєдіяльності. - К.: Основа, 2004. - 880 с.

7. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Науково-методичний посібник /Наук. ред. О. Л. Кононко. - К,: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003.-243 с.

8. Права дитини: Матеріал як ознайомити дитину з її правами та обов'язками // Дитячий садок. – 2006. – № 22-24.

Тема 3 «Особливості гендерної соціалізації дітей дошкільного віку»

ПЛАН

1. Статева диференціація дошкільників
2. Психосексуальний розвиток дітей трьох-шести років
3. Завдання статево-рольового виховання дітей дошкільного віку
4. Особливості гендерної соціалізації в ігровій діяльності дошкільників

Питання гендерного виховання стають небайдужими для дитини з того моменту, як вона починає усвідомлювати свою статеву належність, розуміти, що вона не лише дитина, а хлопчик або дівчинка. Статева ідентифікація - один з найважливіших елементів становлення особистості дитини, який впливає на все її подальше життя.

Підготовку дітей до виконання свого життєвого призначення, різних соціальних ролей - мужнього сина, турботливої доньки, доброго брата чи сестри - треба починати з раннього віку, коли починає формуватись особистість.

Метою гендерного виховання є:

- формування правильного розуміння ролі чоловіка і ролі жінки у суспільстві;
- формування моделі поведінки певної статі;

- прищеплення культури взаємовідносин статей.

З огляду на це перед педагогами дошкільного закладу стоять такі завдання з гендерного виховання дошкільників:

- виховувати у дітей стійкий інтерес і позитивне ставлення до себе як об'єкта пізнання;
- поглиблювати знання про розподіл усіх людей на чоловіків і жінок, про зміст понять "хлопчик", "дівчинка", сприяти статевій ідентифікації;
- правильно і компетентно реагувати на прояви сексуального розвитку дітей різних статей;
- підтримувати фізичне і психічне здоров'я дітей, радість світосприйняття. оптимістичне ставлення до навколишнього світу;
- створювати умови для набуття досвіду відносин з навколишнім світом у цілому і світом людей зокрема;
- ознайомлювати з основними функціями сім'ї як психологічної групи і соціального інституту;
- закладати основи виконання відповідних своїй статі соціальних ролей

Гендерна соціалізація - це процес засвоєння гендерних (соціостатевих) ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок.

Етапи формування статевої самосвідомості дітей

Дитина від народження до 3-х років

Дитина від 3-х до 4-х

Діти від 4х до 6-ти років

У дошкільному віці йде інтенсивний процес становлення самосвідомості дитини, важливим компонентом якого є усвідомлення себе як представника певної статі.

Від народження до 3-х років. У цей період відбувається становлення статевої самосвідомості малюка. Дитина починає усвідомлювати себе представником людського роду і одночасно неповторною унікальною особистістю. Вчиться керувати своїм тілом. Прагне оцінити свої можливості, зрозуміти почуття та емоції. Відбувається первинна статева ідентифікація. Вчиться орієнтуватися в тому, хто хлопчик, хто дівчинка. Починає порівнювати себе з іншими людьми. Проявляє увагу до різних частин свого тіла. Може гратися зі своїми статевими органами, з цікавістю спостерігати за роздягненими людьми. Задає питання про відмінності між статями, запитує, звідки беруться діти. У розмові використовує займенник «він», «вона». Рідко допускає помилки у вживанні родових закінчень дієслів (ходив-ходила), відмінності в статевій приналежності пов'язує з такими ознаками, як одяг, зачіска. Грає в ігри, яким навчають дорослі. В іграх хлопчики більш активні, дівчатка пасивні.

Дії дорослих. Важливо створити умови для становлення особистості дитини, її мужності-жіночності (повна гармонійна сім'я, в якій відносини між батьками будуються на основі взаємної поваги чоловічого і жіночого начала). У відношенні як до хлопчиків, так і до дівчаток проявляти ласку, ніжність, любов, увагу до фізичних і емоційних потреб дітей. У спілкуванні з дітьми емоційно реагувати на їхні дії. Давати дитині ім'я обдумано. Відноситися до дитини відповідно до її статевої ідентифікації. Одягати дітей в одяг, робити зачіску відповідно. Підкреслювати приналежність до певного кола. Виховувати гігієнічні навички. Хлопчиків краще навчати за допомогою зорового аналізатора, дівчаток – за допомогою слухового аналізатора.

Дитина від 3-х до 4-х. У цьому віці дитина розрізняє стать оточуючих її людей. Робить спроби без допомоги дорослих розділяти ролі в іграх у відповідності зі статтю учасників гри. Хлопчики починають проявляти ініціативу, активність, змагальність. Починають складатися інтереси і ціннісні орієнтації і переваги певних видів діяльності і способів поведінки, характерних для хлопчиків і дівчаток, з'являються перші уявлення про

соціальні ролі тата й мами: сюжетно рольова гра «Сім'я». З'являється інтерес до свого тіла.

Дії дорослих. Необхідно розвивати позитивне ставлення і повагу до імені дитини, вчити пишатися своїм ім'ям. Розповідати про походження імені (хто ще з родини мав таке ім'я, що воно означає). Разом з дитиною вимовляти його по різному: ласкаво, скорочено, повністю з прізвищем та по батькові. Розвивати моделі рольової, чоловічої або жіночої, поведінки. Показувати зразки правильної статево-рольової поведінки. Спрямувати свої зусилля на формування у дітей найбільш повних уявлень про себе – про своє тіло, ім'я, вік, статеву приналежність. Розвивати позитивне ставлення дитини до себе. У доступній формі дати дітям знання про спільне і відмінне у чоловіків і жінок. Зріст, сила, зачіска, одяг, манера поведінки, тон мовлення, рід занять, відмінності в статурі, насамперед, ті, які доступні погляду дитини (немає необхідності заглиблюватися в анатомічні особливості).

Діти від 4х до 6-ти років. У дітей відбувається формування відносин між хлопчиком і дівчинкою. Діти здатні розподіляти ролі в іграх за статевим принципом (винятки допускаються в тому випадку, коли не вистачає хлопчиків для «чоловічих» або дівчаток для «жіночих», це трапляється і тоді, коли дівчатка чи хлопчики, граючись наодинці, змушені самі виконувати обидві ролі. Імітують в ігровій діяльності професійні жіночі та чоловічі якості та вміння. Ігри дівчаток відбуваються в обмеженому середовищі, хлопчики освоюють всю близь лежачу територію – і горизонтальну, і вертикальну. Починають цікавитися питаннями про пристрій і роботу організму. До 5-ти років виражений інтерес до анатомічних відмінностей статей зникає. З'являються питання про дитинство батьків. До 5-ти 6-ти років діти твердо знають свою статево приналежність і усвідомлюють її незворотність і незмінність. Починається етап рольових чи статево-рольових ігор. Діти грають в те, що вони побачили, при цьому наслідують відносини батьків. Можуть з'явитися захоплення, палка закоханість, причому предметом любові може бути будь-яка доросла людина з оточення дитини.

Починається поділ дітей у спілкуванні: хлопчики дружать лише з хлопчиками, дівчатка дружать лише з дівчатками. Хлопчики активно (підсвідомо) шукають приклад для наслідування.

Дії дорослих. Виробляти у хлопчиків і дівчаток поважне і доброзичливе ставлення один до одного, формувати правильне ставлення між хлопчиками і дівчатками на особистому прикладі. Створювати ігрові ситуації, необхідні для закріплення статево-рольової поведінки. Показувати характерні відмінності професійних якостей і умінь людей різних професій. Розмовляючи з дітьми про відмінності хлопчиків і дівчаток, підводити їх до думки про те, що головною відмінною характеристикою є поведінка. Заохочувати в дівчаток жіночні риси, в хлопчиків – мужні. Показувати фотографії, на яких діти зображені маленькими. Розмовляти про те, чим дорослі відрізняються від дітей, якими будуть діти, коли виростуть. Пам'ятати про те, що особливе значення має контакт дитини з матір'ю, її материнська любов. Вона закладає основи доброзичливих відносин дитини з навколишнім світом, дає їй відчуття безпеки, впевненості. Відповідати на дитячі питання, пов'язані з відмінностями статей, народженням дитини (доступно згідно з віком дитини).

Статево-рольова соціалізація в дошкільному віці

Стать - комплекс репродуктивних, тілесних, поведінкових і соціальних ознак, що визначають індивіда як чоловіка (хлопчика) або жінку (дівчинку) (В.Є. Каган).

Статеве виховання - комплекс виховних та освітніх впливів на дитину, спрямованих на залучення її до прийнятої в суспільстві системи статевої ролі і взаємин між статями в суспільному і особистому житті.

Статево-рольове виховання - складова частина статевого виховання. У результаті його здійснення дитина-дошкільник повинна значною мірою опанувати культурою взаємин статей, в основі якої – доброта, взаємоповага і делікатність, адекватна статі модель поведінки, правильне розуміння ролі чоловіка і жінки в суспільстві.

Статевий розвиток - результат не стільки біологічних особливостей статі, хоча не можна принижувати роль фізіології та генетики, скільки соціальних вимог до хлопчиків і дівчаток з боку найближчих людей - членів сім'ї, а також вихователів дошкільних освітніх установ і однолітків, з якими вони себе ідентифікують. Статеве виховання відбувається за типом ототожнення дитиною себе з батьком своєї статі і наслідування йому. Син у поведінці батька знаходить зразок своєї власної статевої ролі, в образі матері - прообраз своєї майбутньої обраниці. Відносини батьків служать для нього моделлю взаємин статей. Те ж саме можна сказати і про дочку: зразком поведінки для неї служить мати, прообразом майбутнього обранця – батько. Тому оптимальний варіант для статево-рольового розвитку дитини – наявність у сім'ї обох батьків, тобто повна сім'я, яка живе за законами любові і взаємоповаги. У такому випадку у дітей формуються початкові ідеали родини і своєї соціальної ролі, моральні уявлення про роль протилежної статі. При відсутності одного з батьків, наприклад батька, важливо, щоб у тій чи іншій мірі його заміщав інший дорослий - родич, друг, вихователь.

Завдання статево-рольового виховання дітей дошкільного віку	- оволодіння культурою у сфері взаємовідносин статей;
	- формування певної моделі поведінки;
	- правильне розуміння ролі чоловіка і ролі жінки в суспільстві.

Робота вихователя з дітьми повинна бути спрямована на вирішення таких виховно-освітніх завдань:

- виховувати у дошкільнят стійкий інтерес і позитивне ставлення до себе, формувати в дитини «внутрішній погляд» на себе як на об'єкт пізнання і переживання. Закладати основи для становлення здатності усвідомлювати свої особливості, то, як вони сприймаються іншими, будувати свою поведінку з урахуванням можливих реакцій інших людей;

- підтримувати фізичне і психічне здоров'я дитини, її життєздатність, радість світосприйняття, оптимістичне ставлення до навколишнього світу;

- виховувати у дошкільника стійкий інтерес і позитивне ставлення до оточуючих людей (рідних, близьких), бажання бути приємним партнером у спілкуванні з ними;

- розвивати у дошкільника уявлення про себе та інших людей як осіб фізичних і соціальних зі своїми перевагами і недоліками, типовими та індивідуальними особливостями;

- створювати умови для практично-дієвого ставлення дитини до навколишнього середовища взагалі і до людського оточення зокрема, стимулювати самостійність, уміння розпоряджатися собою, здійснювати мотивований усвідомлений вибір, віддавати перевагу будь-кому, будь-чому;

- розвивати чуйність як якість особистості, вміння відчувати і розпізнавати стан і настрої оточуючих людей, керувати своїми емоціями і поведінкою;

- збагачувати знання про свою сім'ю, рід, сімейні реліквії, традиції, знайомити з основними функціями сім'ї як психологічної групи і соціального інституту;

- закладати основи майбутніх соціальних ролей, пояснювати особливості їх виконання, виховувати позитивне ставлення до різних соціальних ролей, до необхідності їх існування;

- поглиблювати знання дітей про зміст понять «хлопчик», «дівчинка», про поділ всіх людей на чоловіків і жінок. Сприяти статевій ідентифікації, правильно і компетентно реагувати на прояв сексуального розвитку дітей різних статей;

- формувати здорове ставлення дітей до статевих відмінностей у відносинах осіб обох статей, до факту народження дитини.

Виховуючи дітей як представників певних статей і прагнучи до досягнення мети статевого виховання, педагоги і батьки повинні керуватися основними принципами в цій роботі. Це:

- висока духовна спрямованість;
- комплексність, систематичність і сталість виховних впливів
- перманентність статевого виховання;
- випереджаючий характер виховання;
- облік кола спілкування дітей та джерел інформації;
- оптимальне використання всіх можливостей.

Роботу з дітьми рекомендується здійснювати комплексно, використовуючи всі життєві ситуації і спеціально підготовлені. Це можуть бути: організовані заняття (групові, індивідуальні); етичні бесіди; ігри; момент спілкування з дітьми; прогулянка, екскурсія; самостійна робота дітей; вирішення моральних ситуацій і т.ін.

Період дошкільного дитинства неоціненний у цілому для розвитку людини. У дошкільному віці гра є основним видом дитячої діяльності, саме в сюжетній грі відбувається засвоєння дітьми гендерної поведінки, тому підбору матеріалів та обладнання для ігрової діяльності необхідно приділяти особливу увагу.

При проведенні роботи по вихованню дітей з урахуванням їх гендерних особливостей, потрібно звернути увагу на наступне:

- на привабливість ігрового матеріалу і рольової атрибутики з метою залучення дітей до відбиття в грі соціально схвалюваних образів жіночої і чоловічої поведінки;
- на достатність і повноту матеріалу для ігор, в процесі якої дівчатка відтворюють модель соціальної поведінки жінки-матері;

- на наявність атрибутики та маркерів ігрового простору для ігор «подорожей», в яких для хлопчиків дається можливість програти чоловічу модель поведінки.

Процес одягання і роздягання ляльок та м'яких іграшок діти ототожнюють з процедурою, з якою вони постійно стикаються у власному житті, що сприяє усвідомленню ними людського сенсу цієї дії, і якщо спочатку дитина просто відтворює в грі дії дорослих, то поступово вона починає позначати і називати свою роль: «Я – мама, Я – тато»

Коли у іграшок привабливий вигляд, набагато простіше викликати у дівчаток і хлопчиків почуття симпатії до них. У процесі ігор з такими іграшками легше спонукати дітей висловлювати по відношенню до іграшки свої почуття: говорити ласкаві слова, обіймати, заглядати в очі і. т.ін. Відображаючи в грі соціально схвалювані зразки жіночої і чоловічої поведінки по відношенню до іграшок дівчатка і хлопчики отримують необхідний емоційний розвиток.

Важлива роль у розвитку ігрової діяльності належить конструюванню з великого будівельного матеріалу. Хлопчики, спочатку під керівництвом а потім самостійно охоче конструюють для колективних ігор. Це може бути велика машина, літак, пароплав, вагон поїзда і. т.ін. При цьому дуже важливою умовою для виховання дітей з урахуванням їх гендерних особливостей є те, що хлопчикам може бути доручена «важка» робота: «підвезти» матеріал на машинах, встановити основні великі деталі і. т.ін.

Серйозним недоліком ігрової діяльності є повторення одних і тих же ігрових дій, часто доводиться спостерігати, як хлопчики, взявши в руки машини, здійснюють ними одноманітні дії назад-уперед, наслідуючи звуку мотора або багаторазово скачують їх з якоїсь поверхні. В іграх дівчаток одноманітність проявляється в тому, що діючи з лялькою вони повторюють одні й ті ж ігрові дії. З низьким рівнем розвитку ігрової діяльності дорослі не повинні миритися. Тому, якщо в результаті спостережень за грою дітей буде встановлено, що діти грають на рівні наслідування або в процесі гри вони

обмежуються «роллю в дії», то вихователі та батьки повинні вжити заходів щодо усунення цих недоліків.

Роль вихователя полягає в тому, що він щодня бере участь в іграх дітей. При цьому він керує, як іграми, в яких беруть участь за бажанням всі діти, так і диференційовано грає з дівчатками і хлопчиками.

Крім того, пояснивши батькам необхідність розвитку дітей в ігровій діяльності, педагог може запросити їх для участі в іграх дітей, поєднавши таким чином включення батьків і дітей у сюжетно-рольову гру, що допоможе батькові набути практичних навичок, якими надалі він зможе користуватися, граючи зі своєю дитиною вдома.

Часто дорослі засуджують поведінку хлопчиків, коли вони бігають, кричать, грають у війну. Але якщо врахувати, що хлопчикам фізіологічно потрібно більше простору для ігор, що в грі вони розвиваються фізично, вчаться регулювати свою силу, гра їм допомагає розрядити енергію, що скопилася, то, можливо, причин для засудження буде менше. Просто надайте їм простір і стежте, щоб ігри не носили агресивного характеру, для цього потрібно навчити грати хлопчиків у солдатів, льотчиків, моряків і створити для цього відповідні умови. Так як хлопчики дуже люблять розбирати іграшки, вивчати їх будову і конструкцію (а дорослі часто сприймають це як навмисне псування іграшок), при покупці іграшок для хлопчиків потрібно це врахувати. Краще для ігор купувати конструктори «збірно-розбірні моделі транспорту».

Для ігор дівчаткам потрібний невеликий простір. Організовуючи ігрове середовище, потрібно про це пам'ятати. Бажано, щоб все, що може знадобитися для гри було поруч. Дівчатка найчастіше в іграх освоюють роль мами, тому необхідно, щоб у них була достатня кількість ляльок, колясок та іншої атрибутики. Так як у дівчаток краще розвинена дрібна моторика, то їм більше потрібно дрібних іграшок, атрибутів до ігор.

Коли в грі буде, досягнутий рівень розвитку, який характеризується прийняттям ролі та вмінням здійснювати в певній послідовності рольові дії,

вихователь може перейти до вирішення питань пов'язаних з навчанням дівчаток і хлопчиків виконання в грі соціальних функцій.

Виховання дітей з урахуванням їх гендерних особливостей, з одного боку покликане допомогти дитині усвідомити себе представником тієї чи іншої статі. У результаті цього у дітей повинна сформуватися гендерна стійкість: «Я – дівчинка і буду нею постійно, Я – хлопчик і завжди буду ним». Але разом з тим, сучасна ситуація розвитку суспільства категорично проти того, щоб чоловіки і жінки мали однакові переваги за статевою ознакою. Наприклад, хлопчики, як майбутні чоловіки, в особистих проявах, не повинні демонструвати тільки мужність, непохитну волю і «залізні» м'язи. Вони повинні бути добрими, м'якими, чуйними, проявляти турботу по відношенню до інших людей, рідних і близьких.

Дівчатка, як майбутні жінки, крім традиційно жіночих якостей повинні бути активними ініціативними, вміти відстоювати свої інтереси.

Очевидно, що виховання дітей з урахуванням їх гендерних особливостей в дечому буде визначатися індивідуальними особливостями кожної дитини, залежатиме від тих зразків поведінки жінок і чоловіків, з якими дитина постійно стикається в сім'ї. Але це зовсім не означає, що виховний вплив, який чиниться на дівчинку або хлопчика в цьому ніжному віці, не вплине на розвиток особистості, прояв у дівчаток і хлопчиків тих якостей особистості, які дозволять їм бути успішними в сучасному суспільстві.

Література до теми 3

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология / Г.С. Абрамова. - М.: Академический проект, 2001. - 320 с.

2. Аркин Е.А. Ребенок в дошкольные годы / Е.А. Аркин. - М.: Просвещение, 1968. - 200 с.

3. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. / Наук. кер. Проекту: О.В. Огневюк. - 3-є вид., допр. та доп. - К.; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 492 с.

4. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии / В. Е. Каган. - М.: Педагогика, 1991. - 256 с.

5. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку. / О Кікінежді. // Дошкільне виховання. - 2006. - №2. - С. 3 - 6.

6. Кочерга О. Дівчатка: які вони? / О. Кочерга. // Дошкільне виховання. - 2007. - №3. - С. 5 - 6.

7. Кочерга О. Хлопчики: які вони? / О. Кочерга. // Дошкільне виховання. - 2007. - №2. - С. 5 - 7.

Тема 4 «Роль дорослого в розвитку дитини»

ПЛАН

1. Складові соціальної компетентності дитини.
2. Роль дорослого в психічному розвитку дитини.
3. Значення емоційного благополуччя дорослого для успішної соціалізації особистості дитини.

Оволодіння особистістю ролі під час входження в нове соціальне середовище, це - конкретний процес соціалізації - адаптація.

Проблема адаптації до умов дошкільного навчального закладу виникає у дитини будь-якого віку, коли вона вперше поступає до ясел або дитячого садка. Для такої дитини незвичне все: відсутність близьких, незнайомі дорослі, велика кількість дітей, новий розпорядок дня, нове приміщення тощо. Змінені звичні умови життя вимагають від дитини перебудови раніше сформованого стереотипу поведінки. Як відомо, він формується вже з перших днів життя дитини в сім'ї і до 2-3 років стає досить

усталеним. Така різка зміна звичних форм життя викликає, насамперед, нервово-психічне напруження, не завжди проходить без утруднень, а в деяких дітей супроводжується важкими емоційними переживаннями. У дітей у період адаптації можуть порушуватися сон, апетит, настрої, інколи підвищується температура тіла. У деяких може простежуватися тимчасова втрата мовлення, порушуватися раніше набуті позитивні навички.

Як показують педагогічні та медичні дослідження, характер та тривалість адаптаційного періоду залежать від таких факторів, як:

- вік дитини (найважче адаптуються до нових умов діти у віці 10-11 місяців до 2 років; після 2 років діти значно легше пристосовуються до нових умов життя);
- стан здоров'я та рівень розвитку дитини (здорова, добре розвинена дитина значно легше переносить труднощі соціальної адаптації);
- індивідуальні особливості дитини (значною мірою поведінка дитини залежить від типу нервової системи);
- рівень натренованості адаптаційних механізмів (діти, які до дитячого садка неодноразово перебували в різних умовах життя, легше звикають до дитячого закладу);
- досвід спілкування з дорослими та ровесниками (уміння позитивно ставитися до вимог дорослих та адекватно спілкуватися з іншими дітьми).

Залежно від зазначених факторів адаптація дитини до умов дошкільного закладу може проходити по-різному. Виділяються групи дітей з «легкою адаптацією», «адаптацією середньої важкості» та з «важкою адаптацією».

За «легкої адаптації» негативний емоційний стан дитини триває недовго. У перші дні в неї погіршується апетит та сон, вона мляво грається з іншими дітьми. Але під час подальшого звикання до нових умов усе це проходить протягом першого місяця перебування дитини в дитячому закладі.

За «адаптації середньої важкості» емоційний стан дитини нормалізується повільніше. Протягом першого місяця вона хворіє, як

правило, на гострі респіраторні інфекції. Хвороба триває 7-10 днів і завершується без будь-яких ускладнень.

За «важкої адаптації» емоційний стан дитини нормалізується досить повільно. Інколи цей процес триває кілька місяців. За цей період дитина або хворіє ще раз, часто зі значними ускладненнями, або виявляє стійкі порушення поведінки (намагається сховатися, кудись вийти, сидить та кличе маму тощо). У таких дітей простежується бурхлива негативна емоційна реакція і негативне ставлення до оточення дитячого закладу в перші дні, згодом ця поведінка досить часто змінюється в'ялим, байдужим станом.

Легку адаптацію і певною мірою адаптацію середньої важкості можна вважати закономірною реакцією дитячого організму на змінені умови життя. Важка ж адаптація свідчить про надмірність психоемоційних навантажень на організм дитини і потребує відповідної уваги як із боку вихователя так і з боку батьків дитини.

Можливі причини «важкої адаптації» дітей до умов дитячого закладу
- Несформованість у дитини позитивної установки на відвідування дитячого закладу.
- Несформованість навичок самообслуговування.
- Несформованість предметно-практичної діяльності в дитини.
- Несформованість продуктивних форм спілкування з ровесниками.
- Значна невідповідність домашнього режиму режимові дитячого закладу.
- Затримка формування емоційних зв'язків між дитиною та вихователем.

Можливими причинами «важкої адаптації» можуть бути:

- Несформованість у дитини позитивної установки на відвідування дитячого закладу.

Для того, щоб негативні емоції не стали перешкодою для дитини в період адаптації, важливо сформувати в неї позитивне очікування майбутніх

змін. Часто батьки, відправивши дитину до дитячого садка, ставляться до неї зі співчуттям та з жалістю. Дитина внаслідок такого ставлення теж починає жаліти себе, вередує, відмовляється відвідувати дитячий садок. Нерідко батьки залякують дитину: «Не будеш слухатися - віддам до дитячого садка». Коли дитина починає відвідувати дитячий заклад, батьки погрожують залишити її в ньому, якщо вона не припинить плакати та вередувати. Подібні установки викликають у дитини страх перед дошкільним закладом та погіршують самопочуття в період звикання до незнайомого оточення. У деяких випадках дитина не має ніяких уявлень про життя в дитячому садку і про те, що там на неї чекає. Це теж негативно впливає на процес адаптації.

- Несформованість навичок самообслуговування.

У деяких сім'ях дорослі досить довго ставляться до дитини як до маленької, не хочуть або не вміють помічати, що вона стає дорослішою, занадто опікуються нею, блокуючи тим самим розвиток самостійності. Інколи, бажаючи заощадити час, батьки поспішають нагодувати й одягнути дитину, стримуючи своїми діями формування необхідних практичних навичок

- Несформованість предметно-практичної діяльності в дитини.

Несформованість у дитини практичної взаємодії з близькими людьми негативно впливає також на взаєностосунки з іншими дорослими, передусім із вихователем. Вихователь у дитячому закладі пропонує дитині діловий стиль спілкування, який відрізняється від емоційного, звичного для дитини в сім'ї. Діти, батьки яких мало уваги приділяли розвитку ситуативно-ділового спілкування (воно передбачає сумісні практичні дії з предметами), не вміють гратися іграшками, часто згадують про батьків, не вміють активно долучатися до колективних ігор, довго адаптуються до умов дитячого закладу.

- Несформованість продуктивних форм спілкування з ровесниками.

Значних труднощів у період адаптації зазнають діти, які до відвідування дитячого садка мало спілкувалися з ровесниками. У деяких

випадках батьки свідомо обмежують спілкування своєї дитини з однолітками з метою її безпеки - щоб запобігти можливим інфекційним захворюванням, ушкодженням, конфліктам, щоб дитина не спілкувалася з «поганими» дітьми тощо. Починаючи відвідувати дитячий садок, така дитина насторожено та з недовірою ставиться до інших дітей, часто конфліктує з ними, ні з ким не ділиться своїми іграшками, забирає іграшки в інших, тому що не вміє попросити; якщо іграшка одна, вона не може зачекати, поки інший пограється нею.

- Значна невідповідність домашнього режиму режимові дитячого закладу.

У випадках, коли домашній режим і режим дитячого закладу кардинально відрізняються в часі та послідовності режимних моментів, дитина в період адаптації до нових умов життєдіяльності може відчувати психофізіологічний дискомфорт. Буває так: дитині пропонують поїсти, а вона не голодна; через деякий час у неї виникає почуття голоду і вона починає вередувати або майже засинає перед обідом, хоча перед цим, на прогулянці, плакала, тому що хотілося їсти. Інколи почуття голоду та втоми можуть збігатися і бути подвійним подразником. Фізіологічний дискомфорт призводить до емоційних зривів, нервового перенапруження, що спричинює психосоматичні захворювання.

- Затримка формування емоційних зв'язків між дитиною та вихователем.

Відомо, що головна роль у період звикання дитини до нових мікросоціальних умов життя відводиться вихователю. На успішність адаптації впливають його інтенсивні педагогічні впливи з достатньо виразною емоційною забарвленістю. У випадках, коли емоційний контакт між дитиною та вихователем не встановлюється, виникає «важка адаптація», її причинами можуть бути: незнання вихователем індивідуально-психологічних особливостей дитини; намагання вихователя якнайшвидше адаптувати дитину до нового оточення; вихователь авторитарний,

вимогливий та суворий, рідко усміхається та жартує, карає за будь-які порушення. Під час спілкування з таким вихователем дитина постійно напружена, боїться помилитися, не впевнена у своїх можливостях, замикається в собі, відмовляється виконувати вимоги і навіть відвідувати дитячий садок.

Базові якості формування особистості:

1. Відповідальність

Наприклад: опрацювати у контексті теми «Мое-твое-наше» казки на кшталт «Трое поросят», які допоможуть дітям порівняти результативність власних і спільних зусиль, усвідомити цінність спільної праці та злагоди, підвести до розуміння відповідальності за власні рішення.

2. Терпимість та Доброзичливість

Зауважити, що узгодженість взаємодії між людьми та їхнє терпиме й доброзичливе ставлення одне до одного - чи не найважливіша умова успішності особистості як суб'єкта соціуму. Вчити дітей у вмінні просити, коректно відмовляти, приймати відмову, слухати і зважати на чужу думку в діалогах «Прохання», «Переконання», «Заперечення».

3. Розсудливість

Формувати в дітей здатність поважати та цінувати працю людей, які створили все те, чим вони користуються, важливість збереження природного довкілля, подарованого людям, задарма.

4. Самостійність

Створити таке розвивальне середовище, що сприятиме самостійній роботі дітей як індивідуально, так і колективно.

5. Чуйність

Діти - єдина категорія населення, що не має соціальних статусів і соціальних ролей, якщо не вважати статусів «дитина», «чоловіча - жіноча стать», «син - донька», «племінник» і т.п., які вони ще не осмислюють повною мірою. Тому що діти не є виробниками матеріальних благ і не відносяться до категорії економічно самостійного населення, у них не може

бути професійних, економічних і політичних статусів і ролей. Їм не знайоме те, з чого складається суть статусів – коло прав і обов'язків. Вони не знають обов'язків інженера, листоноші, парламентарія, чи парафіянина. Вони не знають, що таке відповідальність. Діти не знають, що таке соціальні норми, хоча дорослі їм про це розповідали.

Теоретичні і дуже приблизні знання про соціальні ролі не дозволяють стверджувати, що діти опанували ними чи засвоїли їх. У ролі вони грають, але не поводяться відповідно до вимог соціальної ролі. У дітей тільки ігрове освоєння соціального світу: хлопчики граються з машинками, а дівчатка – у дочки -матері. Дорослі ніколи не грають у ролі, якщо не вважати ігровий метод навчання в бізнесі.

Отже, два світи - дитячий і дорослий розрізняються з погляду соціалізації. Вони знаходяться на різних кінцях цього процесу. Головне розходження - ступінь оволодіння соціальними ролями.

Соціалізувати дошкільника - означає збагатити його індивідуальний досвід позитивними враженнями від спільної з іншими життєдіяльності, розвинути в нього соціальні потреби, сформувати соціальні вміння та навички, виховати "відчуття іншого", сформувати готовність та здатність брати іншого до уваги, працювати в команді, домовлятися, узгоджувати свою позицію, в разі потреби поступатися власними інтересами на користь соціальної групи, діставати насолоду від допомоги та підтримки іншої людини у складній ситуації, тобто жити обличчям до людей, з відкритим серцем, умінням гармонійно "вписуватися" в дитяче угруповання, знаходити в ньому своє місце, визначати свій статус серед однолітків відповідно до своїх можливостей та домагань, товаришувати.

Соціальність - похідна від «соціальний». Означає єдність соціальних потреб (у любові рідних, близьких, авторитетних людей; у підтримці, допомозі, захисті, схваленні тощо); умінь (орієнтуватися, пристосовуватися, позитивно впливати на соціальне довкілля); почуттів (довіри, прихильності,

вдячності, відповідальності тощо); якостей (справедливості, чуйності, доброзичливості, товариськості, обов'язковості тощо) дошкільника.

У широкому сенсі «соціальність» є інтегрованою характеристикою, яка фіксує відкритість дитини соціальному довкіллю, її спрямованість на гармонійні та конструктивні взаємини з людьми, що оточують. Бути соціальним у певній життєвій ситуації означає проявляти готовність та здатність контактувати з різними за віком, статтю, спорідненістю, родом діяльності, характерологічними особливостями людьми. Дошкільника з розвинутою соціальністю можна кваліфікувати як соціально компетентну особистість.

Він характеризується здатністю:

- приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки;
- виявляти гнучкість у сприйнятті нових вражень та їх оцінюванні, прилаштовуватися до вимог соціальної групи та водночас зберігати власне обличчя;
- добирати корисні для свого соціального розвитку ролі, поводитися відповідально, співвідносити чекання інших з власними можливостями й домаганнями;
- орієнтуватися у своїх правах та обов'язках;
- брати інших до уваги, рахуватися з їхніми бажаннями та інтересами, визнавати сильні сторони інших людей;
- поводитися з партнерами по спілкуванню гнучко; реагувати на їхні слова та дії адекватно; вміти вислуховувати, погоджуватися, відстоювати власну точку зору, домовлятися, укладати угоди;
- виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати і співрадіти;
- налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні взаємини, домовлятися з ними, уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих слів та агресивних дій;

- бути домірним стану людей, які оточують (не веселитися, коли їм сумно, стримано поводитися у присутності хворого тощо);
- оптимістично ставитися до труднощів, уміти мобілізуватися на їх подолання; проявляти витримку у стресових ситуаціях;
- бути здатним до самопокладання відповідальності, ініціювати допомогу та підтримку іншого;
- розраховувати на себе, рідних, близьких, знайомих, товаришів;
- гідно вигравати і програвати;
- узгоджувати свої бажання з можливостями та вимогами;
- контролювати та регулювати свою поведінку та поведінку людей, що оточують; утримуватися від образливих слів та негативних проявів;
- у разі потреби звертатися по допомогу, вміти нею скористатися;
- володіти мовленнєвим етикетом, бути здатним ініціювати, підтримати та культурно завершити розмову;
- диференціювати поняття соціально «схвалюване», «прийнятне», «неприйнятне»;
- уміти тримати дистанцію, відчувати межу бажаної-небажаної поведінки;
- орієнтуватися у понятті «авторитет», пов'язувати його зі справжніми чеснотами й цінностями;
- поводитися совісно за відсутності контролю з боку дорослого;
- бути людяним, справедливим, уміти ставати на точку зору іншої людини.

Дошкільника можна вважати соціально компетентним, якщо він:

- володіє елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх миролюбного та конструктивного налагодження;
- цінує, визнає значущість для себе всього, що пов'язане із соціальним життям, цікавиться ним;
- називає словами, вербалізує основні назви, пов'язані з життям людини серед інших;

- передає свої враження про соціальні події та взаємини людей художнім образом (малює, ліпить, складає оповідання, співає пісні...).

Складові соціальної компетентності, які необхідно сформувати в дошкільному віці

Комунікбельність дошкільняти - це його здатність будувати з дітьми різного віку, статі та близькими дорослими гармонійні взаємини. Себто такі, які обумовлюють взаємоповагу, доброзичливість, спрямованість на співпрацю, конструктивну взаємодію, взаємодопомогу і задовольняють (емоційно та інтелектуально) усіх партнерів по спілкуванню.

Спілкування - це процес емоційної, інтелектуальної, перцептивної, мовленнєвої, оцінювальної, духовної взаємодії дітей, що може бути безпосереднім або опосередкованим наслідком інших видів діяльності – грою, працею, навчанням. Без уміння спілкуватися неможливі добрі взаємини.

Взаємини - духовні утворення, що складаються в процесі спілкування і відображають його позитивний або негативний характер. Статус дошкільнят – соціальне становище дитини в колективі інших дітей, яке формується на основі взаємин.

Соціалізація - входження дитини в гурт інших дітей, сприймання нею групових цінностей, можливість впливати на зміну їх на краще.

Групова взаємодія - процес конструктивної спільної діяльності за наявності взаємоповаги, взаємодопомоги, емоційної, інтелектуальної, моральної та фізичної підтримки.

Соціальна адаптація – процес пристосування дитини до нового соціального середовища.

Показники соціальної компетентності дошкільняти

Адаптація до нових умов життя:

- дитина із задоволенням відвідує дитячий садок;
- охоче включається у спільні ігри, заняття;
- веде змістовні розмови з іншими дітьми, дорослими;

- ініціює знайомство або погоджується на ініціативу інших дітей познайомитись, погратися разом⁴

- передає словом свої почуття, незалежно від зміни умов життя (як позитивні, так і негативні);

- розуміє, що завжди отримає емоційну підтримку від дорослих та інших дітей;

- знає, що в дитячому садку весело, цікаво, затишно;

- прагне самостійно зорієнтуватися в нових умовах.

Соціалізація:

- знає, що є моральними цінностями для колективу;

- варіює свою поведінку з метою пошуку найбільш адекватної за даних умов;

- прагне здійснювати вплив на підтримку позитивних цінностей;

- узгоджує свою поведінку з поведінкою інших дітей шляхом самопорівняння⁴

- володіє коректними за змістом та інтонуванням висловлюваннями, щоб відстоювати власні інтереси.

Групова взаємодія:

- із задоволенням включається в об'єднання дітей різної кількості;

- володіє дипломатичними прийомами виходу зі спільної гри;

- йде на компроміс у розподілі ролей;

- виявляє щирість, демонструє довіру і приязне ставлення до партнерів по діяльності;

- володіє оригінальними або самостійно створює нові сюжети ігор, має цікаві пропозиції щодо розвитку та продовження спільної гри;

- стає учасником взаємодії не лише в ігровій, а й у трудовій, навчальній діяльності;

- свідомо створює умови для групової взаємодії.

Статус, ставлення до авторитету:

- з розумінням, доцільно вживає слово «авторитет»;

- називає якості людини, яку вважає авторитетною;
- виявляє бажання виконувати як головні так і другорядні ролі в іграх;
- усвідомлює та може пояснити, за які саме якості обирають ту чи іншу дитину на головні або другорядні ролі в грі;
- пояснює своє ставлення до авторитетності в групі інших дітей, причини цього;
- реально оцінює ставлення інших дітей до себе, свій статус в групі.

Розуміння іншої точки зору:

- не перебиваючи, уважно слухає співрозмовника, коли той висловлює власну точку зору;
- стримує себе від категоричних, різких висловлювань;
- шукає та пропонує спільні позиції, варіанти рішень;
- проявляє позитивну емоційну реакцію різного ступеню залежно від власного розуміння проблеми;
- ставить заохочувальні запитання;
- в разі потреби пропонує та здійснює допомогу в розв'язанні спільних питань.

Регуляція спільної діяльності:

- справедливо розподіляє ролі, іграшки, необхідне обладнання, предмети;
- охоче погоджується на пропозиції спільно діяти;
- утримується від звинувачень, докорів;
- виявляє творчість у пошуку компромісних рішень, уникає конфліктів, або вміє зняти їх;
- володіє конструктивними діями, що врегульовують спільну діяльність.

Показники розвиненого спілкування:

- наявність взаємодії дітей у різних видах діяльності – ігровій, трудовій, навчальній;
- уважність дитини до міжособистісних взаємин, їх характеру;

- свідоме прагнення до взаємодії, прояви творчості в пошуку шляхів до цього;
- прояви домірної самостійності у встановленні контактів з іншими, розв'язанні конфліктних ситуацій, оцінюванні взаємин;
- вміння та бажання спілкуватись, будувати гармонійні взаємини, співпрацювати з іншими;
- наявний позитивний статус в групі інших дітей;
- потребує співпереживання та взаєморозуміння;
- володіє навичками культури спілкування, засвоїла норми та правила поведінки в громадських місцях;
- прагне в словах і вчинках виявляти добре ставлення до рідних, інших людей;
- прояви реакції, відповідні до інтонації, міміки, інших людей;
- активно проявляє емоційне співпереживання, гуманність, толерантність;
- наявна повага до оточуючих та самоповага, почуття власної гідності, усвідомлює та досягає адекватності своєї поведінки.

Новоутворення соціального розвитку дошкільнят

- готовність дитини до входження в нове соціальне середовище - клас;
- формування «внутрішнього плану дій» - самопізнання у вигляді роздумів над власними вчинками, поведінкою, характером взаємин з іншими дітьми, дорослими над причинами непорозумінь⁴
- відчуття справедливості або несправедливості дій, учинків, висловлювань дорослої людини;
- совісність, що проявляється у власному виборі вчинків, у висловлюваннях;
- збагачення мотивації спілкування, опосередкованого не грою, а навчанням.

Література до теми 4

1. Сухомлинский В.А. О воспитании В.А. Сухомлинский / [сост. и авт. вступ. очерков С. Соловейчик] /. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1988. – 270 с.
2. Сухомлинська О.В. Материнська любов як основа виховання / О.В. Сухомлинська // Початкова школа. – 1993. – № 10. – С. 26–28.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.

Змістовий модуль 2. Соціально-орієнтована діяльність дошкільного навчального закладу в реалізації умов успішної соціалізації дитини

Тема 5 «Гра як засіб соціальної адаптації дитини до умов дошкільного навчального закладу»

ПЛАН

1. Ігрова діяльність як провідний засіб соціалізації дітей-дошкільників.
2. Значення ігрової діяльності у всебічному розвитку дитини дошкільного віку
3. Приклади ігор для дітей у період адаптації до умов ДНЗ.
4. Значення іграшки в розвитку гри дошкільників.

Адаптація - це пристосування організму до нової обстановки.

Перші кроки дитини в дитячому садку, як правило, непрості. Початок відвідування дошкільного навчального закладу - це не тільки нові умови життя і діяльності, режиму і харчування, а й нові контакти та обов'язки. Це дуже напружений період, який потребує від кожного малюка активних

психологічних і фізичних форм пристосування. Звикання до дитячого садка часто супроводжується порушенням емоційного стану дошкільника, погіршенням сну, апетиту, підвищенням захворюваності.

Середній термін адаптації дітей в нормі складає:

- 1) у яслах - 7-10 днів;
- 2) у дитячому садку в 3 роки - 2-3 тижні;
- 3) у старшому дошкільному віці - 1 місяць.

Процес адаптації дитини до умов дитячого садка, окрім певної тривалості у часі, що є різним для кожної дитини, має кілька основних етапів (фаз). Це, зокрема, такі:

I етап - у відповідь на комплекс нових впливів усі системи організму дитини відповідають бурхливою реакцією і значним напруженням. Підвищуються збудливість, тривожність, можливе збільшення агресивності або заглиблення у себе. Погані сон, апетит, настрій. Фізіологічна і психологічна «буря» триває від 2-3 днів до 1-2 місяців (в окремих дітей).

II етап - період нестабільного пристосування, коли дитячий організм шукає оптимальні варіанти реакції на зовнішні впливи. Малюк продовжує придивлятися до нового оточення, робить спробу долучитися до спільної діяльності, стає більш активним, зацікавленим урівноваженим. Цей період триваліший, ніж перший, - від 1 тижня до 2-3 місяців.

III етап - період відносно сталого пристосування. Організм знаходить найбільш сприятливі варіанти реагування на нові умови життя, режим дня, спілкування. Дитина починає активно засвоювати нову інформацію, встановлювати контакти, брати реальну участь у заняттях. Зменшується захворюваність, стабілізуються сон, апетит, настрій. Цей період триває від 2-3 тижнів до півроку.

Соціально-психологічна адаптація до дитячого садка у різних дітей відбувається не однаково. Відіграють велику роль в адаптації до ДНЗ такі чинники як вік дитини, тип вищої нервової діяльності, стан здоров'я, стиль виховання в сім'ї, родинні взаємини, емоційна залежність від матері, рівень

розвитку в дитини ігрових навичок, комунікативних навичок, її контактність, доброзичливість, а також уміння дорослих забезпечити їй належний спокій, захищеність, повноцінне здоров'я та активізацію адаптаційних ресурсів.

Одразу ж відзначимо, що в науці дитячий садок розглядається як позитивний чинник, який є важливим для повноцінного виховання. І з цим не можна не погодитися. Виховання в колективі виробляє у малюка позитивні соціальні стереотипи поведінки - самостійність, увагу до оточуючих, готовність допомогти іншому, а також здатність перебувати в колективі.

Зазвичай кожна дитина по-різному реагує на нову ситуацію, проте є і певні загальні ознаки:

- Завжди нелегко звикають до дитячого садка або ясел єдині в сім'ї діти, особливо надмірно опікувані, залежні від матері, ті, що звикли до виняткової уваги, невпевнені в собі.

- Гірше за інших почуваються в дошкільних установах діти з флегматичним темпераментом. Вони не встигають за темпом життя дитячого садка: не можуть швидко одягнутися, зібратися на прогулянку, поїсти. А якщо вихователь не розуміє проблем такої дитини, то починає ще більше підганяти малюка, при цьому емоційний стрес діє таким чином, що дитина ще більше загальмовується, стає млявішою, байдужішою. Такій дитині потрібні постійна увага і підтримка з боку вихователя, оскільки інші діти схильні дратувати й кривдити слабких і залежних. При цьому, зазвичай, надмірна вимогливість і принциповість вихователя буде серйозним гальмом.

- Ускладнюючим чинником адаптації слід також назвати і конфлікти в сім'ї, нетовариськість батьків. Діти мимоволі засвоюють негативні риси поведінки батьків, що ускладнює їхні стосунки з однолітками. Вони поводяться невпевнено і нерішуче, багато хвилюються, сумніваються, тому не можуть бути легко прийнятими в групі.

- Вступ до співтовариства дітей, як показує досвід, легко переноситься дитиною, якщо вона до того часу вже звикла до контактів з

дорослими і дітьми, що не належать до її сім'ї. Це допомагає малюкові швидше пристосуватися до нових людей і ситуацій.

Враховуючи вищезазначене, можна виділити три групи дітей за характером пристосування до нових умов життя.

- Перша група - ті, для кого процес адаптації проходить легко і безболісно. Ці діти цікавляться іграшками й діяльністю, комунікабельні, самостійні, врівноважені. У сім'ї спілкування батьків з дитиною доброзичливе, поважне.

- Друга група - малюки, які адаптуються повільніше й важче, їх поведінка характеризується нестабільністю, періоди зацікавлення грою змінюються періодами байдужості, вередування, їм бракує довіри у ставленні до вихователів, інших дітей. Навички гри та спілкування у таких малюків розвинені недостатньо. Ці діти часто бувають малоініціативними, менш самостійними, дещо можуть робити самі, але здебільшого залежать від дорослого. З боку батьків спостерігається нестабільність у спілкуванні: доброзичливі, розважливі звертання змінюються окриками, погрозами або послабленням вимогливості, неувагою.

- Третя група - діти, які важко пристосовуються до нового середовища. Як правило, вони несамостійні, неконтактні, звичні до нестабільності в режимі дня, швидко втомлюються. Ігрові навички у них часто бувають несформовані. Такі діти нерідко стикаються з проявами авторитарності, жорстокості або, навпаки, зайвого лібералізму з боку дорослих, що спричиняє страх, недовіру до вихователя чи повне ігнорування його й інших дітей. Сон, апетит у таких дітей часто бувають погані або зовсім відсутні, їм притаманна висока захворюваність, яка ще більше уповільнює звикання до нового оточення і нових вимог.

Важкий тип адаптації до дитсадка характеризується станом дитини на межі здоров'я та хвороби - малюк знаходиться в стані постійного стресу.

Ознаки перебування дитини в стані психоемоційного напруження (за умови, що вони раніше не спостерігалися у дитини):

- труднощі під час засинання і неспокійний сон;
- втома після навантаження, яке зовсім нещодавно не спричиняло відчуття стомленості;
- безпричинна образливість, плаксивість або, навпаки, підвищена агресивність;
- неухважність;
- занепокоєння, непосидючість;
- відсутність упевненості в собі, яка виражається в тому, що дитина все частіше шукає схвалення в дорослих, тисне на них;
- прояви впертості;
- дитина постійно смоче соску, палець, жує що-небудь, занадто жадібно й без розбору їсть, заковтуючи при цьому їжу (інколи навпаки спостерігається стійке порушення апетиту);
- страх встановлювати контакти, прагнення самотності, відмова брати участь в іграх однолітків (часто дитина безцільно блукає по групі, не знаходячи собі заняття);
- гра зі статевими органами;
- сіпання плечей, гойдання головою, тремтіння рук;
- зниження маси тіла або, навпаки, початкові виявлення симптомів ожиріння;
- підвищена тривожність;
- нетримання сечі, яке раніше не спостерігалось.

Наявність вищезгаданих симптомів часто свідчить про виникнення психосоматичних розладів, ігнорування яких може негативно позначитися на самопочутті, поведінці дитини, стійких порушень в особистісному розвитку дитини. Нерідко такі діти згодом стають брехливими, невпевненими в собі, схильними до безплідних мріянь, боязкими, некомунікабельними. У них як спосіб захисної поведінки дуже рано формується соціальна маска.

Полярним типом стосовно важкої адаптації є тип легкої адаптації дитини, коли малюк адаптується до нової обстановки протягом декількох тижнів, найчастіше - півмісяця. З такою дитиною майже немає клопотів і зміни, які спостерігаються в її поведінці, зазвичай короткочасні й незначні, тому дитина не хворіє.

Крім двох полярних типів адаптації, є ще і проміжний варіант, який ніби поєднує крайні прояви адаптації дитини. У подібних випадках ми говоримо про середню тяжкість перебігу періоду різних адаптаційних змін у дитячому організмі. При цьому типі адаптації дитина в середньому адаптується до нового організованого колективу більше місяця й інколи під час адаптації може захворіти. Як правило, хвороба протікає без ускладнень, що є головною ознакою вказаного типу адаптації. Хворобі та ускладненню процесу адаптації може запобігти лікар - чим раніше він призначить коригуючі заходи дитині, тим менша ймовірність, що малюк захворіє, а значить, його адаптація наблизиться до сприятливої, а це в свою чергу, допоможе легко адаптуватися дитині й надалі, коли вона переступить поріг школи. Доведено, що в разі важкої адаптації до дитсадка дитина погано адаптується і до умов початкової школи.

Виявляючи цікавість до світу дорослих, але не маючи можливості включитись до нього, дошкільник моделює цей світ у грі. Ця діяльність є соціальною за своїм походженням і змістом, вона виникає в ході ускладнення досвіду людства, його виробничих та культурних взаємин і відображає суспільні зміни. Сюжет та ролі в грі діти запозичують у суспільстві.

Саме гра є засобом підготовки дитини до «дорослого» життя, її соціалізації, морально-етичного виховання.

Гра - провідна діяльність дошкільнят, в якій вони виконують ролі дорослих, відтворюючи в уявних ситуаціях їх життя, працю та стосунки

Гра - це діяльність, у якій дитина спочатку емоційно, а потім інтелектуально засвоює всю систему людських взаємин. (З.В. Огороднійчук)

Важливе значення гри полягає в тому, що діти в невимушеній формі, відтворюючи світ дорослих, засвоюють моральні норми, отримують уявлення про професійні та сімейні ролі. Гра забезпечує розвиток у дошкільників рухових, розумових та мовленнєвих навичок. Діти, відображаючи в грі різні сторони життя та особливості діяльності дорослих, поповнюють і уточнюють свої знання про навколишній світ, вчаться співпереживати і відрізнити вимисел від реальності.

Перші прояви дитячих ігор виникають ще в ранньому віці, маючи *сенсомоторний* характер («наздоганялки», гра-вовтузіння тощо). На рубежі раннього і дошкільного віку виникає *режисерська* гра (використання іграшок як предметів-замінників, символічне виконання певної дії). Згодом дитина стає спроможною організувати *образно-рольову* гру, в якій уявляє себе в певному образі (людини чи предмету) і відповідно діє. Необхідною умовою такої гри є яскраві, інтенсивні переживання: дитину вразила побачена нею ситуація, і пережиті емоції, враження відтворюються в ігрових діях.

У грі дитина активно пізнає навколишній світ, стосунки між людьми, правила і норми поведінки, усвідомлює свої можливості, взаємозв'язки з іншими тощо.

За допомогою гри дитина оволодіває:

- ✓ усією системою людських взаємин - спочатку на емоційному, а потім на інтелектуальному рівні;
- ✓ способами практичної і розумової діяльності; великим діапазоном людських почуттів;
- ✓ поняттями «добро» і «зло», вчиться їх розрізнити;
- ✓ морально-етичними нормами, виробленими людством.

Недарма Василь Сухомлинський порівнював гру з великим світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишній світ.

Якщо у реальному житті дошкільники здебільшого орієнтовані на спілкування з дорослими, то у грі вони взаємодіють насамперед один з одним. На поведінку дошкільників впливає як партнер по грі - його ставлення до ігрового завдання, інших учасників, так і сама ігрова діяльність, яка потребує від дітей спрямованості один на одного й актуалізує у них морально-етичні норми взаємодії.

Взаємодія з однолітками є одним з важливих чинників для формування морально-етичних рис особистості, оскільки така взаємодія не лише сповнює життя дітей новими враженнями, але й є джерелом їхнього власного соціального досвіду. Вона впливає на розвиток подальших стосунків малюків з людьми, які їх оточують. Так, уже з двох років діти вступають у соціальні стосунки між собою: спілкуються одне з одним на зрозумілій для них мові слів і жестів, діляться іграшками, проявляють співчуття, якщо товариш упав або забився тощо. Разом із тим, діти раннього віку граються поряд, бо ще не вміють гратися разом. Намагання вступити у взаємодію з ровесниками часто закінчуються невдачею: діти штовхаються, смикають одне одного за волосся, відбирають іграшки. Це зрозуміло, адже малюки ще не вміють погоджувати свої дії з діями інших. Але якщо навіть одна дитина починає виконувати елементарні ігрові дії, наслідуючи дорослих, то й інші діти починають цікавитися ними.

З огляду на ці особливості малюків дорослим необхідно створювати умови для формування у дітей доброзичливих стосунків з ровесниками, уміння входити в контакт з однолітками, виявляти емоційно-позитивні дії щодо інших дітей.

Разом з тим, педагог має пам'ятати, що безпосередній вплив на дитину з його боку, безумовне і бездумне підкорення дитини вказівкам дорослого не сприяють виробленню у неї навичок морально-етичної поведінки. Такі навички формуються лише тоді, коли діти дошкільного віку самі обирають тему гри, розгортають її сюжет, керуючись власним досвідом, реалізуючи у грі прагнення долучитися до життя дорослих. У грі діти з власної ініціативи

вступають у різні контакти між собою, здебільшого самостійно будують свої стосунки. Якщо ігрова діяльність дитини є вільною і невимушеною, такою, що вийшла за межі тиску з боку дорослих, ігрові відносини виступають у ролі добровільних тренувань, шляхом яких дитина засвоює морально-етичні норми поведінки.

Саме створюючи умови для виникнення гри, у процесі якої дитина без прямих педагогічних впливів засвоює норми людських взаємин, моральні цінності, вихователь найбільш ефективно впливає на процес формування морально-етичних рис особистості.

Розвиток дитини в грі відбувається, насамперед, за рахунок різноманітної спрямованості її змісту. Є ігри, прямо націлені на фізичне виховання (рухливі), естетичне (музичні), розумовий (дидактичні і сюжетні). Багато хто з них в той же час сприяють моральному вихованню (сюжетно-рольові, ігри-драматизації, рухливі та ін.).

Всі види ігор можна об'єднати в дві великі групи, які відрізняються мірою особистої участі дорослого, а також різними формами дитячої активності.

Перша група - це ігри, де дорослий приймає непрямую участь у їх підготовці та проведенні. Активність дітей (за умови сформованості певного рівня ігрових дій і вмінь) має ініціативний, творчий характер - хлопці здатні самостійно поставити ігрову мету, розвинути задум гри і знайти потрібні способи рішення ігрових завдань. У самостійних іграх створюються умови для прояву дітьми ініціативи, яка завжди свідчить про певний рівень розвитку інтелекту. Ігри цієї групи, до яких можна віднести сюжетні і пізнавальні, особливо цінні своєю розвиваючою функцією, що має велике значення для загального психічного розвитку кожної дитини.

Друга група - це різні навчальні ігри, в яких дорослий, повідомляючи дитині правила гри чи пояснюючи конструкцію іграшки, дає фіксовану програму дій для досягнення певного результату. У цих іграх зазвичай вирішуються конкретні завдання виховання і навчання; вони спрямовані на

засвоєння певного програмного матеріалу і правил, яких повинні дотримуватися грають. Важливі навчальні ігри також для морального - естетичного виховання дошкільників.

Іграшка - незмінний супутник дитини з перших днів народження. Її спеціально створює дорослий у виховних цілях, щоб підготувати малюка до входження в суспільні відносини. Іграшка виступає для дитини як предмет забави, розваги, радості, і в той же час вона - найважливіший засіб психічного розвитку дошкільника.

З перших днів життя дитина знайомиться з іграшкою. Найперші іграшки малюків - брязкальця. Дорослий показує їхній дитині, привертає до них увагу, намагається викликати інтерес. Дії з брязкальцем зазвичай підкріплюються словами, мімікою батьків, які розмовляють з малюком, називають його ласкаво по імені, посміхаються. Так за допомогою брязкальця дорослий спілкується з немовлям.

Яскравість, озвученість, блиск брязкалець підтримують мимовільну увагу малюка. Він розглядає їх, усміхається людині, в руках якого знаходиться іграшка, а потім брязкальце стає привабливою сама по собі, як предмет, з яким можна діяти. На п'ятому місяці життя в малюка розвивається реакція хапання, формується зорово-рухова координація, і немовля починає здійснювати з брязкальцем неспецифічні маніпуляції: розмахує, трясє, кидає. Дитина прислухається до звуку, зосереджує погляд на іграшці. Дуже важливо створити сприятливий емоційний фон, допомогти дитині зосередити увагу на іграшці, познайомити його з іграшками, різними за кольором і формою.

До кінця першого року життя немовля, діючи з брязкальцями, встановлює перший причинно-наслідковий зв'язки: тепер він розуміє, що якщо іграшку потрясти, то почувеш звук.

Озвучені музичні іграшки залучають дитини протягом усього дошкільного дитинства. Він із задоволенням грає з дзвіночками, брязкальцями, барабанами, дитячими гармошками. У міру дорослішання ігрові дії з такими іграшками ускладнюються. Дошкільника вже залучають не

звук самі по собі, він прагне отримати яку-небудь мелодію, включає «музичний супровід» в сюжетно-рольові ігри. Дитина підпорядковує ритму свої рухи, у нього вдосконалюється музичний слух, почуття ритму.

З дидактичними іграшками дорослий знайомить малюка на першому році життя. Ці іграшки спеціально сконструйовані в навчальних цілях і побудовані за принципом автодідактизму, тобто містять в собі спосіб їх використання. До дидактичних відносяться збірно-розбірні іграшки, бирюльки, предмети для нанизування. Саме дорослий відкриває для малюка спосіб дії з дидактичними іграшками, показує, як можна отримати результат. Зазвичай це приведення частин і деталей у відповідність за ознаками кольору, величини, форми і т. д. Тому особливе значення використання дидактичних іграшок має в ранньому дитинстві, так як саме предметна діяльність у цьому віці є провідною. В іграх з такими іграшками дитина не тільки вдосконалює вміння діяти, але й освоює сенсорні еталони. У діях з дидактичними іграшками створюються умови для прояву самостійності малюка, усвідомлення ним результатів своїх зусиль. Дії дитини набувають результативність і цілеспрямованість. Яскравість, гармонія кольору і форми іграшок викликають у малюка естетичні переживання.

Протягом усього періоду дошкільного дитинства дитині необхідні образні іграшки, але в різні вікові періоди вони виконують різні функції в психічному розвитку малюка. У немовляти викликають приємні переживання і позитивні емоції. У ранньому дошкільному віці включаються в різноманітні види ігор: сюжетно-рольові, будівельні, дидактичні, режисерські, драматизації. Образні іграшки розширюють сферу застосування ігрових дій, допомагають розвивати сюжет, створювати ігрові ситуації.

Лялька не тільки бере участь у всіх дитячих іграх, але виступає ідеальним партнером по спілкуванню, другом, з яким можна поговорити, поділитися турботами, засмученнями, радощами. Малюк, залежно від свого настрою, наділяє ляльку думками, почуттями: сьогодні вона бавиться, а вчора була слухняною дівчинкою. Лялька в руках дитини діє так, як він цього

хоче в даний момент. Він дбає про неї, виховує, навчає, передаючи їй свої знання. Тобто виконує щодо ляльки ті ж функції, які виконує дорослий щодо його самого. І така позиція є ще однією причиною незмінною привабливості для малюка ігор з ляльками. Оцінюючи поведінку ляльки, дитина передає їй свій емоційний і моральний досвід, тим самим усвідомлюючи і закріплюючи його. Він програє з нею всілякі форми поведінки і оцінює їх. Виникає емоційна і моральна ідентифікація, складаються моральні оцінки, розвивається гамма емоційних переживань, формуються моральні якості.

Образні іграшки сприяють засвоєнню статевої ролі, що позначається у виборі іграшок та дії з ними. Однак і дівчаткам, і хлопчикам подобаються ляльки та пухнасті звірята, вони роблять з ними різні дії.

Наведемо приклад того, як діти розповідають про своїх іграшках.

Маша К. (7 років): У моїх іграшок є імена. Мавпочка Чі-Чі, бегемот Гоша, черепашка Мотя. Ведмедика так і звать Міша. А білочку звать ... забула ... Туфелька її звати. Найбільше я люблю грати з Барбі, бо в неї коліна згинаються. Я її одягаю, переодягатися. У неї скоро день народження.

Саша П. (5 років): У мене є вантажівка з причепом. Машинки різні теж. Машинки маленькі, у них справжні люди не помістяться. Тільки іграшки. Найулюбленіші - машини «Москвич» і «Порш». Я їх ката ... собаку ката. У мене ще є ведмежа. Це мама подарувала.

Ігри з образними іграшками допомагають малюкові захиститися від негативних переживань, зняти емоційну напругу, компенсувати брак любові і співчуття з боку дорослих і однолітків.

Не випадково саме образні іграшки найчастіше стають улюбленими друзями. Адже лялька схожа на людину. А м'які іграшки викликають ніжне ставлення, дитина обіймає, гладить їх, і йому здається, що іграшка теж відповідає йому прихильністю.

Іграшки-знаряддя (лопатки, формочки, відерця та інше) - це зменшені копії знарядь праці дорослих. У ранньому дитинстві з їх допомогою у дітей

розвивають предметні дії, включають їх в ігри з природним матеріалом, наприклад, малюк насипає лопаткою в відерце пісок, висипає і знову насипає. У дошкільному дитинстві іграшки-знаряддя використовуються в інших видах ігор, наприклад в будівельних, а також у трудовій діяльності.

Технічні іграшки (машини, літаки, місяцеходи) відкривають для дитини область техніки і знайомлять з її використанням. Вони підштовхують його до експериментування, пробуджують пізнавальні запитання (чому крутяться колеса?) Стимулюють розвиток технічного мислення, формують уявлення про професійну діяльність дорослих.

Театралізовані іграшки використовуються при постановці вистав, в розвагах. Діти наділяють їх тими чи іншими рисами відповідно до їх зовнішнім виглядом. Часто театралізовані іграшки представляють улюблених персонажів казок. Вони викликають у дітей бажання згадати і програти їх зміст. Виконання ролі за допомогою такої іграшки формує у дошкільника виразність мови, міміки, пантоміміки, стимулює розвиток театральних здібностей.

Спортивно-моторні іграшки сприяють не тільки формуванню основних рухів, а й розвитку просторових орієнтувань, властивостей уваги, таких вольових якостей, як організованість, сміливість, витримка, ініціативність.

Особливу групу складають іграшки-саморобки, оскільки створюються самою дитиною із заздалегідь визначеною ігровою метою. Виготовлення таких іграшок формує у дошкільника вміння створювати й втілювати задум, стимулює творчість, дозволяє пізнавати властивості матеріалу, формує суспільні мотиви поведінки, наприклад, зробити подарунок мамі або допомогти малюкам. Іграшки-саморобки - це своєрідний спосіб самовираження і предмет гордості. Саморобні іграшки нерідко відрізняються багатофункціональністю, тому особливо цікаві малюкові.

Іграшки-забави викликають у дітей цікавість, радість, позитивні емоції. Вони підтримують бадьорий настрій, розвивають почуття гумору і

допитливість. Вони спонукають дітей до вивчення їх будови, принципу дії, а також створюють зону спільних з дорослим переживань.

Підкреслимо, що для дитини важлива не кількість іграшок, а їх різноманітність у відповідності з віком малюка і ситуацією їх використання. Головне завдання дорослих полягає в тому, щоб навчити дитину діяти з іграшками.

Література до теми 5

1. Бондаренко А.К., Матусик А.И. Воспитание детей в игре (пособие для воспитателя детского сада). - М.: Просвещение, 1979.

2. Воспитание детей в игре /Под ред. Д.В. Менджерицкой. - М.: Просвещение, 1979.

3. Жуковская Р.И. Игра и ее педагогическое значение. - М.:ЧП Ильин, 2001. - 249с.

4. Запорожец А. В. Игра и развитие ребенка. Психология и педагогика игры дошкольника. Под редакцией А.В. Запорожец и А.П.Усовой.- М., 1966.- с. 5-10.

5. Запорожец А. В. Проблема дошкольной игры и руководство ею в воспитательных целях. Игра и ее роль в развитии ребенка дошкольника. - 1978. - с.3-7.

Тема 6 «Виховні можливості міжвікового спілкування дітей у ДНЗ»

ПЛАН

1. Особливості соціалізації дитини на різних вікових етапах.
2. Основні лінії соціального розвитку дитини дошкільника:
 - процес залучення дитини до соціальної культури і її інтеріоризація,
 - індивідуалізація як процес становлення універсальних соціальних здібностей.

3. Шляхи опанування дитиною соціального досвіду:

- стихійний шлях оволодіння соціальним досвідом:
- цілеспрямований, нормативний, спеціально організований

суспільством процес.

Кожна дитина проходить вікові етапи розвитку, які супроводжуються розумовими, фізичними, особистісними змінами. Крім того, по ходу вікового розвитку дитини освоюються нові навички та вміння, набуваються знання і формуються риси характеру. Щоб виховання було ефективним, воно повинно відповідати віковому розвитку дитини. Давайте обговоримо основні норми розвитку дитини.

Етапи вікового розвитку дитини

Прийнято вважати, що існують основні етапи розвитку дитини:

- від зачаття до пологів - внутрішньоутробний віковий етап;
- від народження до року – дитинство;
- від року до трьох років – ранній віковий етап;
- від трьох до 7-ми років – дошкільний віковий етап;
- від 7-ми до 12-ти років – молодший шкільний вік;
- від 12-ти до 16-ти років – старший шкільний вік.

Розвиток дитини в дитячому віці

Скажемо трохи про внутрішньоутробний розвиток малюка, так як цей період має велике значення і відкладає відбиток на все подальше життя людини. Саме у внутрішньоутробний період відбувається закладка основ систем і органів, малюк вчиться чути, бачити і дихати. Вже на 14-му тижні дитина запам'ятовує звучання голосу своєї мами, чує музику. Для правильного розвитку дитини в дитячому віці, ще в період вагітності важливо ласкаво розмовляти з ним, слухати спокійну класичну музику.

Віковий розвиток дитини в дитячому віці проходить наступним чином:

- фізіологічні показники в момент народження: вага 3-4 кг, зріст 48-55 см.
- новонароджений малюк сильно схильний до впливу навколишнього середовища, вразливий і не захищений. Тому для нього вкрай необхідний правильний догляд, забезпечення комфортних та зручних умов. У грудничковий період малюк починає проявляти інтерес до навколишнього світу, обстановку в кімнаті і до близьким людям, він прагне до знань. Основним джерелом інформації для малюка є тактильні відчуття, він прагне все помацати і спробувати.
- у другому півріччі дитина звертає увагу на кольори, його цікавлять яскраві предмети. Також малюк сприймає простір і починає в ньому орієнтуватися.
- з 7-ми місяців дитина здатна перекладати дрібні предмети, а до року вже здатний використовувати предмети за призначенням.

Вікові норми розвитку дитини 1-3 років

У віковий період від 1 до 3-х років дитина виростає ще на 25 см, а у вазі додає до 4 кг. Основним для дитини в цей період виступає соціальне взаємодія. Дитина не тільки вчиться взаємодіяти з однолітками і дорослими, але також освоює способи знайомства, принципи дружби і ін

До трьох років у дитини проявляється прагнення до самостійності, він намагається бути незалежним від батьків. Також малюк вже усвідомлює себе як окрему особистість і вчиться оцінювати свої дії та прогнозувати ситуації. Практично кожен трирічний малюк - великий фантазер.

Згідно з нормами розвитку дитини 1-3 років, він повинен вміти:

- споруджувати вежу з кубиків;
- бити ногою м'яч;
- складати великі, прості пазли;

- проявляти дослідницький інтерес до предметів і оточенню (ламати іграшки для огляду вмісту та ін);
- складати прості речення з 5 слів;
- виконувати нескладні завдання дорослих;
- малювати вертикально пряму лінію;
- називати частини свого тіла і показувати їх;
- розповідати віршики;
- самостійно проситися в туалет;
- роздягатися і одягатися при деякій допомозі батьків;
- самостійно їсти з тарілки, пити з чашки;
- різати папір ножицями;
- мити і витирати ручки.

Неодмінним етапом розвитку та вікової особливості дитини трьох років є криза 3 років, який в кожному окремому випадку може протікати за своїм сценарієм. У більшості малюків криза проявляється впертістю, негативізмом і агресією до оточуючих, у окремих дітей переважає поступливість і співчуття.

Трирічні малюки гостро потребують схвалення дорослих і похвали. У них активно відбувається розвиток мовлення і мислення. Найважливішим етапом розвитку та вікової особливості дитини трьох років є ігровий процес, через який малюк пізнає світ і засвоює інформацію.

Вікові норми розвитку дитини-дошкільника

До дошкільного віку відноситься період від трьох до семи років. Саме в цей період відбувається закладка особистісних якостей характеру малюка, і формуються особистісні механізми поведінки. Найчастіше він намагається бути схожим на власних батьків. Дитина гостро потребує спілкування з однолітками.

Від трьох до семи років у дитини відбувається активний розвиток всіх психічних процесів: уваги, пам'яті, уяви, мислення тощо. Малюк готується до

школи, практикує виконання різних завдань, вчиться брати на себе відповідальність і виконувати посильні обов'язки в сім'ї.

Діти в цей період здатні логічно мислити і робити вірні висновки.

Важливим етапом розвитку та вікової особливості дитини-дошкільника є криза 6-ти років. У дитини переважає демонстративна форма поведінки, його настрій нестійкий, негативні і радісні емоції, швидко змінюють один одного, дитина часто манірничав і кривляється. Також у цей період відбувається швидкий ріст дитини, він витягується, змінюються пропорції тіла, замінюються молочні зуби.

Дитина в цьому віці знає:

- геометричні фігури;
- розрізнення предметів за кольором і формою;
- поняття довжини, висоти і величини;
- математичні знаки, числа і літери;
- рахунок до 10 і назад.

Також дитина здатна легко знаходити зайві предмети, складати розповідь по картинці, вести монолог і діалог.

Молодший шкільний віковий етап

Вікові норми розвитку дитини шкільного віку такі:

- він відчуває себе «дорослим» і веде себе відповідно;
- авторитет батьків знижується;
- він здатний планувати свою діяльність, виконувати правила і приймати нові соціальні порядки.

В період старшого шкільного вікового етапу розвитку дитина готується до вступу у доросле життя, проте в його поведінці ще присутні дитячі манери і вчинки. Також до цього періоду вікового розвитку дитини відноситься пора статевого дозрівання, і в організмі і в особистості підлітка відбуваються численні зміни, що вимагає розуміння і участі з боку батьків.

У системі освіти України відбуваються докорінні зміни. Зокрема, це стосується розвитку й демократизації національної системи освіти:

розробляння законодавства, творення вітчизняних підручників і педагогічної преси, оновлення змісту освіти, насамперед у соціогуманітарній сфері, варіативність мережі навчальних закладів і освітньо-професійних програм. Усі ці зміни зачіпають і сферу дошкільної освіти.

Реформування дошкільної освіти, зменшення кількості дошкільних закладів, а також ініціатива батьків спричинили виникнення різновікових груп як у сільських дитсадках, так і в міських багатокomплектних дитячих навчальних закладах. Сьогодні кожна шоста дитина виховується в групі, яка об'єднує дітей різного віку.

Праця зі змішаними віковими групами є достатньо складною, тому вона вимагає від вихователя професійної майстерності високого рівня, знання специфіки одночасної роботи з дітьми різного віку, уміння співвідносити програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, здатності розуміти й бачити кожного малюка, а також усю групу в цілому.

Практика виховування дітей у різновікових групах має багато позитивних рис. У процесі роботи з дітьми різного віку педагогові легше відійти від уніфікації й приділяти більше уваги індивідуально зорієнтованому вихованню, а опосередковано - через старших дітей - передавати молодшим набутий досвід міжособистісних взаємин, інформацію про норми та правила поведінки, валеологічні навички; розвивати розумово. Саме старші діти є для малят зразком людських взаємин, навчають їх норм і правил поведінки, допомагають вихователям прищеплювати молодшим гігієнічні навички.

На жаль, останнім часом не виходили з друку нові методичні посібники й підручники з організації навчання та виховання дітей у різновіковій групі дитячого садка. В арсеналі вихователів поки що наявні тільки класичні підручники. У спеціальних періодичних виданнях «Дошкільне виховання» й «Дошкольное воспитание» робота в різновіковій групі висвітлюється тільки через заняття та дидактичні ігри. Хоча в журналі «Дошкільне виховання» вже з'являються матеріали, які дають вихователю

конкретні поради, методичні рекомендації з організації роботи в змішаній віковій групі, цього недостатньо для відповіді на безліч питань і для розв'язування проблем, що виникають у роботі практиків із різновіковими групами дітей. Міжвікова взаємодія дітей є особливо цінною, тому що дає змогу педагогу використовувати фактор взаємонавчання. Воно може бути більш дієвим, ніж прямий вплив педагога на дітей.

У різновікових групах створюються сприятливі умови для спілкування молодших дітей зі старшими. У групах, укомплектованих таким чином, дитина два роки знаходиться у ролі молодшого і два - старшого за віком. Це важливо з точки зору дошкільників, які у молодшому віці потребують індивідуального спілкування з більш старшими дітьми. У зв'язку з цим особливого значення набуває цілеспрямоване формування дитячого мовлення. У спільній діяльності, у грі формуються нові форми і функції мовлення, розвивається така важлива якість поведінки, як невимушеність спілкування, складається механізм самооцінки і самоконтролю. Спілкування з однолітками надає почуття свободи, веде до розвитку фантазії, активізації творчого потенціалу особистості.

Основні принципи комплектування груп у дитячих садках ґрунтуються на врахуванні низки чинників:

- вікові ознаки;
- індивідуальні особливості розвитку;
- вікові та індивідуальні характеристики і родинні стосунки.

У практиці роботи дошкільних закладів є й інші підходи до комплектування груп:

- за статевими ознаками;
- за інтересами дітей до певних видів діяльності;
- фінансовими можливостями батьків тощо.

У групах, сформованих як різновікові групи, легше здійснювати колективно зорієнтоване навчання, однак складніше розгледіти індивідуальні

особливості розвитку кожної дитини, побудувати гнучку систему виховання й навчання.

У різновікових групах, сформованих на основі індивідуальних особливостей розвитку, об'єднуються діти від наймолодшого до найстаршого віку. У таких групах вищою є ефективність індивідуальної роботи, кращою - психологічна атмосфера, активніше відбувається обмін досвідом між дітьми. Однак, досягти цього можна лише за умовами комплектування групи за законами психологічної сумісності дітей. При високій наповнюваності різновікової групи ускладнюється процес організації життя дітей (малюки повинні спати, натомість у старших - період активної діяльності). Це потребує перебудови роботи технічного персоналу, що не завжди є можливим. За таких умов старші діти інколи стають опікунами для менших. Це не приводить до формування в малюків самостійності, в старших дітей ініціює вияви авторитаризму.

Якщо в основу комплектування покладено вікові та індивідуальні особливості, то утворюються змішані групи дітей з невеликою різницею у віці (молодшо-середня, середньо-старша), а отже не порушується розпорядок дня і ритм роботи дитячого садка. У таких групах, порівняно з укомплектованими за індивідуальними особливостями розвитку, кількість проблем зменшується, проте залишається актуальним кваліфіковане вивчення індивідуальних особливостей розвитку дітей до початку відвідування ними дошкільного закладу, під час прийому та адаптації малюків.

При комплектуванні на основі родинних стосунків утворюються різновікові групи, в яких об'єднуються брати і сестри. У таких групах дітям гарантується відчуття захищеності, емоційної безпеки під час адаптації в дошкільному закладі та його подальшого відвідування. Це сприяє всебічному розвитку дитини - розумовому, фізичному, етичному тощо. Однак тут можуть постати проблеми щодо виховання самостійності в молодших дітей та створення можливостей для діяльності й спілкування, цікавих і для

старших дітей. Міру опіки старшими дітьми молодших слід брати й спрямовувати відповідно до реальних потреб і можливостей вихованців.

Наведені варіанти комплектування груп поширені в сучасній практиці українського дошкілля. Важливими у виборі принципу комплектування є особливості дошкільного закладу, району, в якому він розташований, запити батьків та педагогічні погляди вихователів.

Варто враховувати зазначені проблеми й зосереджувати увагу на їх запобіганні та подоланні.

Комплектування груп потребує від усіх працівників дошкільного закладу професійної підготовки, особистісних якостей, системного підходу до вивчення дітей, уважного ставлення до планування роботи, придбання обладнання, ігрових та навчальних посібників. Першорядним завданням є удосконалення професійної підготовки педагогів, формування в них уміння здійснювати індивідуальний підхід до дітей. Такий підхід передбачає:

- систематичне вивчення кожного вихованця;
- добір ефективніших методів і прийомів виховного впливу;
- визначення «зони найближчого розвитку» кожної дитини;
- проектування програм індивідуального розвитку;
- добір навчальних завдань різного ступеня складності;
- виготовлення дидактичних посібників, що враховують інтереси та можливості кожної дитини;
- аналіз отриманих даних з метою прогнозування стратегії розвитку малюків.

Значно ускладнюється і функціонально змінюється педагогічна тактика вихователя, який повинен стати у різновіковій групі не технічним працівником, нянею чи прибиральницею, а справжнім педагогом. Саме помічник мусить підтримувати вихователя у справі розвитку дитячої особистості, допомагати в підготовці до занять, у роботі з підгрупами та індивідуальній роботі поза заняттями.

Література до теми 6

1. Азаров Ю. П. 100 тайн детского развития. М.: ИВА, 1996 - 447 с.
2. Волков Б. С., Вождова Н. В. Закономерности психического развития детей в вопросах и ответах. М.: ТЦ Сфера, 2003.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості в дошкільному дитинстві: Навч. пос. для вищ. нав. закл. - К.: Освіта. 1998 – 255 с.
4. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. //Обдарована дитина. 2000. № 1. - С.10-14.
5. Нравственное воспитание в детском саду. - М.: Просвещение, 1987. - 231 с.
6. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія / І. П. Рогальська. – Київ : «Міленіум», 2009. – 400 с.
7. Рылеева Е. Осваиваем технологию социального развития дошкольников: Теория и методика ознакомления дошкольников с действительностью. //Дошкольное воспитание. 2000. - №3. - С. 37-40.
8. Смирнова Е.О. Психология ребенка от рождения до семи лет: Учеб.для пед. вузов и училищ/ Смирнова Е. О. -М.: Школа-Пресс, 1997. - 383с.: ил.
9. Степанова Г. Социальное развитие дошкольника и его педагогическая оценка в условиях детского сада. //Дошкольное воспитание. 1999. №10. - С. 29.

Тема 7 «Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї в формуванні соціально-моральної особистості дошкільника»

ПЛАН

1. Роль дошкільного навчального закладу та вихователя у забезпеченні соціального розвитку дитини.

2. Адаптація дитини до дошкільного навчального закладу як чинник успішної соціалізації.

3. Взаємодія вихователів і батьків як умова ефективної соціалізації дітей дошкільного віку.

П'яти-шестирічний малюк розмірковує над тим, як вплинути на маму, щоб довше поніжитися у ліжку, що сказати татові, щоб не підганяв його, коли вони збираються до дитячого садка; як підлеститися до бабусі, щоб вона нагодувала чимось смачненьким на сніданок. Це означає, що в старшому дошкільному віці дитина вже добре усвідомлює, що на інших людей можна впливати в різні способи, домагаючись бажаного. Водночас вона розуміє, що може отримати у відповідь на свої дії не ту реакцію, якої очікувала, і тоді доведеться відчутти вже на собі вплив інших - словесний чи дієвий, не завжди приємний.

Процес соціального впливу передбачає таку поведінку людини, яка має своїм наслідком або й метою зміну вчинків, думок, переживань інших людей. Стимулом соціального впливу можуть бути будь-яка соціально значуща проблема, продукт, дія. Наприклад, батьки переконують малюка у доцільності певного вибору (одягу, їжі, вчинку); одноліток підбиває його до виконання забороненої дорослими дії; дитина хитрує, намагаючись досягти бажаного; вона відчуває невпевненість у своїх силах... У всіх цих випадках дошкільник виступає учасником соціального впливу - інші люди впливають на нього або він сам впливає на них. У житті старшого дошкільника нерідко трапляється так, що він є водночас суб'єктом та об'єктом соціального впливу

– нагадує сам собі про необхідність виконати обіцянку, яку він дав собі раніше (наприклад, подолати страх перед темрявою, водою).

Постають три запитання:

1) що саме робить дитина в тому чи іншому випадку задля досягнення впливу на іншого або уникнення впливу на себе;

2) які прийоми, способи впливу вона використовує найчастіше для досягнення мети;

3) чому, заради чого вона намагається вплинути на іншого або уникнути впливу на саму себе.

Щоб дістати відповіді на ці запитання, педагог має знати індивідуальні особливості своїх вихованців, сам бути соціально компетентною особою, володіти навичками бажаних видів впливу на інших, добирати в несхожих ситуаціях адекватні способи соціального впливу на конкретну дитину, вміти опиратися небажаним впливам на себе інших. Існують три середовища соціального впливу на дитину:

- міжособистісна взаємодія;
- спеціально створене середовище переконання;
- засоби масової інформації.

Кожне з цих середовищ відрізняється мірою індивідуалізованості (тим, наскільки особистісним воно є щодо дитини), мірою та широтою охоплення.

Найбільш індивідуалізовані ситуації впливу створює міжособистісна взаємодія: кількість її учасників невелика, спілкування відбувається очі в очі. Так спілкуються батько або вихователь з дитиною, друзі-однолітки між собою. В ході спілкування, той, хто впливає, прагне домогтися від іншого певних поступок, дає обіцянки, намагається виглядати привабливим, постачає все нову і нову інформацію, часто не залишає можливості на роздуми, вдається до позитивного підкріплення (усмішки, пестливих рухів, прояву уваги, смачної їжі). Що можна визнати як прийнятну норму впливу?

Вплив, який не позбавляє дитину свободи опору, можливості уникнути погрози або фізичного обмеження свободи.

Поширеним є і варіант спеціально створюваного середовища переконування. Наприклад, вихователь звертається до вихованців, прагнучи переконати їх у чомусь, погодитися з його твердженням, пропозицією виконати певну дію, в цьому разі він впливає одночасно на багатьох дошкільників. Таке середовище менш індивідуалізоване порівняно з першим, проте лишається ефективним. Якщо дорослі володіють силою слова, вони легко спонукають маленьких дітей до активної дії у певному напрямку.

Соціальний вплив на зростаючу особистість здійснюється і засобами масової інформації - телебаченням, аудіо-, відеозасобами, радіомовленням, друкованими виданнями (газетами, журналами, буклетами тощо). Вони впливають на дитину опосередковано, проте щоденно й ефективно, створюючи привабливі образи певних цінностей - здоров'я, доброти, кмітливості, або навпаки - агресії, домінування сили, надмірної сексуалізації життя тощо. Отже, вони можуть «сіяти добро» або нав'язувати дітям чужинні стандарти, штучних героїв, сумнівні авторитети.

Кожна дитина відчуває на собі вплив різних соціальних чинників, під впливом яких вона змінюється як особистість. Соціальний вплив лежить в основі багатьох життєво важливих проблем реального світу - охорони здоров'я, екології, освіти, розв'язання конфліктних ситуацій тощо. Важливими соціальними чинниками, що впливають на особистість, є:

- те, що кажуть авторитетні люди;
- те, що вони роблять;
- характеристики конкретної життєвої ситуації.

Педагогові важливо усвідомлювати, що в процесі соціального впливу його поведінка має наслідком або метою внесення змін у те, як дошкільник почувається, поводить, думає. Ефективне використання слів є суттю переконувань. Якщо навіть безпосередній вплив не є ефективним у конкретній ситуації, він здатен змінити переконання та установки

особистості, готуючи, таким чином, ґрунт для подальших змін в її поведінці. Отже, соціальний вплив позначається на установках, переконаннях, знаннях, почуттях, намірах і власне поведінці дитини.

Ефективність соціального впливу дорослого на дитину залежить від її конформності, схильності підкорятися авторитетам, поступливості й сприйнятливості. Про правила соціального впливу дитина дізнається й автоматично навчається їх використовувати в міру свого дорослішання, формування її індивідуальності в суспільстві. Дошкільник навчається соціальної поведінки завдяки:

- спостереженню за певними моделями поведінки людей, що навколо;
- виконанню інструкцій дорослих, які навчають правил поведінки, містять своєрідні підказки щодо поводження в тих чи інших ситуаціях.

Впливаючи на малюка щодня, ми іноді не надаємо своїм словам особливого значення, можемо передати йому не лише накопичену нами мудрість, збагатити не тільки життєво необхідними стандартами соціальної поведінки, а й сумнівними настановами, небажаними стереотипами, своїми власними забобонами. Тому так важливо відповідально ставитися до ситуації педагогічного впливу на дошкільника, добору слів, змісту своїх суджень.

Більшість дошкільнят налаштована на успіх. Вони впевнені в собі, наполегливі, оптимістично ставляться до труднощів. Але є чимало дітей, які низько оцінюють свої шанси на успіх, уникають ситуацій прояву своїх здібностей. Позбавляють себе необхідного тренування, можливості перебороти побоювання. Такі діти докладають менших, ніж могли б, зусиль, надмірно хвилюються, втрачають інтерес до діяльності, відступають. Якщо вони все ж досягають успіху, то вважають, що це відбулося випадково, що їм повезло. Підтримка й допомога в таких випадках дуже важливі.

Нагородою для маленької дитини є схвалення дорослих (передусім батьків і вихователів дитячого садка) і товаришів. Якщо дитина чутлива, для неї «мати поганий вигляд в очах інших» - неприємність, якої слід всіляко

уникати. Для більшості дошкільників те, що про них думають інші, і як вони поведуться з ними, є одним із могутніх джерел впливу на поведінку. Не бути визнаним (прийнятим) у своєму середовищі - справжнє горе для хлопчика. Він почувається позбавленим можливості задовольнити одну з базових людських потреб - потребу в соціальному прийнятті, приєднанні та заохоченні. Невизнання оточення дуже позначається на психологічному розвитку особливості. Навпаки, соціальне прийняття з ранніх років асоціюється з утіхою, захищеністю, комфортом.

В незнайомих і невизначених життєвих ситуаціях малюк може вдатися до конформізму - змінити думку або поведінку у відповідь на реальний (або уявний) тиск соціуму - прохання рідної людини, розпорядження авторитетного дорослого, вимогу дитячого угруповання. Конформність зростає, коли група приваблива для дитини, вона хоче сподобатися їй, не залишитися поза нею. Якщо зростаюча особистість довіряє собі, вона менше залежить від соціального впливу. Якщо вона невпевнена у собі, то легко приймає думку більшості.

Окремі діти відмовляються проявляти конформність, відкрито йдуть в опозицію, виражають власну індивідуальність. Якщо дітям надається можливість висловлювати власну думку, яка частково або повністю відрізняється від думки більшості, частина їх обирає саме цей варіант поведінки. Іноді інакомислення є лише формою вирази незгоди, відмови іти в ногу з усіма, прояву індивідуальності. Іноді воно виявляється творчим процесом пошуку власного рішення, нових варіантів відповідей. Такі діти характеризуються високою самооцінкою, низькою тривожністю в соціальних ситуаціях, вираженою тенденцією до відособлення, бажанням діяти не так, як інші, відрізнятись від більшості. Ці діти відчують сильну потребу в самовираженні, прагнуть використати будь-яку можливість.

Батьки і педагоги мають вчити маленьку дитину орієнтуватися не лише на суб'єктивне почуття прихильності, а і на об'єктивну істину. Це

означає, що, виховуючи дошкільника, важливо сприяти розмежуванню в його свідомості двох різних уявлень:

- рідні й близькі - саме ті люди, хто заслуговує на найбільшу довіру, любов і повагу;

- рідні й близькі люди, як і будь-хто інший, можуть помилятися.

То ж треба навчити дитину, яка лише розпочинає свій життєвий шлях, правил:

- до всього слід ставитися свідомо;

- кожна людина має право на помилку;

- якщо щось незрозуміло, варто перепитати дорослого та пересвідчитися у доцільності і корисності виконання його вимоги – це не соромно, не забороняється.

З віком для дитини набуває все більшого значення її статус у дитячому угрупованні (насамперед одностатевому, що визначається особливостями статевої ідентифікації). Дошкільник прагне взяти активну участь у «соціальному обміні», намагається бути вpletеним у той соціальний контекст, який наповнює сенсом його життя. Якщо дитина хоче досягти в ньому успіху, вона має навчитися:

- використовувати соціальний вплив;

- розпізнавати намагання інших впливати на неї всупереч її волі;

- вирішувати у кожній конкретній ситуації - поступитися впливу чи уникнути цього.

Уміння дитини використовувати впливи авторитетних дорослих (наприклад, високої оцінки її здібностей, часті висловлювання довіри її можливостям, звернення до неї по допомогу, доручення їй відповідальних справ) для підвищення свого статусу в колі однолітків, отримання привабливіших соціальних ролей, виконання лідерських функцій - корисне для її особистісного становлення та життєвого самовизначення. Тому педагогові варто з розумінням ставитися до конструктивної поведінки дитини в ситуації налагодження контактів у дитячому угрупованні.

Сім'я як персональне середовище розвитку - один із найважливіших інститутів соціалізації особистості, адже воно (середовище) зумовлює спосіб життя дитини, її соціальне існування, впливає на формування нових соціальних якостей, умінь та навичок. На думку науковців, соціально-позитивний чи негативний вплив сім'ї залежить від числа параметрів, з-поміж яких: соціокультурний, що засвідчує рівень культури сім'ї; соціально-економічний, який визначається її майновими характеристиками; техніко-гігієнічний - особливості способу життя (І. Гребенніков, С. Литвиненко, В. Ямницький та ін.). Сім'я як різновіковий колектив представлена певною системою закріплених традиціями, звичаями, моральними і правовими нормами стосунків між старшими і молодшими, батьками і дітьми. Під їхнім впливом формується світогляд дитини, ставлення до довкілля й, зокрема, соціуму. До психологічних механізмів сімейної соціалізації, в умовах якої відбувається функціонування персонального середовища розвитку дитини, належать: ідентифікація (дитина наслідує батьків); включення батьків у внутрішній світ дитини, її інтереси, потреби, смаки, прагнення; цілеспрямоване формування поведінки, що відбиває систему норм, схвалених суспільством.

На всіх етапах життя людини сім'я є найважливішим компонентом мікросередовища. У житті дитини протягом його перших років домінують соціалізуючі впливи сімейного оточення. Це відбувається, оскільки, по-перше, рідні люди - найдорожчі й найавторитетніші для дитини і вона довіряє їм, копіює їх, прислухається до їхніх настанов і порад; по-друге, сім'ї належить пріоритет в емоційному вихованні дошкільника; по-третє, переважна більшість дітей протягом перших років життя перебуває вдома, в колі батьків і рідних.

Розрізняють три основні чинники впливу сім'ї на дитину:

- 1) емоційний характер сімейного виховання;
- 2) широта діапазону впливу сім'ї;
- 3) тривалість цього впливу.

Сімейний вплив відзначається високою емоційністю – відносини батьків і дітей будуються на почутті любові і прихильності один до одного. Материнські тепло і турбота, батькові віра й підтримка потрібні дошкільникові не менше, ніж свіже повітря, калорійна їжа, іграшки й розваги. Чутливість дитини, її довірливе ставлення до людей, сприйнятливність до їхніх оцінних суджень - усе це або виховується, або не виховується в дошкільні роки рідними для дитини людьми.

Сім'я має більші можливості для виховання, ніж дошкільний заклад і школа, бо, по-перше, в ній об'єднані люди різних віку, статі, роду занять; по-друге, дорослі члени родини можуть впливати на дитину в різних життєвих ситуаціях - у квартирі, на вулиці, в гостях, у відпустці (це робить сімейні впливи різноманітними і гнучкими); по-третє, однією дитиною, як правило, опікуються кілька дорослих (у той час як у школі чи в дитячому садку це співвідношення - не на користь індивідуальному розвитку).

Вплив сім'ї на дошкільника порівняно з впливами інших соціальних інститутів відзначається найбільшою тривалістю і постійністю. В дитячому садку дитина проводить декілька років свого життя, у школі - одинадцять років. У колі рідних і батьків вона перебуває від народження і до повноліття, а іноді усе своє життя. Сім'я - те тло, на якому відбуваються становлення особистості, її емоційний, розумовий, вольовий, фізичний, соціальний розвиток.

Виховуючись лише в сім'ї, дитина хоча й розвивається як індивідуальність, набуває своєрідного обличчя, виростає, як правило, емоційною істотою, проте не може легко адаптуватись до життя в інших соціальних інститутах - дошкільному закладі, школі, - оскільки на заваді стоятимуть її егоцентричні орієнтації. Отже, поєднання сімейного виховання із суспільним - важлива умова нормального соціального розвитку зростаючої особистості.

Відзначаючи надзвичайний позитивний вплив родини на становлення особистості дитини, науковці водночас звертають увагу на «недоліки»

сімейної соціалізації, яка, на думку О. Кононко, виявляється в центрації малюка на своїх проблемах, домінуванні егоїстичних прагнень; надмірній опіці, допомозі, що гальмує процес дорослішання; відсутності в оточенні дитячого товариства, партнерів, серед яких малюк навчається домовлятися, узгоджувати дії, розв'язувати конфлікти; дефіцит елементарних обов'язків, ділових стосунків, домінування процесуальної діяльності над результативною; непослідовність вимог та оцінок.

З огляду на різноманітність стилів сімейної соціалізації (домінаторний, партнерський та їхні різновиди), узагальнену характеристику «благополучна», «неблагополучна», зрозумілим виявляється той факт, що діти, які мають лише такий досвід, по-різному стартують на початку свого шкільного навчання, тобто початку такого періоду, коли вони вперше вимушені вийти за межі сім'ї. Вузкість соціального досвіду, певною мірою його односторонність (в більшості сучасних сімей дитина не вирішує жодної проблеми, не має досвіду відповідальності за власні дії) утруднює ситуацію входження малюка до нового соціуму, в якому, на відміну від сім'ї, не кожен іде йому назустріч. Навіть діти, які виховувалися в партнерській сім'ї, де панують відкриті стосунки, співчутливі відносини, почуття захищеності, тісна сімейна згуртованість, хоча й швидше адаптуються до нових умов, проте боляче переживають дефіцит соціального досвіду. Діти ж, які виховувалися в домінаторних або тоталітарних сім'ях із суворими правилами примусу, відсутністю сімейної єдності, зі станом постійної конкуренції, дуже складно будують власні стосунки з однолітками, відчувають жах від необхідності спілкуватися з дорослими.

Ізоляція дитини, монотонність щоденного буття, відсутність стабільного і приємного мовного середовища негативно позначаються на становленні особистості.

Відтак, сім'я - найближче розвивальне й виховне середовище. В сім'ї діти раннього й дошкільного віку орієнтовані на дорослого, його оцінки, знання, вчинки. Проте процес входження дитини до соціуму був би

неповним, якщо б обмежувався лише тим соціальним досвідом, який дитина може здобути в спілкуванні і взаєминах з дорослими. Отже, діти, які відвідують дошкільні навчальні заклади, на момент вступу до школи виявляються у вигіднішому стані, оскільки, крім досвіду сімейної соціалізації, вони ще мають і досвід, здобутий у процесі різноманітної життєвої практики спілкування і взаємодії з однолітками.

Первісною фазою соціалізації дитини є виховання в сім'ї. Тут вона встановлює свої найперші зв'язки з іншими людьми, головним чином із рідними. Другою фазою соціалізації є формування зростаючою особистістю початкових соціальних зв'язків поза межами родинних стосунків. Ці зв'язки діти перших років життя встановлюють з ровесниками і новими дорослими в дошкільному закладі.

За концепцією дошкільного виховання та Базовим компонентом дошкільної освіти, сучасний дошкільний навчальний заклад має стати «інститутом соціалізації», призначення якого - забезпечити фізичну, психологічну і соціальну компетентність дитини від народження до шести-семи років, можливість адаптації до унормованого існування серед людей, сформувати ціннісне ставлення до світу, навчити особистісного існування, озброїти елементарною наукою і мистецтвом життя. Передусім це відбувається завдяки поступово зростаючій ролі дитячого співтовариства, яке, за твердженням Ю. Лотмана, починаючи зі старшого дошкільного віку суттєво впливає на процес соціалізації дитини. Дитяча спільнота (вислів О. Усової) - важливе джерело близької інтересам дітей інформації про соціальну дійсність, яка хоч і відрізняється неточністю, проте активно сприймається і швидко й легко засвоюється. По-друге, дитяче співтовариство - школа формування соціальних почуттів та особистісних якостей. Дитина неодноразово спостерігає прояви почуттів іншими дітьми, відчуває на собі ці прояви та сама висловлює свої почуття. Взаємини з ровесниками активізують певні особистісні якості дитини. Вона, що є дуже цінним, здобуває практику (частіше за все інтуїтивно) відбору, активізації якостей, ухвалених певним

дитячим товариством. Це формує гнучкість, здатність пристосуватися до середовища, повагу до інших, розвиває впевненість у собі. Проте дитяче товариство може активізувати й негативні якості дитини, стимулювати агресивність, надмірну гнучкість, підкорення більшості. По-третє, дитяче товариство в дошкільному навчальному закладі створює умови для практики соціальної поведінки. Взаємини дітей стають, так би мовити, полігоном для перевірки та закріплення засвоєних соціальних моральних норм. Отже, у процесі соціалізації дитячому співтовариству, керованому педагогом, належить дуже значна й відповідальна роль. Його не можна замінити дорослим товариством. У дошкільних закладах діти набувають важливого суспільного досвіду, основних знань і вмінь, необхідних для подальшого життя серед людей, залучаються до різних видів діяльності.

Зовнішній світ в особі виховательки дитячого садка, товаришів суттєво впливає на дошкільника - він покладає на нього певні надії, заохочує або засуджує його дії, пропонує раніше не відомі стандарти поведінки й еталони виконання практичної діяльності. Тим самим суспільний заклад сприяє формуванню в дитини певних ціннісних орієнтацій, життєвих навичок і вмінь, стилю поведінки.

Основними, визначальними для педагогічної роботи в дошкільному закладі є: принципи гуманізації виховного процесу, його орієнтації на індивідуальність дитини; принцип системності й наступності в роботі з нею; узгодження колективних та індивідуальних форм і методів роботи з малятами; розвиток у дошкільника ціннісного ставлення до всіх сфер життя; принцип активності, розвитку творчого потенціалу особистості; забезпечення зв'язку з традиціями народної педагогіки, фольклором, різновидами національного та світового мистецтва.

Впроваджуючи у життя ці провідні принципи, дошкільний заклад сповідує тісну співдружність з сім'ями своїх вихованців. Дитячий садок для них є консультативним і просвітницьким центром з розв'язання

психологічних і педагогічних питань, добрим порадиником, своєрідною службою довіри і підтримки.

Сім'я і дитячий садок мають свою специфіку, особливості впливу на дитину, свої виховні засоби. Ці осередки не взаємовиключають один одного і не конкурують між собою, а взаємодоповнюють і коригують впливи один на одного. Обидва вони по-своєму необхідні й бажані для соціально-емоційного розвитку дошкільника.

Дошкільний заклад може здійснювати додатковий вплив на дитину, змінюючи її поведінку у кращий або гірший бік. Умови дитячого садка суттєво позначаються на соціальних настановах вихованців: чим демократичнішими є погляди педагогічного колективу на зростаючу особистість і свої основні педагогічні завдання, то ймовірніше він додержує індивідуального підходу до неї як основного методу наукової педагогіки.

Провідним у функціонуванні дитячого колективу в дошкільному закладі є принцип справедливості, який передбачає неупереджене ставлення дорослих до дітей, а дітей до своїх однолітків, спільне вміння орієнтуватись у власних оцінках на істинність, правдивість, доцільність.

У дитячому садку дитина дошкільного віку вперше дістає реальну можливість порівняти себе з іншими. В сім'ї зробити це важко, оскільки поруч з нею перебувають старші, досвідченіші й вміліші люди (порівняння себе з ними буде не на користь малюка). Співставляючи свої досягнення, якості, реакції, поведінку, зовнішність, дошкільник навчається орієнтуватись у власних можливостях, виробляє відповідний рівень домагань, визначає свій статус серед однолітків.

Дошкільний заклад через дитячий колектив позитивно впливає на звільнення дитини від егоцентризму, звички у всьому орієнтуватись на власне «Я», на свої уподобання, погляди, вміння. В багатьох сім'ях дитина займає привілейоване становище найменшого члена сім'ї, звикає до споживання всіх можливих благ, до уваги з боку оточуючих. Прийшовши до дитячого садка, вона вперше починає співвідносити власні бажання з

бажаннями інших людей, насамперед друзів. У лексиці дитини з'являється займенник «ми», дитина все частіше починає оперувати поняттями: «Ми - одна група», «Ми – дівчатка (хлопчики)» і под.

Незамінним є вплив дитячого садка на самостійну активність дошкільника. Якщо сім'я надто опікає малюка, то дитячий садок значно більше довіряє йому, надає можливість виявляти власну ініціативу, незалежність, критичність. Відвідуючи дитячий садок, дитина швидко засвоює: все, що можеш, треба робити власними зусиллями. Вона вчиться поважати себе за умілість, прагне перенести набуті навички самостійної поведінки в сім'ю, тим самим коригуючи батьківські впливи, відстоюючи своє право на незалежність.

Спілкуючись з дітьми своєї групи, зростаюча особистість проймається почуттям взаємної відповідальності, засвоює визнані в групі норми поведінки.

Об'єднуючись з товаришами для ігор і занять, дитина починає усвідомлювати, що спілкування під час практичної діяльності не лише приємне, а й корисне: спільна робота приносить насолоду, піднімає настрій, сприяє кращому досягненню спільної мети, спільного результату праці.

Характерною ознакою життя дошкільного закладу є його чітка організація, плановість. Дитина чітко усвідомлює, що є орієнтовний перелік подій і заходів, визначених у послідовності і за часом. Повторюваність основних режимних моментів сприяє виробленню в дошкільнят відчуття впевненості, стабільності, надійності, привчає прогнозувати, планувати свою участь у них, передбачати можливі наслідки, передчувати майбутні результати.

Суттєвою особливістю буденного життя дитячого садка є висока варіативність середовища, а також те, що діти постійно знаходяться у просторі дитячої субкультури. Протягом кожного дня дошкільники залучені до виконання різних за змістом, складністю, умовами організації завдань: вони рухаються, конструюють, співають, малюють, граються, вчаться,

працюють, спілкуються. Зміна видів діяльності, змісту і складності завдань, матеріалів, які використовуються, виробляють у дитини гнучкість, сприяють підтриманню її інтересу до роботи, вправляють в умінні орієнтуватись у змінених умовах.

Література до теми 7

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; Заг. ред. А.Й. Капської. - К., 2002. - 164 с.
2. Асташова Н. А. Концептуальные основы педагогической аксиологии /Н.А.Асташова // Педагогика. – 2002. – № 8. – С. 8-13.
3. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания /Б.Г.Ананьев// Избранные психологические труды. – М.; Воронеж, 1996. – 384 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.–Кн. 1:
5. Доронова, Т.Н. Дошкольное учреждение и семья - единое пространство детского развития : метод. руководство для работников ДОУ / Т.Н. Доронова [и др.]. - М. : [б.и.], 2001. – 108с..
6. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.
7. Гаркава К. Г. Знову про здоров'я наших дітей / К.Г. Гаркава // Початкова освіта. – 2001. – № 19. – С. 10.
8. Жданович Ю. Дозвілля: на радість собі, на користь іншим /Ю.Жданович //Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 34–35.
9. Завгородня О. В. Проблема психологічного здоров'я: спроба теоретичного аналізу / О. В. Завгородня // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 1. – С. 55–57.
10. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва. Навч. посіб. - К.: Вища шк., 1993. - 320 с.

Тема 8 «Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей в умовах дошкільного навчального закладу»

ПЛАН

1. Інклюзія як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.
2. Нормативно-правове забезпечення впровадження інклюзивної освіти
3. Особливості інклюзивної дошкільної освіти
4. Поради й рекомендації вихователю, у групі якого навчається дитина і особливими потребами.

Інклюзія як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.

У сучасному світі інтеграція дітей із особливими освітніми потребами в масові освітні заклади - це глобальний суспільний процес, який стосується всіх високорозвинених країн. Його основою є готовність суспільства і держави переосмислити систему ставлення до інвалідів та осіб із обмеженими можливостями здоров'я з метою реалізації їх прав на надання рівних з іншими можливостей у різних галузях життя, включаючи освіту.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. провідною моделлю сучасних суспільно-соціальних стосунків стосовно осіб з обмеженими можливостями, зокрема, неповносправних дітей, визначено *інклюзію*, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи, а уявлення та стиль поведінки, притаманний традиційно домінуючій групі, мають модифікуватися на основі плюралізму звичаїв та думок.

Основоположним в інклюзивних підходах є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки - суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб

кожної особистості. Водночас особливості не повинні сприйматися «як явище виняткове, приречене», наявність того чи іншого порушення не зумовлює маргінальність життєвого шляху людини. В центрі уваги цієї моделі суспільної поведінки є:

- автономність;
- участь у суспільній діяльності;
- створення системи соціальних зв'язків;
- прийняття суспільством усіх без обмежень, кожної особистості.

Суспільно-соціальна концепція інклюзії стала основоположною в сучасній моделі здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку - інклюзивній освіті.

Саме *інклюзивна освіта*, на думку одного з провідних нідерландських дослідників К. Рейсвейка, сприятиме:

- розвитку здібностей дитини;
- визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятою «нормою»;
- задоволенню особливих потреб;
- створенню системи підтримки;
- функціональному підходу до лікування та навчання;
- участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей.

Реформа освіти в Україні покликала до життя й реформу в спеціальній освіті дітей з особливими потребами. У нашому суспільстві є різні категорії учнів та вихованців, певна частина з яких має проблеми, пов'язані з і здоров'ям та розвитком. На жаль, сьогодні спостерігається тенденція до зростання кількості дітей, які потребують соціальної адаптації, корекційно-реабілітаційної допомоги. В Україні діти з відхиленнями в розвитку здобувають освіту в спеціальних навчальних закладах або закладах комбінованого типу - спеціальних садках (групах), школах-інтернатах та реабілітаційних центрах.

Проте на сьогодні в Канаді, США та європейських країнах накопичено значний досвід залучення дітей з особливими потребами до навчання в найближчих за місцем проживання загальноосвітніх навчальних закладах. Визнано, що діти в таких умовах краще адаптуються до навколишнього середовища, оволодівають соціальними навичками, почуваються більш самостійними, потрібними в суспільстві.

Інклюзивне навчання - це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям із особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Метою інклюзивного навчання є реалізація права дітей із особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізація та інтеграція в суспільство, залучення сім'ї до участі в навчально-виховному процесі.

Основними завданнями інклюзивного навчання є:

- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня в середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей;
- створення освітньо-корекційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів із особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей із особливими освітніми потребами з іншими учнями;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами;

- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

Нормативно-правове забезпечення впровадження інклюзивної освіти.

На рівні держави затверджено ряд нормативних документів, які визначають порядок запровадження інклюзивної освіти в Україні:

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти»;

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.09 № 1482 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»;

- Наказ Міністерства освіти і науки від 11.09.09 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки»;

- Наказ Міністерства освіти і науки від 09.12.10 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах».

Особливості інклюзивної дошкільної освіти

Аналіз закордонної практики свідчить, що інклюзивна освіта передусім є можливістю для дітей з нерізко вираженими вадами психофізичного розвитку. Це, зокрема, окремі форми затримки психічного розвитку, певні мовленнєві відхилення, зниження слуху чи зору, нескладні опорно-рухові вади, порушення емоційно-вольової сфери. Якщо такі діти мають збережений інтелект, самостійно себе обслуговують, адекватно контактують з однолітками, мають сімейну підтримку, то, за умови фахового психолого-педагогічного супроводу, вони цілком можуть засвоювати культурний досвід у середовищі здорових однолітків. Згідно з Концепцією розвитку інклюзивного навчання в Україні здійснюється активний пошук та

впровадження ефективних шляхів соціальної взаємодії дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку, із їхніми здоровими однолітками. Найпершими, хто помічає проблеми та труднощі у розвитку дитини є батьки, лікарі-педіатри, вихователі. Тому дуже важливо, щоб вони не зволікали, не чекали на спонтанне усунення вади, а звернулися до фахівців. Консультацію щодо раннього розвитку дитини, створення необхідних для неї умов, за необхідності - і допомогу, можна одержати у психолого-медико-педагогічних консультаціях (ПМПК). Для цього батькам не потрібно жодних направлень і дозволів. Вони можуть відвідати ПМПК з власної ініціативи. Чим раніше дитина одержить необхідну допомогу (педагогічну, психологічну, медичну), тим легше буде структура її дефекту, тим краще вона розвиватиметься. Важливо, щоб і вихователі дошкільних закладів вчасно помічали проблеми поведінки дітей, труднощі у навчанні і радили батькам відвідати спеціалістів ПМПК. Саме вони допоможуть визначити, що спричинило труднощі чи вади у розвитку дитини, привело до проблем навчання: порадять, які умови створити у сім'ї, дитячому садку; нададуть корекційну допомогу або порадять спеціальний заклад для цього. Приймати рішення про заклад для дитини з психофізичними вадами мають батьки разом із фахівцями ПМПК.

При цьому необхідно врахувати дуже багато чинників, зокрема:

- категорія аномального розвитку;
- вік дитини;
- конкретний клінічний діагноз;
- наявність супутніх відхилень;
- стан соматичного здоров'я (характеристика стану і працездатності внутрішніх органів);
- інтелектуальний ступінь;
- особливості психічного та фізичного розвитку;
- потреби та можливості дитини.

Тобто, потрібно рекомендувати заклад з урахуванням суто індивідуальних особливостей розвитку дитини та потреб родини. Вагомого

значення для правильної постановки діагнозу, вибору форми організації навчання, реалізації індивідуального підходу набуває психолого-педагогічна характеристика на дитину, написана педагогами дитячого садка, у якому вона перебувала. Адже у процесі систематичного навчання та виховання дитини найбільш яскраво виявляються її здібності, проблеми та труднощі. До складання документу може бути залучений і психолог, якщо він систематично працював з дитиною. Підсумовуючи викладене, вихователь може зауважити свої припущення щодо причин, які обумовлюють відставання дитини у розвитку, труднощі та прогалини у засвоєнні програми дошкільного закладу. Проте, ніяких діагнозів, навіть у вигляді припущення, педагог не формулює, оскільки вада дитини. її конкретний клінічний діагноз, встановлюють колегіально працівники ПМПК на підставі ґрунтовного вивчення матеріалів особової справи, картки розвитку дитини, медичних документів, малюнків дитини, психолого-педагогічної характеристики та результатів обстеження дитини. Якщо корекційні педагоги, практичні психологи, які спеціалізуються на корекційній роботі, є компетентними щодо роботи з такими дітьми, то вихователі дошкільних закладів часто не мають ні психологічної, ні методичної готовності до інклюзії. Тому у ДНЗ має здійснюватися спеціальна підготовка педагогічного персоналу. Наказом Міністерства освіти та науки України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» від 2 грудня 2005 року №651 передбачено включення у навчальні плани вищих навчальних закладів 111-І V рівня акредитації, що готують фахівців за напрямком «Педагогічна освіта», дисципліни «Основи корекційної педагогіки», яка й забезпечить професійну готовність до інклюзивної освіти. Досвід інших країн переконливо доводить, що для тих фахівців, які вже працюють у навчальних закладах, ефективними ланками такої підготовки є курси підвищення кваліфікації, теоретичні та практичні семінари, тренінги. Змістом такої освіти мають бути основи корекційної педагогіки і психології, з певними методичними аспектами.

Зокрема вихователі мають бути компетентними у таких питаннях:

- підходи держави та суспільства до організації освіти дітей, які мають вади психофізичного розвитку;
- основні поняття корекційної педагогіки та спеціальної психології;
- особливості і закономірності розвитку різних категорій осіб з психофізичними вадами;
- комплексне психолого-педагогічне вивчення дітей;
- диференційовані та індивідуальні механізми і прийоми дошкільного корекційного навчання та виховання кожної категорії дітей;
- зміст та методи роботи з родинами вихованців.

З метою реалізації інклюзивної освіти вихователі повинні вміти:

- здійснювати моніторинг розвитку дітей, що мають труднощі у засвоєнні знань, різних видів діяльності та адекватно оцінювати причини, якими спричинено ці труднощі;
- своєчасно виявити відхилення у розвитку дошкільників та під керівництвом корекційного педагога брати участь у здійсненні правильного психолого-педагогічного супроводу дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до вихованців з вадами психофізичного розвитку;
- формувати готовність здорових дошкільників до позитивної спільної взаємодії з однолітками, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- проводити роботу з батьками щодо надання їм правдивої інформації про осіб з порушенням психофізичного розвитку.

Поза всяким сумнівом, компетентність вихователів є однією з умов ефективності дошкільної освіти. Результати досліджень багатьох науковців засвідчують, що розумовий, емоційний і соціальний розвиток дітей з психофізичними вадами прямо залежить від позитивного ставлення до них, їх розуміння та прийняття педагогами, батьками і здоровими дітьми. Сприятливе соціальне та розвивальне середовище є однією з вихідних умов

розв'язання проблем інклюзивної освіти. Тому забезпечення такого середовища - одне із завдань психолого-педагогічного супроводу дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку. Педагоги дошкільного закладу мають передусім формувати позитивне ставлення здорових вихованців до дітей з психофізичними вадами, прийоми адекватної взаємодії, емпатії.

Ця робота здійснюється за допомогою таких методів:

- а) бесіда,
- б) переконання,
- в) розгляд проблемних ситуацій,
- г) сюжетно-рольові ігри,
- д) перегляд спеціально відібраних відеосюжетів.

Оскільки дитина-дошкільник - це відзеркалення сім'ї, то відповідну роботу потрібно провести і з батьками здорових дітей, формуючи у них позитивне ставлення до перебування у групі дітей з особливими потребами.

Отже, інклюзивна дошкільна освіта - це одна із реалій нашого життя. Проте, потрібно пам'ятати, що її ефективність залежить від багатьох умов, головною з яких є комплексний психолого-педагогічний супровід. З метою впровадження системи психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку, які навчаються в умовах інклюзивної освіти, важливим є організація і здійснення комплексного підходу, реалізація якого передбачає:

1. Поетапне впровадження інклюзивної освіти, яке потребує проведення необхідних психосоціальних та педагогічних заходів, а саме:

Психодіагностичний етап:

- діагностика рівня розвитку дітей: виявлення індивідуальних особливостей психічного, фізичного, інтелектуального розвитку; рівня розвитку психічних процесів; діагностики соціальної зрілості, інтелекту, стилю взаємодії педагогів і батьків з дитиною;

- тестування та анкетування педагогів та батьків на предмет готовності до здійснення інклюзивного навчання; вивчення особливостей

сім'ї, в якій виховується дитина; психолого-педагогічне спостереження за особливостями соціальної взаємодії учнів у школах з інклюзивним навчанням.

2. Оформлення документації для здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами:

- банку даних дітей відповідно до особливостей та наявних порушень;
- картки здоров'я і розвитку дитини;
- психологічної картки індивідуального розвитку дитини;
- соціального паспорту сім'ї, в якій виховується дитина;
- щоденника спостереження за дитиною в початковому закладі;
- щоденника спостереження за станом здоров'я поведінкою дитини вдома у позаурочний час.

3. Розробка та затвердження індивідуальних програм навчання і розвитку з рекомендаціями для педагогів і батьків, розроблених за участі різних фахівців (лікаря, психолога, соціального педагога, педагога-дефектолога, учителя-логопеда).

4. Створення власної навчально-методичної та інформаційної бази, а саме:

- банку даних навчальних і виховних програм;
- механізму забезпечення отримання оперативної інформації про рівень здоров'я, навчання і розвиток дитини з особливими потребами.

5. Моніторинг результативності, який передбачає застосування наступних методів:

- дидактичного - вивчення результативності різних сторін навчально-виховного процесу;
- виховного - простеження ефективності виховного процесу, системи взаємостосунків його учасників;
- управлінського - простеження за характером взаємостосунків на різних управлінських рівнях в системах: «керівник - педагогічний колектив», «керівник - діти», «керівник - батьки», «керівник - зовнішнє середовище»;

- соціально-психологічного - спостереження за системою колективно-групових взаємовідносин, за характером психологічної атмосфери педагогічного колективу, психологічного стану дітей, батьків;

- медичного - відстеження динаміки стану здоров'я дитини з особливими потребами.

6. Виявлення і прогнозування можливих проблем, серед яких можуть бути наступні:

- виникнення опору новому середовищу з боку дитини, для зняття якого потрібно включати розробку додаткових освітньо-виховних ресурсів;

- виникнення внутрішніх і зовнішніх конфліктів між педагогом і дитиною, педагогом і батьками внаслідок роботи із проблемою «особливої дитини».

7. Розробка шляхів корекції можливих негативних наслідків:

- планування резерву часу для перегляду спланованих форм, методів, прийомів роботи з дітьми та їх батьками;

- ґрунтовне пояснення батькам і педагогам переваг інклюзивної освіти;

- реорганізація індивідуальних психолого-педагогічних програм супроводу дітей, які виявляють відповідні проблеми;

- відстеження результативності впроваджених змін.

Поради й рекомендації вихователю, у групі якого навчається дитина і особливими потребами.

1. Навчитися толерантно ставитися до особливих дітей, але в ніякому разі не акцентувати увагу на дитині.

2. Сприяти тому, щоб кожна дитина відчула себе прийнятною.

3. Сприяти створенню у дитячому колективі атмосфери доброзичливості, справедливості й терпимості.

4. Надавати індивідуальну підтримку, але при цьому не відокремлювати дітей з особливими потребами від основної групи дітей.

5. Намагатися наблизити навчальні завдання до потреб і можливостей такої дитини.

6. Співпрацювати з іншими педагогами (логопедом, психологом, лікарями) та батьками в одній мультидисциплінарній команді.

Психолого-педагогічна характеристика

Психолого-педагогічна характеристика має відповідати таким вимогам:

- підсумок спостережень;
- добір фактів;
- систематизація фактів та висновки педагога;
- характер викладу;
- позитивні сторони дитини;
- індивідуальна робота з дитиною (хто проводив з фахівців);
- обсяг характеристики (має бути короткою, але переконливою).

Продовження на додатку А.

Література до теми 8

1. Всеукраїнський фонд "Крок за кроком". Програма "Інклюзивна освіта". / <http://www.ussf.kiev.ua/index.php/go=Inklus>

2. Права дітей с особенними образовательними потребностями на равный доступ к качественному образованию / под ред. Н. Софий. - К.: [б. и.], 2006. - 59 с.

3. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. - 2004. - № 2. - С. 6-11.

4. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., - К.: 2007. - С. 128

5. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. - К. : Наук. світ, 2004. - 200 с.

Тема 9 «Альтернативна дошкільна освіта як соціальна потреба сучасного суспільства»

ПЛАН

1. Впровадження альтернативних форм здобуття дошкільної освіти.
2. Варіанти груп короткотривалого перебування.
3. Орієнтовна розвивальна програма.

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні

Прийняття Верховною Радою України Закону «Про дошкільну освіту» та підписання його Президентом дає новий імпульс розвитку дошкільної освіти. Стаття 4 Закону звучить так: «Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні». Цим законодавчо визнано самоцінність дошкільного віку як надзвичайно важливого і неповторного періоду в розвитку особистості.

На батьків (стаття 9) або осіб, які їх замінюють, покладено відповідальність перед суспільством та державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також збереження їхнього життя, здоров'я, людської гідності. І ще: «сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти»(стаття8).

Дитина може здобути дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють:

- у дошкільних навчальних закладах, незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;
- у сім'ї;
- за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, котрі мають відповідну вищу освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти та фізичний стан здоров'я яких дозволяє виконувати обов'язки педагога.

Враховуючи, що нині близько 60% дошкільників з різних причин не відвідують дошкільні навчальні заклади, а переважна більшість батьків потребують спеціальної методичної, діагностичної допомоги для здійснення виховних функцій (особливо в підготовці дітей до школи) на державному рівні планується якнайшвидше врегулювати таке важливе питання сьогодення, як пошук ефективних організаційних підходів до впровадження нових форм здобуття дітьми дошкільної освіти, зокрема запровадження соціально-педагогічного патронату сім'ї. Реалізувати це складне завдання можна спільними зусиллями як управлінців, так і практиків.

В Україні варіативні організаційні форми роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні заклади, тільки починають складатися. Для збереження системи дошкільного виховання конче потрібно шукати нові, економічно доцільні форми організації дошкільної освіти. І це не тільки реально, а й перспективно, тому що з'явиться можливість економити бюджетні кошти, зменшити оплату батьків за послуги дошкільних закладів, котрі стануть доступними для широких верств населення.

Як відомо, Міністерством освіти і науки України вже дано певні орієнтири щодо варіативних організаційних форм роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні заклади. Ці орієнтири та наявний практичний досвід дають можливість визначити найбільш ефективні нові форми організації дошкільної освіти:

- групи короткотривалого перебування дітей;

- центри розвитку дітей.

Варіативні форми роботи з дітьми, як правило, передбачають перебування дітей у таких групах і центрах неповний робочий день, а харчування забезпечують батьки.

Створення груп короткотривалого перебування дітей – форма роботи порівняно нова, тільки входить в практику дошкільної освіти, тому вона не досить вивчена і розроблена. Практичних працівників цікавлять всі аспекти її діяльності: організаційні, методичні, фінансові.

Варіанти груп короткотривалого перебування.

Групи підготовки старших дошкільників до навчання в школі створюються в дошкільному закладі, при загальноосвітній школі, вдома. Навчання може здійснюватися протягом року, з першого січня, з середини травня, увесь червень. Як показує практика, в групах, які ведуть учителі, робота зводиться до навчання дітей читання, рахунку, підготовки руки до письма. Дошкільники позбавлені ігор, спілкування з однолітками. Одне заняття на тиждень не забезпечує достатнього педагогічного впливу спеціаліста.

У групі, яка працює вдома з педагогом, діти перебувають у колі однолітків, що забезпечує найбільш ефективні умови для їхнього розвитку, соціалізації.

Є ще й така форма, як індивідуальна допомога дитині вдома. Здається, що і максимальні умови створені для здійснення особистісно-орієнтованого підходу до дитини, проте знову ж таки, відсутні важливі чинники виховання і розвитку дошкільника – спілкування з однолітками та гра.

Таким чином, у роботі з неорганізованими дітьми найбільш доцільно створювати групи короткотривалого перебування при дитячому навчальному закладі.

Там, де немає дошкільних навчальних закладів, групи створюються при школах (за умов щоденних занять по 2-3 години під керівництвом дошкільного педагога) і вдома у педагога.

Роботу дошкільного навчального закладу з дітьми, не охопленими дошкільною освітою, можна організовувати по-різному. Скажімо, створювати групи короткотривалого перебування дітей, яких включати до складу недоукомплектованих груп. Вони братимуть участь у іграх, буватимуть на заняттях та прогулянках, а перед обідом батьки будуть забирати їх додому. За таких умов у дитини має бути оформлена медична картка. Подекуди можуть бути групи, куди дошкільники приходитимуть лише на заняття.

У дошкільних навчальних закладах можуть створюватися і такі групи:

- прогулянкові – тут має бути організований повноцінний догляд, ігри, прогулянки на свіжому повітрі без спеціальної навчальної діяльності;
- консультативні – відвідування дітьми окремих занять з логопедом, психологом, іншими фахівцями (залежно від потреб);
- сезонні – створюються на базі вже існуючих ДНЗ, функціонують від 1 до 8 календарних місяців на рік. Вони є закладами суспільного виховання дітей від 2 до 6 років і здійснюють догляд за ними, виховання та оздоровлення;
 - «особлива дитина» (5-9 років) з індивідуальним режимом;
 - неповного вихідного дня;
 - інтенсивного розвитку (для підготовки до вступу в гімназію, ліцей);
 - підвищеної індивідуальної уваги (з низьким рівнем шкільної зрілості);
 - сімейні;
 - гувернерські;
 - різновікові, в яких братики і сестрички, сусіди, друзі перебуватимуть разом.

Крім того, можуть організовуватися ігрові групи для вивчення комп'ютера, студії, гуртки тощо.

Таким чином, переважна більшість груп короткотривалого перебування створюється з метою полегшення адаптаційного періоду в першому класі школи дітей, які не відвідували ДНЗ. Але можуть комплектуватися такі групи й з іншою метою, залежно від потреб батьків.

Нові форми навчання і виховання дітей жодною мірою не слід розглядати як альтернативу чинним. Переважну більшість батьків влаштовує режим роботи дошкільних закладів - повний чи цілодобовий, тож руйнувати систему дошкільної освіти, що склалася, не варто. Існуючі заклади повинні подбати про організацію нових форм охоплення малюків з сімей мікрорайону.

Для створення групи короткотривалого перебування дітей колективу слід глибоко проаналізувати матеріальну і кадрову бази, якість освітнього процесу, оцінити свої можливості. Потрібно вивчити соціальну ситуацію в мікрорайоні, виявити кількість дітей у віці від 2 до 6 років, що не відвідують дошкільні навчальні заклади, зацікавленість батьків у групах короткотривалого перебування, їхню готовність платити за додаткові послуги. Родини, в яких діти виховуються вдома, потребують особливої уваги. Тому важливо зібрати інформацію про такі сім'ї, проаналізувати причини відмови від послуг дошкільного закладу. Створюючи альтернативні форми залучення дітей до дошкільної освіти, варто враховувати потреби батьків як з високим рівнем доходів, так і малозабезпечених. Щоб сприяти активності батьків, важливо прорекламувати свій дошкільний заклад.

Законом «Про дошкільну освіту» України законодавчо закріплені різні типи дошкільних навчальних закладів (стаття 12) і серед них – центри розвитку дитини. Ці типи навчального закладу передбачені з огляду на те, що саме життя показує доцільність виходу частини дитячих садків за межі своїх традиційних функцій та обов'язків. Центри активно залучають до співпраці родини, громадськість, інші навчальні установи. Вони відрізнятимуться від традиційного дошкільного закладу й роботою з дітьми, оскільки опікуються,

в першу чергу, тими, хто з певних причин не відвідує дитячий навчальний заклад.

Центром, створеним на базі ДНЗ, можуть бути охоплені діти, які після хвороби потребують доліковування та реабілітації. У переважній більшості дитячих садків, що сьогодні функціонують, наявні фізіотерапевтичні, масажні кабінети, у багатьох є басейни, тож малеча зможе там доліковуватись. Батьки завдяки цьому не братимуть листків непрацездатності, які негативно впливають на їхню роботу (її, на жаль, можна втратити). Дитині ж буде на користь перебування між однолітками оздоровчі процедури, ігри на свіжому повітрі.

До центру розвитку дитини можна запрошувати дітей, які відвідують інші заклади. Центр обирає певний напрямок роботи – фізкультурно-оздоровчий, естетичний, гуманітарний, але має змінну кількість груп. У його складі можуть бути дошкільний заклад як такий і довільна кількість дібраних додаткових груп. Або ж він може функціонувати за сьогоднішньою моделлю позашкільного закладу, здійснюючи суто гурткову роботу, й охоплювати як дошкільнят, так і школярів.

В Україні зроблено лише перші кроки щодо організації центрів розвитку дитини:

- школи і центри раннього розвитку дітей дошкільного віку;
- центри консультативної, методичної, діагностичної допомоги батькам;
- центри дитячої і юнацької творчості;
- медико-психолого-педагогічні центри допомоги сім'ям, які виховують дітей удома;
- мікроцентри соціально-педагогічної підтримки сім'ї дитини.

Центри розвитку дитини можуть існувати як самостійний заклад, маючи матеріальну і кадрову базу, або ж відкриваються при освітніх установах: дитячих садках, загальноосвітніх школах, закладах додаткової

освіти. Найкраще такі центри “приживаються” саме на базі закладів додаткової освіти, що обумовлено суттю цього виду освіти, як особистісно-зорієнтованого, розвивального.

Центри раннього розвитку здатні задовольнити цілий ряд соціальних потреб:

- компенсувати загальний особистісний розвиток дітей, які не відвідують дошкільні заклади;
- вирівнювати адаптаційні можливості майбутніх першокласників;
- забезпечувати підготовку дошкільників до навчання в освітніх закладах підвищеного типу (ліцеї, гімназії).

Центр раннього розвитку дітей дошкільного віку може здійснювати комплексну підготовку до школи.

Орієнтовна розвивальна програма.

Розвивальна програма включає ігри, вправи, спрямовані:

- на більш глибоке усвідомлення і оцінку дитиною своїх особистісних якостей, мотивів діяльності, на саморегуляцію своєї поведінки;
- на розвиток інтелектуальної сфери дитини (мислення, увага, пам'ять, уява);
- на розвиток мовлення і фонематичного слуху;
- на розвиток комунікативних здібностей.

Особливо цікавий досвід здійснення морального виховання, котрий передбачає діагностику рівня особистісного розвитку, використання системи методичних прийомів, діагностику результатів навчання і виховання. Важливо застерегти від тенденції перетворення подібних центрів в освітні заклади, де переважає навчальний процес, а освітні цінності домінують над виховними.

Важливо, коли в цій роботі беруть участь всі спеціалісти ДНЗ (вихователі, логопеди, інструктор з фізкультури, психолог). Відповідно до

графіка вони надають дітям і батькам, що живуть у мікрорайоні дитячого садка, такі послуги:

- консультації педагогів, логопедів, психолога з питань, які цікавлять батьків;
- заняття для дітей в групах однолітків з усіх розділів програми;
- індивідуальні заняття з логопедом;
- розвивальні заняття з психологом;
- лікувальний, зміцнюючий масаж та інші види медичного обслуговування.

Робота повинна розпочинатися із зустрічі з психологом, котрий проводить бесіду з дитиною, а батькам пропонує відповісти на ряд запитань і заповнити анкету. На основі результатів бесіди, тестів, анкетування планується подальша робота центру і батьків з розвитку (у випадку необхідності - корекції) дитини.

Отже, центр розвитку дитини може існувати як самостійний заклад або ж відкривається при освітніх установах. Організації його передуює вивчення соціальної ситуації в мікрорайоні, створення умов для проведення освітньої роботи. Основне його призначення - надання діагностичної, методичної та консультативної допомоги сім'ям, що виховують дітей дошкільного віку удома.

Рішення про відкриття центру приймається адміністрацією району, міста.

За останній час наповненість груп дітей шестирічного віку в дошкільних навчальних закладах міст збільшилася. Це свідчить про зацікавленість батьків у якісній підготовці дітей до школи. І все ж ще значна кількість дітей-п'ятирічок, особливо у сільській місцевості, залишаються поза дошкільними закладами.

Групи короткотривалого перебування, як одна з економічно вигідних для батьків та держави і ефективних у педагогічному відношенні сучасних форм дошкільної освіти, є перспективними.

Центри розвитку дитини, крім надання допомоги сім'ям в підготовці дітей до школи, все більше зосереджуються на проблемі раннього розвитку дітей - одній з найактуальніших в теорії і практиці сьогоденної педагогічної науки.

Положення про мікроцентр соціально-педагогічної підтримки сім'ї та дитини

I. Загальні положення

- Мікроцентри є структурним підрозділом медико-психолого-педагогічного центру міськво. Основне їхнє призначення - надання діагностичної, методичної та консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей дошкільного віку вдома.

- Мікроцентри створюються на базі освітніх установ. Всі види освітніх послуг діти і їхні батьки отримують безкоштовно.

- Мікроцентр не є юридичною особою, його правові питання вирішує освітня установа, на базі котрої він відкритий.

- У своїй діяльності мікроцентр реалізує такі завдання: створення умов для розвитку дітей дошкільного віку, які не відвідують ДНЗ; психолого-педагогічна просвіта сімей, що виховують дітей удома.

- Мікроцентр працює за планом, погодженим із адміністрацією освітньої установи і затвердженим медико-психолого-педагогічним центром міськво.

- Соціальний педагог мікроцентру веде всю необхідну документацію.

- Наповнюваність групи при обслуговуванні в мікроцентрі і вдома – 20 дітей (від 3 до 7 років) і 10 дітей (від 1 до 10 років).

- Контроль за діяльністю мікроцентру здійснює медико-психолого-педагогічний центр міськво.

II. Основні принципи діяльності мікроцентру:

- принцип особистісно-орієнтованого підходу в роботі з дітьми і сім'ями, опора на дані соціально-педагогічної діагностики;
- принцип розвитку;
- принцип відкритої системи, використання виховних можливостей соціуму;
- принцип співробітництва сімей;
- принцип професійної взаємодії (спільна робота з психологами, педагогами, дефектологами, лікарями).

III. Зміст і основні форми роботи.

1. Педагоги мікроцентрів відповідно до покладених на них обов'язків:

- виявляють у мікрорайоні (селі) контингент дітей, які потребують допомоги (від народження до 6 років);
- створюють умови для проведення освітньої роботи (включаючи дітей раннього віку), використовують різні форми (вдома у дитини, вдома у педагога, в мікроцентрі);
- здійснюють аналіз сімейного виховання, рівня розвитку дитини і на його основі організують роботу з сім'єю.

2. Основні напрями діяльності мікроцентрів – це робота:

- з сім'єю (особлива увага приділяється молодим сім'ям);
- з дітьми дошкільного віку;
- з навколишнім соціумом.

3. Заняття в мікроцентрі проводяться щоденно, час перебування – 3-4 години (в залежності від бажання дитини і батьків).

IV. Фінансування і матеріально-технічна база.

Для роботи з дітьми використовується матеріально-технічна база освітньої установи мікрорайону (села).

1. Рішення про відкриття і припинення діяльності мікроцентру приймається адміністрацією району.

Фінансування діяльності мікроцентру здійснюється за кошти засобів районного бюджету.

Продовження на додатку Б

Література до теми 9

1. Бурова А. Проблемні питання дошкільної освіти /А.Бурова, О.Долинна // Дошкільне виховання. – 2000. – № 7. – С. 5-6.

2. Вerezубов О. Дошкілля в центрі уваги / О.Вerezубов, А.Михайличенко // Дошкільне виховання . – 2001. – № 7. – С. 6-8

3. Про дошкільну освіту : Закон України. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2001. – 55 с.

4. Закон України «Про позашкільну освіту», 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.edu-law.org.ua/2009/11/zakon-ukrainy-propozashkilnu-osvitu.html>

5. Зверева О.Л. Семейная педагогика и домашнее воспитание / О.Л.Зверева, А.Н.Ганичева. – М.: Академия, 2000. – 158 с.

6. Нові форми здобуття дошкільної освіти / Авт.-упор: Л.А.Грицюк, М.І.Каратаєва. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 256 с.

7. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / за заг. ред. А.Й. Капської. – К.:УДЦССМ, 2000. – 260 с

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як пріоритетний напрямок діяльності дошкільного навчального закладу

Тема 1. Соціалізація дитини дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема.

Питання для обговорення

1. Сутність поняття «соціалізація». Проблеми соціалізації особистості з філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних позицій.
2. Основні концепції соціалізації особистості.
3. Форми і види соціалізації.
4. Ступені й фази соціального становлення особистості.
5. Фактори соціалізації особистості. Мікро - , мезо - , макрофактори. Вплив мікрофакторів на первинну соціалізацію особистості. Несприятливі умови соціалізації.
6. Засоби та механізми соціалізації.

Завдання:

1. Підготуватися до мікрровиступу за темою «Розвиток соціальної компетентності дитини дошкільного віку».

Тема 2. Особливості сучасного освітнього простору, спрямованого на успішну соціалізацію дошкільників.

Питання для обговорення

1. «Декларація прав дитини», «Концепція про права дитини» про принципи захисту дітей у світі; історія, основні положення.
2. Законодавство України про права дітей:

- Конституція України про права і обов'язки громадян щодо забезпечення повноцінного розвитку дітей, підготовки їх до самостійного життя.

- Закон України «Про охорону дитинства» та Закон України «Про дошкільну освіту» щодо необхідності забезпечення фізичного, психічного і духовного здоров'я дітей.

3. «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» щодо забезпечення повноцінного соціального розвитку дітей.

4. Діючі програми виховання та розвитку дитини про соціальний розвиток дітей.

Завдання:

1. Розробити структурно-логічну схему «Чинники, агенти, механізми соціалізації» (на прикладі етапу соціалізації особистості дошкільного віку).

2. Підготувати презентацію за темою «Комп'ютерна психологія» сучасної дитини».

Тема 3. Особливості гендерної соціалізації дітей дошкільного віку.

Питання для обговорення

1. Статева диференціація дошкільників
2. Психосексуальний розвиток дітей трьох-шести років
3. Завдання статево-рольового виховання дітей дошкільного віку
4. Особливості гендерної соціалізації в ігровій діяльності дошкільників

Завдання:

1. Випишіть в педагогічний словник поняття «статева ідентичність» та «гендерна ідентичність»

2. Проаналізувати сучасні наукові дослідження до реалізації гендерного підходу у вихованні дітей дошкільного віку

3. Обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечує гендерний підхід у вихованні дітей дошкільного віку.

Тема 4. Роль дорослого в розвитку дитини.

Питання для обговорення

1. Соціалізація як самовизначення дитини у соціокультурному просторі.
2. Складові соціальної компетентності дитини.
3. Значення емоційного благополуччя для успішної соціалізації особистості

Завдання:

1. У чому особливості класифікації гри дітей різних авторів?
2. Які якості надзвичайно важливо формувати у дітей-дошкільників?
3. Які складові соціальної компетентності дитини?
4. Розкрити специфіку реалізації соціалізуючої функції дорослого в процесі виховання дітей.
5. Підготувати мультимедійну презентацію на тему «Заохочення і покарання у формуванні поведінки дошкільника»

Змістовий модуль 2. Соціально-орієнтована діяльність дошкільного навчального закладу в реалізації умов успішної соціалізації дитини

Тема 5. Гра як засіб соціальної адаптації дитини до умов ДНЗ.

Питання для обговорення

1. Ігрова діяльність як провідний засіб соціалізації дітей-дошкільників.

2. Значення ігрової діяльності у всебічному розвитку дитини дошкільного віку

3. Приклади ігор для дітей у період адаптації до умов ДНЗ.

4. Значення іграшки в розвитку гри дошкільників.

Завдання:

1. Визначте вихідні позиції особливості розвитку ігрової діяльності в онтогенезі дитини та її особливості у одностатевих і різностатевих об'єднаннях дітей.

2. У чому визначається розвивальний характер гри стосовно дітей дошкільного віку?

3. У чому визначається соціальна цінність іграшки?

4. Чи виконують функцію всебічного розвитку дитини сучасні іграшки?

Тема 6. Виховні можливості міжвікового спілкування дітей у ДНЗ.

Питання для обговорення

1. Особливості соціалізації дитини на різних вікових етапах

2. Основні лінії соціального розвитку дитини дошкільника:

- процес залучення дитини до соціальної культури і її інтеріоризація,
- індивідуалізація як процес становлення універсальних соціальних

здібностей.

3. Шляхи опанування дитиною соціального досвіду:

- стихійний шлях, оволодіння соціальним досвідом:

- цілеспрямований, нормативний, спеціально організований

суспільством процес.

Завдання:

1. Підготуватися до мікрорікладення навчального матеріалу методом пояснення за темою «Взаємодія дітей дошкільного віку з однолітками».

2. Написати реферат на тему «Розвиток соціальної впевненості у старших дошкільників».

Тема 7. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї в формуванні соціально-моральної особистості дошкільника.

Питання для обговорення

1. Роль дошкільного навчального закладу та вихователя у забезпеченні соціального розвитку дитини.
2. Адаптація дитини до дошкільного навчального закладу як чинник успішної соціалізації.
3. Взаємодія вихователів і батьків як умова ефективної соціалізації дітей дошкільного віку.

Завдання:

1. Проаналізувати специфіку ігрової діяльності дитини в сучасних сім'ях. Письмово подати шляхи подолання проблем.
2. Підготувати тренінгове заняття «Взаємодія дошкільного закладу освіти з сім'єю в організації ігрової діяльності дитини».

Тема 8. Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей в умовах дошкільного навчального закладу.

Питання для обговорення

1. Інклюзія як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.
2. Нормативно-правове забезпечення впровадження інклюзивної освіти
3. Особливості інклюзивної дошкільної освіти
4. Поради й рекомендації вихователю, у групі якого навчається дитина і особливими потребами.

Завдання:

1. У чому сутність поняття інклюзивна дошкільна освіта?
2. Які особливості організації дозвілля дітей з особливими потребами в ДНЗ?
3. Основні завдання інклюзивного навчання?

Тема 9. Альтернативна дошкільна освіта як соціальна потреба сучасного суспільства.**Питання для обговорення**

1. Впровадження альтернативних форм здобуття дошкільної освіти.
2. Варіанти груп короткотривалого перебування.
3. Орієнтовна розвивальна програма

Завдання:

1. У чому сутність альтернативних форм здобуття дошкільної освіти?
2. Види груп короткотривалого перебування?
3. Зміст і основні форми роботи?

ЗАВДАННЯ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

Модуль 1

Змістовний модуль «Соціалізація дитини дошкільного віку як пріоритетний напрямок діяльності дошкільного навчального закладу»

Соціалізація дитини дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема.

1. Підготуватися до мікрровиступу за темою «Розвиток соціальної компетентності дитини дошкільного віку».
2. Заповнити таблицю – визначення поняття «соціалізація» за різними джерелами.

Автор, джерело	Визначення

Особливості сучасного освітнього простору, спрямованого на успішну соціалізацію дошкільників.

1. Розробити структурно-логічну схему «Чинники, агенти, механізми соціалізації» (на прикладі етапу соціалізації особистості дошкільного віку).
2. Підготувати презентацію за темою «Комп'ютерна психологія сучасної дитини».

Особливості гендерної соціалізації дітей дошкільного віку.

1. Розкрийте зв'язок між поняттями «статева ідентичність» та «гендерна ідентичність».
2. Підготуватися до мікровикладення навчального матеріалу методом розповіді за темою «Особливості гендерної соціалізації в ігровій діяльності дошкільників».

Роль дорослого в розвитку дитини.

1. Розкрити специфіку реалізації соціалізуючої функції дорослого в процесі виховання дітей.
2. Підготувати мультимедійну презентацію на тему «Заохочення і покарання у формуванні поведінки дошкільника»

Модуль 2

Змістовий модуль «Соціально-орієнтована діяльність дошкільного навчального закладу в реалізації умов успішної соціалізації дитини»

Гра як засіб соціальної адаптації дитини до умов ДНЗ. 1. Виписати з літературних джерел соціально-педагогічні умови адаптації особистості до нових умов. Вказати вихідні дані: джерело, автор, рік видання.

2. Створіть портфоліо «Ігрові методики в роботі з дитиною дошкільного віку у формуванні соціально-рольової свідомості».

Виховні можливості міжвікового спілкування дітей у ДНЗ.

1. Підготуватися до мікрівікладення навчального матеріалу методом пояснення за темою «Взаємодія дітей дошкільного віку з однолітками».

2. Написати реферат на тему «Розвиток соціальної впевненості у старших дошкільників».

Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї в формуванні соціально-моральної особистості дошкільника.

1. Підібрати необхідні матеріали для розкриття теми «Особливості соціалізації дитини в різних типах сімей» Оформити у вигляді статті в педагогічний журнал.

2. Написати анотацію на роботу В. О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям».

Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей в умовах дошкільного навчального закладу.

1. Підготувати доповідь на тему «Робота з «важкими» дітьми».

2. Підготувати доповідь на тему «Робота з обдарованими дітьми».

Альтернативна дошкільна освіта як соціальна потреба сучасного суспільства.

1. Підготувати конференцію за темою «Альтернативні форми здобуття дошкільної освіти в Україні».

2. Скласти питання для проведення бесіди за темою «Соціально-педагогічний патронат сімей, діти яких не відвідують дошкільні навчальні заклади».

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

МЕТА: розуміння студентами їх ролі та місця у системі забезпечення якості вищої освіти; реалізація науково-творчого потенціалу студентів у практиці використання набутих знань.

ЗАВДАННЯ: самостійно проаналізувати одну із запропонованих тем, написати розширений реферат та скласти мультимедійну презентацію до нього.

Теми
<ol style="list-style-type: none"> 1. Тип поселення як фактор соціалізації. Поняття територіальної мобільності. 2. Сім'я і домашнє вогнище як мікрочинники соціалізації. 3. Поняття «сусідство» та його роль в процесі соціалізації дітей. 4. Групи однолітків: соціалізуючі функції. 5. Виховний простір мікросоціуму. 6. Поняття взаємодії в процесі соціального виховання. 7. Вплив стилів батьківського ставлення в повній і неповній сім'ї на формування особистості дитини та її соціалізацію. 8. Становлення соціальної поведінки в дошкільному віці. 9. Телебачення як чинник соціалізації. 10. Формування міжособистісних відносин дітей дошкільного віку. 11. Динаміка відносин з однолітками. 12. Дошкільний навчальний заклад як контекст розвитку дошкільника.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

I варіант

1. Продовжіть фразу: соціальне виховання - це ...

а) процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний та фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності;

б) планомірне створення умов для цілеспрямованого розвитку і духовно-ціннісної організації людини у взаємодії індивідуальних, групових і соціальних суб'єктів у процесі життєдіяльності;

в) виховання суспільно значущих якостей особистості.

2. Процес, в ході якого відбуваються суттєві кількісні і якісні зміни в соціальній сфері суспільного життя або окремих її компонентах - соціальних відносинах, соціальних інститутах називається ...

а) соціальне виховання;

б) соціальний розвиток;

в) соціальна адаптація.

3. Виберіть судження, на Ваш погляд, найбільш вірно відображає співвідношення між вихованням, розвитком, соціалізацією:

а) Соціалізація - це процес, що інтегрує в себе розвиток і виховання людини;

б) Виховання входить у процес соціалізації, будучи однією з її складових;

в) Соціалізація - загальний процес фізичного, інтелектуального і психічного розвитку людини та її виховання в соціумі.

4. Розташуйте запропоновані категорії в послідовність етапів формування особистості:

- а) Індивід
- б) Особистість
- в) Індивідуальність

5. До усвідомлених людиною механізмів соціального розвитку відносяться:

- а) саморозвиток психіки;
- б) вольова активність;
- в) наслідування.

6. Виберіть правильні твердження: соціальне виховання - це ...

- а) складова частина процесу соціалізації;
- б) інтегративний і багатофункціональний процес;
- в) прояв громадської природи людини на індивідуальному рівні.

7. Продовжіть фразу: соціалізація - це ...

а) процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний та фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності;

б) основний шлях отримання освіти, цілеспрямовано організований, планомірно і систематично здійснюваний процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками під керівництвом педагогів, майстрів, наставників і т.д.;

в) процес засвоєння і відтворення індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей, установок і зразків поведінки того суспільства, соціальної групи, спільноти, до якої він належить;

г) процес і результат активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища.

8. Соціалізація - це процес, який закінчується в зрілому віці:

- а) вірно;
- б) невірно.

9. Процес соціалізації умовно можна уявити як сукупність ...

- а) стихійної, постійно контрольованої та відносно спрямованої соціалізації;
- б) стихійної, відносно спрямованої та відносно соціально контрольованої соціалізації;
- в) стихійної, відносно спрямованої та постійно контрольованої соціалізації.

10. Агенти соціалізації - це ...

- а) люди, в безпосередній взаємодії з якими протікає життя особистості;
- б) інститути суспільства, у взаємодії з якими відбувається накопичення людиною знань і досвіду;
- в) різні виховні, громадські, державні, приватні організації, у взаємодії з якими відбувається соціалізація людини.

11. Вкажіть неправильну відповідь: до етапів соціалізації відносяться

...

- а) Адаптація;
- б) Індивідуалізація;
- в) Інтеграція;
- г) Ресоціалізація.

12. При якому підході сутність соціалізації особистості трактується як адаптація людини в суспільство, як процес і результат становлення людини соціальною істотою:

- а) Індивідуальному;
- б) Суб'єктивному;
- в) Суб'єкт - об'єктних;
- г) Суб'єкт - суб'єктний.

13. До соціально-психологічних механізмів соціалізації не відноситься:

- а) імпринтинг;
- б) екзистенціальний натиск;
- в) розвиток;
- г) ідентифікація;
- д) рефлексія.

14. Міжособистісний механізм соціалізації функціонує в ...

- а) процесі засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, які характерні для її родини і найближчого оточення;
- б) процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими особами;
- в) процесі взаємодії людини з інститутами суспільства і різними організаціями.

15. Установіть відповідність між чинником соціалізації і групою, до якої він належить:

Групи чинників	Чинники соціалізації
1) Мегачинники	а) Космос, планета, світ
2) Макрочинники	б) Сім'я, сусідство, групи однолітків, релігія, інститути виховання, мікросоціум
3) Мезочинники	в) Регіон, засоби масової комунікації, тип поселення, субкультура
4) Мікрочинники	г) Країна, етнос, суспільство, держава
Відповідь: 1 __, 2 - __, 3 - __, 4 - __	

16. Соціалізація дитини в сім'ї здійснюється завдяки дії ...

- а) традиційного механізму соціалізації;
- б) інституційного механізму соціалізації;
- в) стилізованого механізму соціалізації.

17. Під національною ідентифікацією розуміють ...

- а) усвідомлення власної унікальності;
- б) усвідомлення унікальності своєї нації;
- в) паритетні відносини людей;
- г) соціальні міжнаціональні конфлікти;
- д) придушення людьми однієї національності людей, що відносяться до іншої національності.

18. Установіть відповідність між рівнями і чинниками соціалізації:

Групи чинників	Чинники соціалізації
1) Глобальне	а) Мега
2) Національне	б) Мезо
3) Сімейне	в) Макро
4) Регіональне	г) Мікро
Відповідь: 1 __, 2 - __, 3 - __, 4 - __	

19. Встановіть відповідність у вигляді цифр і букв:

Стадії соціалізації	Суть
адаптація	відбувається деяке відокремлення індивіда, викликане потребою персоналізації. Особистість вже засвоїла певні культурні норми суспільства, здатна проявити себе як унікальна індивідуальність, створюючи щось нове, неповторне.

	індивідуалізація	на цій стадії складаються соціально-типові властивості особистості, тобто такі властивості, які свідчать про приналежність даної людини до певної соціальної групи.
	інтеграція	відбувається входження в світ людей: оволодіння деякими знаковими системами, створеними людством, елементарними нормами і правилами поведінки, соціальними ролями; засвоєння простих форм діяльності.

20. Феральні люди – це

- а) ті, хто з якихось причин не пройшли процесу соціалізації;
- б) це ті індивідууми, які вирости в ізоляції від людей і виховувалися в співтоваристві тварин;
- в) ті, хто засвоює соціальний досвід і використовує його для адаптації до соціуму;
- г) ті, хто оволодів деякими знаковими системами, створеними людством, елементарними нормами і правилами поведінки, соціальними ролями; засвоєння простих форм діяльності.

21. Гендер – це:

- а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;
- б) поведінка, яка найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;
- в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

22. Гендерні стереотипи – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поведінка, яка найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

23. Статевотипізована поведінка – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поводження, яке найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

24. Соціальна роль – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поведінка, яка найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

25. Самозміна людини в процесі соціалізації – це...

а) процес зміни особистості під впливом чинників соціалізації;

б) процес і результат усвідомлених, цілеспрямованих і успішних зусиль людини, спрямованих на те, щоб стати іншою;

в) розвиток і самовдосконалення, перетворення наявних рис, знань, задатків особистості;

г) результат соціалізації.

26. Соціальна адаптація – це...

а) процес пристосування індивіда до умов соціального середовища;

б) явище пристосованості індивіда до умов соціального середовища;

в) результат прилучення індивіда до умов соціального середовища;

г) процес соціалізації індивіда.

27. Успішна соціалізація розуміється як:

а) певний баланс між адаптацією людини в суспільстві і відокремленням її в ньому;

б) становлення самосвідомості особистості, її самовизначення в актуальному житті і на перспективу, самореалізація і самоствердження, яке на кожному віковому етапі мають специфічний зміст;

в) відносно осмислене і цілеспрямоване вирощування людини, що більш-менш сприяє її адаптації в суспільстві та створює умови для її відокремлення.

г) досягнення людиною суб'єктивної задоволеності процесом самореалізації.

28. До мезочинників соціалізації відносять:

- а) держава, суспільство;
- б) сім'я, домашнє вогнище;
- в) космос, планета;
- г) тип поселення, субкультура.

29. Соціалізація це процес, у якому особистість ----- соціальний досвід.

- а) набуває;
- б) засвоює і відтворює;
- в) копіює;
- г) вивчає.

30. До макрочинників соціалізації відносять:

- а) держава, суспільство;
- б) сім'я, домашнє вогнище;
- в) космос, планета;
- г) тип поселення, субкультура.

II варіант

1. Розташуйте запропоновані категорії в послідовність етапів формування особистості:

- а) Індивід
- б) Особистість
- в) Індивідуальність

2. До усвідомлених людиною механізмів соціального розвитку відносяться:

- а) саморозвиток психіки;
- б) вольова активність;
- в) наслідування.

3. Виберіть правильні твердження: соціальне виховання - це ...

- а) складова частина процесу соціалізації;
- б) інтегративний і багатфункціональний процес;
- в) прояв громадської природи людини на індивідуальному рівні.

4. Продовжіть фразу: соціальне виховання - це ...

- а) процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний та фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності;
- б) планомірне створення умов для цілеспрямованого розвитку і духовно-ціннісної організації людини у взаємодії індивідуальних, групових і соціальних суб'єктів у процесі життєдіяльності;
- в) виховання суспільно значущих якостей особистості.

5. Процес, в ході якого відбуваються суттєві кількісні і якісні зміни в соціальній сфері суспільного життя або окремих її компонентах - соціальних відносинах, соціальних інститутах називається ...

- а) соціальне виховання;
- б) соціальний розвиток;
- в) соціальна адаптація.

6. Продовжіть фразу: соціалізація - це ...

а) процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний та фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності;

б) основний шлях отримання освіти, цілеспрямовано організований, планомірно і систематично здійснюваний процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками під керівництвом педагогів, майстрів, наставників і т.д.;

в) процес засвоєння і відтворення індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей, установок і зразків поведінки того суспільства, соціальної групи, спільноти, до якої він належить;

г) процес і результат активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища.

7. Виберіть судження, на Ваш погляд, найбільш вірно відображає співвідношення між вихованням, розвитком, соціалізацією:

а) Соціалізація - це процес, що інтегрує в себе розвиток і виховання людини;

б) Виховання входить у процес соціалізації, будучи однією з її складових;

в) Соціалізація - загальний процес фізичного, інтелектуального і психічного розвитку людини та її виховання в соціумі.

8. Соціалізація - це процес, який закінчується в зрілому віці:

- а) вірно;
- б) невірно.

9. Вкажіть неправильну відповідь: до етапів соціалізації відносяться ...

- а) Адаптація;
- б) Індивідуалізація;
- в) Інтеграція;
- г) Ресоціалізація.

10. Процес соціалізації умовно можна уявити як сукупність ...

- а) стихійної, постійно контрольованої та відносно спрямованої соціалізації;
- б) стихійної, відносно спрямованої та відносно соціально контрольованої соціалізації;
- в) стихійної, відносно спрямованої та постійно контрольованої соціалізації.

11. Агенти соціалізації - це ...

- а) люди, в безпосередній взаємодії з якими протікає життя особистості;
- б) інститути суспільства, у взаємодії з якими відбувається накопичення людиною знань і досвіду;
- в) різні виховні, громадські, державні, приватні організації, у взаємодії з якими відбувається соціалізація людини.

12. До соціально-психологічних механізмів соціалізації не відноситься:

- а) імпринтинг;
- б) екзистенціальний натиск;
- в) розвиток;
- г) ідентифікація;
- д) рефлексія.

13. До мезочинників соціалізації відносять:

- а) держава, суспільство;
- б) сім'я, домашнє вогнище;
- в) космос, планета;
- г) тип поселення, субкультура.

14. При якому підході сутність соціалізації особистості трактується як адаптація людини в суспільство, як процес і результат становлення людини соціальною істотою:

- а) Індивідуальному;
- б) Суб'єктивному;
- в) Суб'єкт - об'єктних;
- г) Суб'єкт - суб'єктний.

15. Установіть відповідність між чинником соціалізації і групою, до якої він належить:

Групи чинників	Чинники соціалізації
1) Мегачинники	а) Космос, планета, світ
2) Макрочинники	б) Сім'я, сусідство, групи однолітків, релігія, інститути виховання, мікросоціум
3) Мезочинники	в) Регіон, засоби масової комунікації, тип поселення, субкультура
4) Мікрочинники	г) Країна, етнос, суспільство, держава
Відповідь: 1 __, 2 - __, 3 - __, 4 - __	

16. Міжособистісний механізм соціалізації функціонує в ...

- а) процесі засвоєння людиною норм, еталонів поведінки, поглядів, які характерні для її родини і найближчого оточення;

- б) процесі взаємодії людини з суб'єктивно значущими особами;
- в) процесі взаємодії людини з інститутами суспільства і різними організаціями.

17. Під національною ідентифікацією розуміють ...

- а) усвідомлення власної унікальності;
- б) усвідомлення унікальності своєї нації;
- в) паритетні відносини людей;
- г) соціальні міжнаціональні конфлікти;
- д) придушення людьми однієї національності людей, що відносяться до іншої національності.

18. Соціалізація дитини в сім'ї здійснюється завдяки дії ...

- а) традиційного механізму соціалізації;
- б) інституційного механізму соціалізації;
- в) стилізованого механізму соціалізації.

19. Установіть відповідність між рівнями і чинниками соціалізації:

Групи чинників	Чинники соціалізації
1) Глобальне	а) Мега
2) Національне	б) Мезо
3) Сімейне	в) Макро
4) Регіональне	г) Мікро
Відповідь: 1 __, 2 - __, 3 - __, 4 - __	

20. Встановіть відповідність у вигляді цифр і букв:

Стадії соціалізації	Суть
адаптація	відбувається деяке відокремлення індивіда,

		викликане потребою персоналізації. Особистість вже засвоїла певні культурні норми суспільства, здатна проявити себе як унікальна індивідуальність, створюючи щось нове, неповторне.
	індивідуалізація	на цій стадії складаються соціально-типові властивості особистості, тобто такі властивості, які свідчать про приналежність даної людини до певної соціальної групи.
	інтеграція	відбувається входження в світ людей: оволодіння деякими знаковими системами, створеними людством, елементарними нормами і правилами поведінки, соціальними ролями; засвоєння простих форм діяльності.

21. Гендер – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поведінка, яка найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

22. Феральні люди – це

а) ті, хто з якихось причин не пройшли процесу соціалізації;

б) це ті індивідууми, які вирости в ізоляції від людей і виховувалися в співтоваристві тварин;

в) ті, хто засвоює соціальний досвід і використовує його для адаптації до соціуму;

г) ті, хто оволодів деякими знаковими системами, створеними людством, елементарними нормами і правилами поведінки, соціальними ролями; засвоєння простих форм діяльності.

23. Гендерні стереотипи – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поведінка, яка найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

24. Статевотипізована поведінка – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поводження, яке найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

25. Соціальна роль – це:

а) спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки;

б) поведінка, яка найбільше характеризує поширені, яскраві взірці традиційного розподілу ролей, згідно з яким чоловіки виконують предметно-інструментальні, а жінки – емоційно-експресивні ролі;

в) соціальна стать, соціально детерміновані ролі, сфери діяльності чоловіка та жінки, що залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства;

г) фіксація певного становища, яке займає той чи інший індивід у системі суспільних стосунків.

26. Соціальна адаптація – це...

а) процес пристосування індивіда до умов соціального середовища;

б) явище пристосованості індивіда до умов соціального середовища;

в) результат прилучення індивіда до умов соціального середовища;

г) процес соціалізації індивіда.

27. Успішна соціалізація розуміється як:

а) певний баланс між адаптацією людини в суспільстві і відокремленням її в ньому;

б) становлення самосвідомості особистості, її самовизначення в актуальному житті і на перспективу, самореалізація і самоствердження, яке на кожному віковому етапі мають специфічний зміст;

в) відносно осмислене і цілеспрямоване вирощування людини, що більш-менш сприяє її адаптації в суспільстві та створює умови для її відокремлення.

г) досягнення людиною суб'єктивної задоволеності процесом самореалізації.

28. Самозміна людини в процесі соціалізації – це...

а) процес зміни особистості під впливом чинників соціалізації;

б) процес і результат усвідомлених, цілеспрямованих і успішних зусиль людини, спрямованих на те, щоб стати іншою;

в) розвиток і самовдосконалення, перетворення наявних рис, знань, задатків особистості;

г) результат соціалізації.

29. Соціалізація це процес, у якому особистість ----- соціальний досвід.

а) набуває;

б) засвоює і відтворює;

в) копіює;

г) вивчає.

30. До макрочинників соціалізації відносять:

а) держава, суспільство;

б) сім'я, домашнє вогнище;

в) космос, планета;

г) тип поселення, субкультура.

Питання для самоконтролю

1. Предмет і завдання курсу «Теорія та технологія соціалізації дітей в умовах дошкільного навчального закладу»
2. Соціалізація дитини дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема.
3. Соціальна адаптація як складова соціалізації дитини дошкільного віку.
4. Сутність та особливості сучасного освітнього простору, спрямованого на соціалізацію дитини в дошкільні роки.
5. Особливості гендерної соціалізації дітей дошкільного віку.
6. Етапи формування статевої самосвідомості дітей.
7. Статеворольова соціалізація в дошкільному віці.
8. Завдання статево-рольового виховання дітей дошкільного віку.
9. Особливості гендерної соціалізації в ігровій діяльності дошкільників.
10. Використання прикладу дорослого як носія знань, норм, цінностей у процесі соціалізації дитини.
11. Виховні можливості міжвікового спілкування дітей у дошкільному навчальному закладі.
12. Гра як засіб соціальної адаптації дитини до умов дошкільного навчального закладу.
13. Механізм соціалізації та адаптації дитини дошкільного віку.
14. Педагогічна робота з дітьми в період адаптації до дошкільного навчального закладу.
15. Ступені адаптації дитини до дошкільного навчального закладу.
16. Можливі причини «важкої адаптації» дітей до умов дошкільного навчального закладу.
17. Гра як ефективний засіб соціалізації дитини в умовах дошкільного навчального закладу.

18. Особливості формування соціально-моральної особистості в умовах співробітництва дошкільного навчального закладу та сім'ї.
19. Соціально-педагогічна діяльність з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.
20. Форми опікування дітей-сиріт.
21. Усиновлення (удочеріння) як форма опікування дітей-сиріт.
22. Опіка та піклування як форма опікування дітей-сиріт.
23. Прийомна сім'я як форма опікування дітей-сиріт.
24. Дитячі будинки сімейного типу як форма опікування дітей-сиріт.
25. Державна опіка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
26. Соціальне сирітство.
27. Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей в умовах дошкільного навчального закладу.
28. Нормативно-правове забезпечення впровадження інклюзивної освіти
29. Особливості інклюзивної дошкільної освіти.
30. Поради й рекомендації вихователю, у групі якого навчається дитина і особливими потребами.
31. Психолого-педагогічна характеристика дитини дошкільного віку.
32. Форми здобуття дошкільної освіти.
33. Впровадження альтернативних форм здобуття дошкільної освіти.
34. Соціально-педагогічний патронат сімей, діти яких не відвідують дошкільні навчальні заклади.

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ

Взаємини - духовні утворення, що складаються в процесі спілкування і відображають його позитивний або негативний характер. Статус дошкільнят – соціальне становище дитини в колективі інших дітей, яке формується на основі взаємин.

Виховання - це спеціально організований, цілеспрямований процес формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал.

Гендерна соціалізація - це процес засвоєння гендерних (соціостатевих) ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок.

Гра - провідна діяльність дошкільнят, в якій вони виконують ролі дорослих, відтворюючи в уявних ситуаціях їх життя, працю та стосунки

Групова взаємодія – процес конструктивної спільної діяльності за наявності взаємоповаги, взаємодопомоги, емоційної, інтелектуальної, моральної та фізичної підтримки.

Діяльнісно-комунікативний підхід - сприяє встановленню партнерських відносин між усіма учасниками виховного процесу.

Інклюзивне навчання - це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям із особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Інтеріоризація - формування внутрішньої структури людської психіки, переведення елементів зовнішнього світу у внутрішнє «Я» особистості.

Комунікабельність дошкільняти - це його здатність будувати з дітьми різного віку, статі та близькими дорослими гармонійні взаємини.

Континіумний підхід - єдність процесів навчання, виховання, саморозвитку, соціалізації, тобто єдності всіх процесів, що впливають на становлення особистості.

Макрофактори (гр. makros - великий, великих розмірів) - космос, планета, світ, країна, суспільство, держава - впливають на соціалізацію всіх жителів планети або дуже великих груп людей, які проживають у певних країнах.

Мезофактори (гр. mesos - середній, проміжний) - умови соціалізації великих груп людей, які виділяються за національною ознакою (етнос як фактор «соціалізації»); за місцем і типом поселення, в якому вони живуть (регіон, село, місто, селище); за належністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації (радіо, телебачення, кіно та інші).

Мікрофактори (гр. mikros - малий) соціальні групи, що безпосередньо впливають на конкретних людей (сім'я, група ровесників, мікросоціум, організації, в яких здійснюється соціальне виховання, - навчальні, професійні, громадські та інші).

Навчання - це планомірна, організована, спільна і двостороння діяльність учителів і учнів, спрямована на свідоме, міцне і глибоке опанування останніми системи знань, навичок і вмінь.

Освіта - це спеціально спрямована та керована частина соціалізації індивіда; цілеспрямований процес і результат виховання та навчання в інтересах особистості, створення умов для її максимально повної самореалізації.

Особистісно-ціннісний підхід не лише забезпечує культивування гуманістичних орієнтирів і ставлень, які втілюють загальнолюдські, національні та особистісні цінності духовного життя людини, суспільства та становлять одну з його сутнісних основ, а, насамперед, визнає особистість найвищою цінністю, навколо якої ґрунтується решта суспільних пріоритетів.

Простір - це педагогічне явище, яке акумулює потенціал сім'ї та навчального закладу, інтегрує різноманітні впливи на особистість з боку

інших соціальних інститутів з метою усунення будь-яких перешкод, ускладнень процесу соціалізації особистості.

Розвиток людини - це дуже складний інволюційно (згортання) - еволюційний (розгортання) поступовий рух, у ході якого відбуваються як прогресивні (напряму розвитку від нижчого до вищого, поступальний рух уперед, до кращого), так і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині.

Середовищний підхід - створення системи потрібних освітніх умов з метою збагачення освітнього простору, який сприятиме засвоєнню особистістю її соціально значущих способів діяльності.

Сім'я як персональне середовище розвитку - один із найважливіших інститутів соціалізації особистості, адже воно (середовище) зумовлює спосіб життя дитини, її соціальне існування, впливає на формування нових соціальних якостей, умінь та навичок.

Соціалізація - входження дитини в гурт інших дітей, сприймання нею групових цінностей, можливість впливати на зміну їх на краще.

Соціалізація - процес і результати засвоєння людиною історично створених соціальних норм та культурних цінностей (конструктивних та саморуйнівних), що передбачають його включення у систему суспільних відносин та самостійне відтворення цих відносин.

Соціальна адаптація - процес пристосування дитини до нового соціального середовища.

Спілкування - це процес емоційної, інтелектуальної, перцептивної, мовленнєвої, оцінювальної, духовної взаємодії дітей, що може бути безпосереднім або опосередкованим наслідком інших видів діяльності – грою, працею, навчанням. Без уміння спілкуватися неможливі добрі взаємини.

Статеве виховання - комплекс виховних та освітніх впливів на дитину, спрямованих на залучення її до прийнятої в суспільстві системи статевих ролей і взаємин між статями в суспільному і особистому житті.

Статевий розвиток - результат не стільки біологічних особливостей статі, хоча не можна принижувати роль фізіології та генетики, скільки соціальних вимог до хлопчиків і дівчаток з боку найближчих людей - членів сім'ї, а також вихователів дошкільних освітніх установ і однолітків, з якими вони себе ідентифікують.

Статєво-рольове виховання - складова частина статевого виховання. У результаті його здійснення дитина-дошкільник повинна значною мірою опанувати культурою взаємин статей, в основі якої – доброта, взаємоповага і делікатність, адекватна статі модель поведінки, правильне розуміння ролі чоловіка і жінки в суспільстві.

Стать - комплекс репродуктивних, тілесних, поведінкових і соціальних ознак, що визначають індивіда як чоловіка (хлопчика) або жінку (дівчинку) (В.Є. Каган).

Список рекомендованої літератури

1. Андрусич, Н. Виховувати без насильства. Обговорення проблеми, прийнятої в Листі Міністерства / Н. Андрусич // Дошкільне виховання. 2013. № 3. - С. 2-6.
2. Бобак, О. Сімейне виховання в розвитку дитини / О. Бобак // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія . 2009. Вип. 5. Ч. I . 388 с. - С. 328-331.
3. Варбан М., Демченко І. Поведінка молоді, що пов'язана з вживанням наркотиків: за матеріалами Українського інституту соціальних досліджень // Шк. світ. – 2001. - № 17 - С. 2-3 вкладкиша.
4. Варій М.И. Соціальна психіка нації: Наукова монографія. - Львів: «СПОЛОМ», 2002.
5. Виговська, О. Є. Соціалізація дитини з мовленнєвими порушеннями / О. Є. Виговська // Логопед. 2013. № 5. - С. 40-44.
6. Волошина, Н. Гра дарує радість пізнання. Дидактичні посібники для сенсорного розвитку / Н. Волошина // Дошкільне виховання. 2013. № 12. - С. 20-23.
7. Гладка, М. Ситуація успіху як умова соціалізації дитини. Засідання педагогічної ради / М. Гладка, А. Мішурова // Управління освітою. 2013. № 19. - С. 6-11 /вкладка/ (газета).
8. Григоренко, О. В. Соціалізація через ситуативні ігри. // Логопед. 2012. № 2. - С. 10-13.
9. Даніч, Р. М. Формування комунікативної компетентності як умова соціального розвитку дитини / Р. М. Даніч, В. В. Потікані // V всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К. Д. Ушинського (Одеса, 15-16 травня) : до 190-річчя університету . 2007 . 118 с. - С. 103-105.
10. Дарманський М. М. Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні. - Хмельницький: Поділля, 1997.

11. Девід В.Джонсон Соціальна психологія: тренінг міжособового спілкування. - К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2003. - 288 с.

12. Дегтяренко, Т. В. Свято, як іноваційно-педагогічна технологія соціалізації дітей з аутичним спектром порушень психофізичного розвитку / Т. В. Дегтяренко, О. О. Зіборова // Педагогічний альманах : зб. студ. наук. статей . 2009-. Сучасні орієнтири розвитку освіти: Вип. 4 : черв. 2009 р. 343 с. - С. 250-256.

13. Діти з особливими потребами в школі [Текст] : психол.-пед. супровід / [авт.-упоряд.: О. М. Романова та ін.] . - Київ : Шкіл. світ, 2011 . - 128 с. - (Б-ка «Шкільного світу») . - ISBN 978-966-451-000-1 . - ISBN 978-966-451-658-4.

14. Долинний, Ю. Проблеми соціалізації дітей з особливостями психофізичного розвитку в сучасній педагогічній літературі. // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2007. № 2. - С. 53-59.

15. Доманюк, О. М. Вплив сім'ї на процес соціалізації дітей дошкільного віку / О. М. Доманюк // Наукові записки. 2011. Вип. 1 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти . 209 с. - С. 115-118.

16. Дробом Л. С, Антонова-Турченко О. Г. Корекційна робота з важковиховуваними дітьми та підлітками. - К.: Довіра і надія, 1996.

17. Дюндик Н. Можна ли захитити школу от смертельного зелья: (Проблемы наркомании) // Учит. газ. - 2001. - 27 фев (№8). - С. 7.

18. Економічна соціалізація дітей. Соціально-психологічна гра для першокласників / С. Фера // Психолог. 2014. № 8. - С. 15-23.

19. Євтух М. Б., Сердюк О. П. Соціальна педагогіка: Підручник. - К.: МАУП, 2003.-232 с.

20. Жук, Т. Реабілітація дітей з помірною розумовою відсталістю. // Психолог. 2012. № 9. - С. 47-51 (газета).

21. Зальвовський В.М. Про зловживання психотропними речовинами // Практ. Психологія та соц. робота – 2000. - №6 - С.43-44.

22. Золіна, О. Діти з особливими потребами в суспільстві: соціопсихолінгвістичний аспект / О. Золіна, С. Хаджирадева // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2002. № 2 . 120 с. - С. 75-78.

23. Калініченко, О. Як навчити дитину дружити? / О. Калініченко // Психологічна служба школи. 2014. № 1-2. - С. 54-57.

24. Кантарьова, Н. В. Особливості ранньої соціалізації дітей із заїканням. / Н. В. Кантарьова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць : Педагогічні науки. 2009. Вип. 1-2 . 380 с. - С. 13-18.

25. Коваль Л. Г., Зверева І Д., Хлебнік С. Р. Соціальна педагогіка /Соціальна робота: Навч. посіб. - К.: ІЗМН, 1997.

26. Колесов Д.В. Не допустить беды. – М.: Педагогика. 1988. – 160 с

27. Корсак К. Вчителю і вихователю про наркотики // Освіта України. – 1999. - № 17 (28 квіт.) - С. 10.

28. Корсикова, М. Соціалізація дітей-сиріт в умовах дитячого будинку сімейного типу. / М. Корсикова, О. В. Паскаль // Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи : міжвуз. наук.-практ. конф, 9 квіт. 2009 р. : зб. статей . 2009 . 140 с. - С. 59-63.

29. Кравченко, Т. В. Сім'я та її вплив на соціалізацію дитини. // Педагогіка і психологія. 2009. № 3. - С. 32-41.

30. Кудрявцева, О. А. Проблема підготовки майбутніх вихователів до соціалізації дітей старшого дошкільного віку. / О. А. Кудрявцева, І. Венгер // Педагогічний альманах : зб. студ. наук. статей . 2009-. Дошкільна освіта в умовах сучасного суспільства: Вип. 3 : спец. вип. до 195-річчя ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». 2011 . 304 с. - С. 209-212.

31. Кудрявцева, О. А. Соціалізація дітей і дітей старшого дошкільного віку в умовах спілкування з однолітками. / О. А. Кудрявцева, Г. В. Гричклевич // Педагогічний альманах : зб. студ. наук. статей . 2009-.

Сучасні проблеми дошкільної освіти: Вип. 1 : черв. 2009 р. 2009 . 192 с. - С. 37-40.

32. Курінна, С. М. Роль соціального педагога дитячого будинку в процесі соціалізації його мешканців / С. М. Курінна // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 2. - С. 14-22.

33. Курята, Ю. В. Креативне мислення як чинник соціалізації дітей молодшого шкільного віку [Текст] : 19.00.07 : автореф. дис. канд. психол. наук / Юлія Вікторівна Курята ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, [наук. кер. І. Д. Пасічник] . - Хмельницький, 2008 . – 20 с.

34. Лисенко І. П. Профілактика рецидивів наркотичної та алкогольної залежності // Практ. психологія та соц. робота. - 2000. - № 8. - С. 26 -29.

35. Листопад О. А. Підготовка викладачів до роботи щодо попередження наркоманії в молодіжному середовищі // Наша школа № 5-6, 2004. -С. 2-8.

36. Литвиненко, С. А. Моральне виховання дітей у сучасній соціальній ситуації розвитку. / С. А. Литвиненко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць : Педагогічні науки. 2009. Вип. 4-5 . 211 с. - С. 113-118.

37. Личко А.Е., Битенский В.С. Подростковая наркология - Л: Медицина, 1991.

38. Максимова Н. Ю. Підліток і наркотики // Практична психологічна та соц. робота - 1999 - № 5. - С. 2-5.

39. Максимова Н. Ю. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків. - К., 1997. – 208 с.

40. Мельникова І. М. Розвиток та соціалізація учнівської молоді: Метод, реком. -К.: КДЛУ, 1996.

41. Мельничук, Т. І. Соціально-психологічний супровід як умова соціалізації усиновленої дитини в сім'ї / Т. І. Мельничук // Наука і освіта :

наук.-практ. журнал. 2013. № 7. Тематичний спецвипуск «Психологія особистості: теорія, досвід, практика» . 312 с. - С. 178-183.

42. Молодежь и наркотики (Социология наркотизма)/ Под ред. В. А. Соболева, И. П. Рущенко. - Харьков: Торсинг, 2000 - 259 с.

43. Огаркова, Т. Життя європейців: «інклюзивне» навчання дітей з особливими потребами в Німеччині / Т. Огаркова // Управління освітою. 2014. № 22. - С. 30-35 (газета).

44. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник. - К.: Академвидав, 2003.-448 с.

45. Освітнє інтернет-сердовище як засіб соціалізації дітей з особливими потребами // Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. № 2. - С. 34-39.

46. Островська, К. О. Особливості соціальної компетентності у дітей з різним рівнем аутизму / К. О. Островська // Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 5. - С. 52-56.

47. Петрунько, О. В. Інтернет як технологія соціалізації дітей і молоді / О. В. Петрунько // Педагогіка і психологія. 2010. № 1. - С. 85-96.

48. Петрунько, О. Ризики медіа-соціалізації дітей / О. Петрунько // Практичний психолог: дитячий садок. 2013. № 11. - С. 35-39.

49. Печенко, І. П. Засади соціалізації дітей у педагогічній спадщині С. Русової. / І. П. Печенко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць : Педагогічні науки. 2001. Вип. 3-4 . 182 с. - С. 48-54.

50. Піроженко, Т. Дитина шостого року життя: психологічний портрет / Т. Піроженко, С. Ладивір // Практичний психолог: дитячий садок. 2013. № 5. - С. 5-12.

51. Піроженко, Т. Дитини п'ятого року життя: психологічний портрет / Т. Піроженко, С. Ладивір, К. Карасьова // Практичний психолог: дитячий садок. 2013. № 4. - С. 5-13.

52. Потікані, В. В. Формування комунікативної компетентності у дітей передшкільного віку як умова їхньої соціалізації / В. В. Потікані, Н. К. Василюгло // Педагогічний альманах : зб. студ. наук. статей . 2009-. Сучасні орієнтири розвитку освіти: Вип. 4 : черв. 2009 р. 2012 . 343 с. - С. 118-121.

53. Просяник, В, Формування соціально зрілої особистості. // Відкритий урок. 2011. № 2. - С. 31-33.

54. Проценко, О. Співпраця дитсадка і школи - запорука успішної соціалізації дитини. Репортаж з обласного науково-практичного семінару / О. Проценко // Дошкільне виховання. 2016. № 12. - С. 23-24.

55. Психологічна діагностика і корекція особистості важковиховуваних дітей і підлітків: Навч. посіб. / О. Г. Антонова-Турченко, Є. І. Драніщева, Л. С. Дробот. - К.: ІЗМН, 1997.

56. Психологічний театр у початковій школі. // Розкажіть онуку. 2011. № 19-20. - С. 17-26 /газета/.

57. Савіна, М. Статеве виховання дитини / М. Савіна // Практичний психолог: дитячий садок. 2014. № 5. - С. 25-30.

58. Семиченко В. А. Психология социальных отношений: Модульный курс. - К.: Магістр, 1999.

59. Семчук, С. І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку [Текст] : 13.00.08 : дис. канд. пед. наук / С. І. Семчук ; наук. кер. І. П. Рогальська, Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Г. Тичини . - Умань, 2010 . - 218 с.

60. Сорочинська В. С. Соціальна педагогіка: Курс лекцій. - Вінниця: Вид-во ВПУ, 2001.

61. Соціальна педагогіка: Підручник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2003.-256 с.

62. Соціологія: Підручник / За заг. ред. В.П. Андрущенко. - К., 1998.

63. Стреж, Л. Соціалізація дітей із порушеннями мовлення. Семінар-практикум для практичних психологів ДНЗ. // Психолог дошкілля. 2012. № 2. - С. 15-18 (газета).

64. Суятинова, К. Є. Вплив розлучених батьків на соціалізацію дитини дошкільного віку / К. Є. Суятинова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць : Педагогічні науки. 2014. Спецвипуск «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти» . 424 с. - С. 320-327.

65. Тазарачева, Г. М. Проблеми ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів в Україні / Г. М. Тазарачева // Нові технології навчання : наук.-метод. збірник. 2005. Спец. випуск : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи», 09-11 листоп. 2004 р. 222 с. - С. 193-199.

66. Тютюнник, М. І. Соціально-педагогічна реабілітація дітей в спеціальних дошкільних закладах освіти засобами творчої гри [Текст] : 13.00.01 : автореф. дис. канд. пед. наук / Марія Іванівна Тютюнник ; Тернопіл. держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, [наук. кер. Н. В. Лисенко] . - Т., 1999 . - 20 с.

67. Ульяненко, Л. В. Я серед людей. Творчий проект створення пам'ятки за творами В. Сухомлинського та М. Магери / Л. В. Ульяненко // Логопед. 2014. № 1. - С. 23-29.

68. Федій, О. Зарубіжний досвід використання лялькотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку / О. Федій // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : наук.-теорет. збірник . 2008 . 354 с. - С. 312-316.

69. Шкодінa, О. В. Усі ми вийшли з дитинства. Проект психологічної допомоги батькам у вихованні дитини. // Дошкільний навчальний заклад. 2009. № 1. - С. 2-12.

70. Юрченко, О. М. Організація роботи соціального педагога з обдарованими молодшими школярами. / О. М. Юрченко, О. О. Біла //

Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи : міжвуз. наук.-практ. конф, 9 квіт. 2009 р. : зб. статей . 2009 . 140 с. - С. 5-8.

71. Я тепер - школяр! Проходження процесу соціалізації дитини на початку навчання в школі. // Розкажіть онуку. 2010. № 4. - С. 32-34 (газета).

Інформаційні ресурси

1. www.mon.gov.ua - веб-сторінка Міністерства освіти і науки України.
2. www.nbuv.gov.ua - веб-сторінка бібліотеки ім.Вернадського.
3. www.testportal.com.ua - веб-сторінка Українського центру оцінювання якості освіти.
4. www.studfiles.ru/preview/5602058/page:4/
5. мережі "Інтернет":
6. uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_пед..
7. pidruchniki.ws/14691113/pedagogika/...
8. [ipp.sspu.sumy.ua/index.php?option=c... к](http://ipp.sspu.sumy.ua/index.php?option=c...)
9. ukrreferat.com/index.php?refera...
10. twirpx.com/files/pedagogics/soc...
11. gov.ua/portal/Soc_Gum/Sptp/ind...
12. log-in.ru/books/sotsialnaya-pedagog...
13. koob.ru/mudrik/sotcialnaya_peda...
14. lib4all.ru/base/B3044/B3044Part23-3..
15. bibliofond.ru/view.aspx?id=466520
16. ua.textreferat.com/referat-13644-1....

Журнальні ресурси

1. Газета «Дошкольное образование». - Режим доступу до електронних ресурсів: <http://dob.1september.ru/>
2. Дошкольное образование - Образование от RIN.RU. - Режим доступу до електронних ресурсів: <http://edu.rin.ru/html/926.html>

3. Методические материалы в помощь работникам детских дошкольных учреждений. - Режим доступа до электронных ресурсов: <http://tanja-k.chat.ru>.

4. Ранее развитие детей. - Режим доступа до электронных ресурсов: <http://www.danilova.ru>.

5. Дошкольное образование. - Режим доступа до электронных ресурсов: <http://edu.rin.ru/preschool/index.html>.

6. «Дошколенок». - Режим доступа до электронных ресурсов: <http://www.kindereducation.com>.

7. Детский сад от А до Я. Научно-методический журнал для педагогов и родителей. - Режим доступа до электронных ресурсов: <http://detsad-journal.narod.ru/index.htm>.

ДОДАТКИ

Додаток А

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

Коли ми почнемо називати речі своїми іменами, коли ми визнаємо, що люди з особливими потребами, найперше є людьми, то побачимо, що у них значно більше спільного з усіма, ніж відмінного

Особлива дитина

- *Знедолена природою дитина не повинна знати, що у неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини має бути у сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим.*

В.О.Сухомлинський

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ:

Ґрунтується на принципах виваженої (особистісно зорієнтованої) педагогіки.

Зокрема:

- **Відмінності між людьми є природнім явищем**, і навчання відповідним чином слід адаптувати до потреб дітей, а не підганяти під сталі, наперед зумовлені погляди щодо організації та характеру освітнього процесу.
- Освітній процес спрямовується на **задоволення потреб дітей**
 - забезпечує більш високий середній рівень успішності, що є корисним усьому суспільству;
 - допомагає уникнути безцільних витрат ресурсів і краху надій, до чого надто часто призводить низький рівень навчання та шаблонність концептуальних підходів до освіти

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ:

- **Всі діти мають навчатися разом** у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не дивлячись на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними.
- Школи повинні **визнавати і враховувати різноманітні потреби учнів** шляхом узгодження різних видів і темпів навчання.
- **Забезпечення якісної освіти** для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами.
- Діти з особливими освітніми потребами повинні отримувати будь-яку **додаткову допомогу**, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

• *Розглядається як:*

система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу.

є динамічним процесом, що розвивається
ПОСТІЙНО

ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА –

заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема:

- адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання,
- використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків,
- співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей,
- створює позитивний клімат в шкільному середовищі.

Нормативні документи

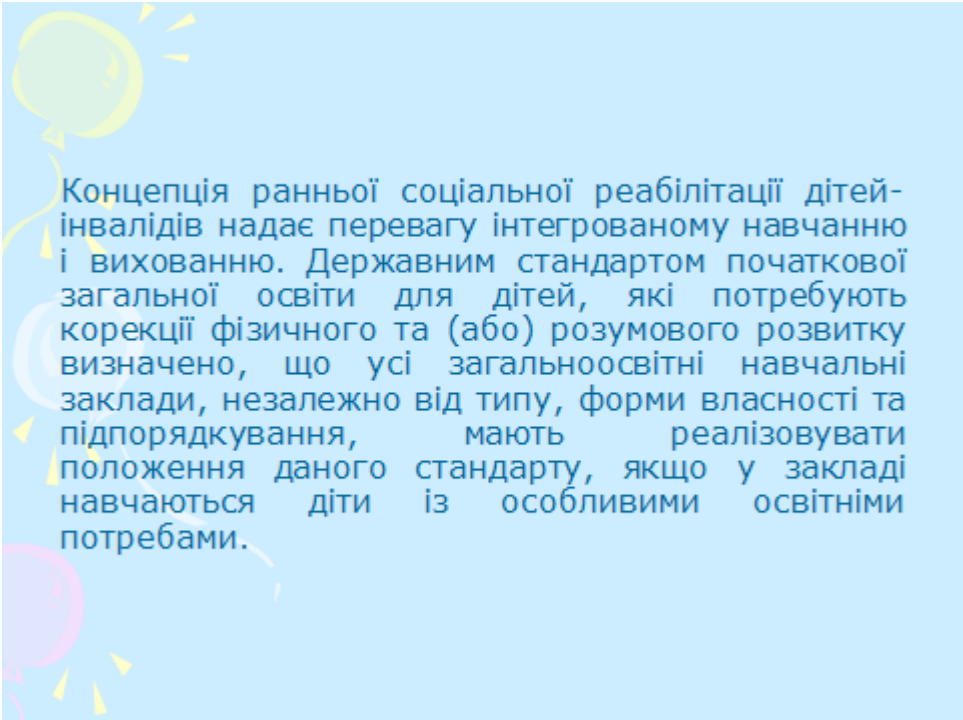
Конституція України в статті 53 гарантує всім громадянам право на освіту.

Закон України «Про охорону дитинства» у статті 26 «Захист прав дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку стверджує, що «дискримінація дітей-інвалідів та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового та фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку...»

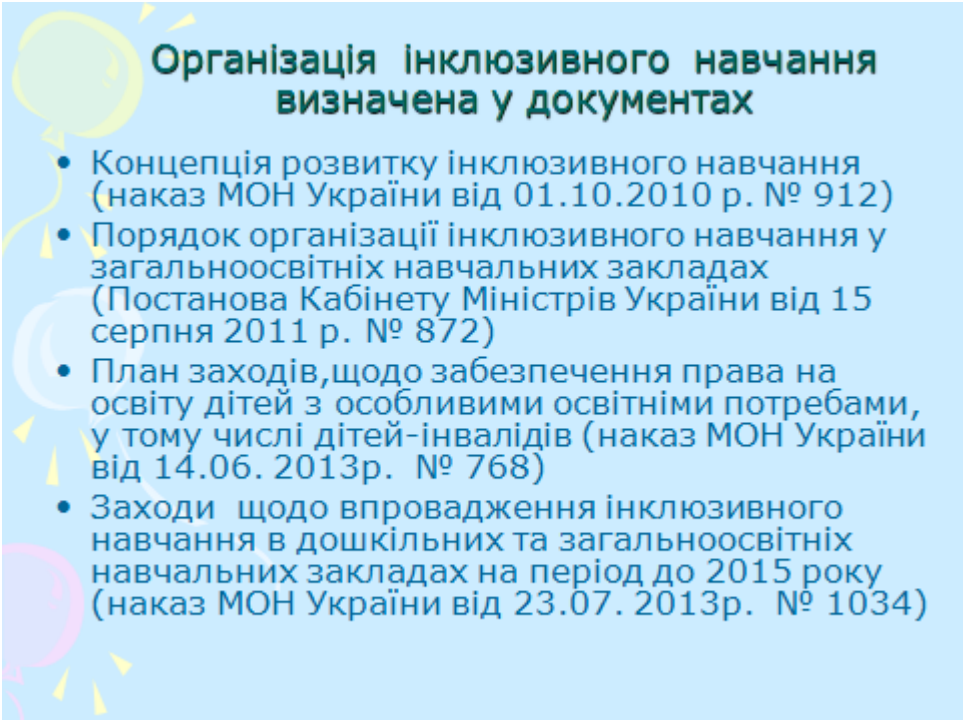
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ОСНОВНІ ДОКУМЕНТИ

- Всесвітня декларація прав людини - 1948 р.
- Декларація про права дитини – 1959 р.
- Конвенція про права дитини - 1989 р.
- Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів 1993 р.
- Саламанська декларація – 1994 р.

1991 Україна Закони “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про дошкільну освіту”

Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів надає перевагу інтегрованому навчанню і вихованню. Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку визначено, що усі загальноосвітні навчальні заклади, незалежно від типу, форми власності та підпорядкування, мають реалізовувати положення даного стандарту, якщо у закладі навчаються діти із особливими освітніми потребами.

Організація інклюзивного навчання визначена у документах

- Концепція розвитку інклюзивного навчання (наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912)
- Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872)
- План заходів, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів (наказ МОН України від 14.06. 2013р. № 768)
- Заходи щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року (наказ МОН України від 23.07. 2013р. № 1034)

Організація інклюзивного навчання визначена у документах

- Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.05.12_№ 1/9-384 «**Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах**»
- Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.07.2012 № 1/9-529 «**Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання**»
- Лист Міністерства освіти і науки України від 08.08.2013 № 1/9-539 «**Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами**»

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Інклюзія – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивна освіта:

- визначає, що усі діти можуть навчатися;
- заохочує освітні структури, системи та програми відповідати потребам усіх дітей;
- є динамічним процесом, що розвивається.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Термін

"діти з особливими освітніми потребами" (*special educational needs – SEN*), стосується однаковою мірою як інвалідності у важкій формі, так і середніх за ступенем порушень. Такий підхід пояснюється тим, що явище "недостатності" або "інвалідності" передбачає втрату або дефіцит фізичної та розумової спроможності – але ж спроможність вчитися безпосередньо залежить не від стану окремих органів або ж їхньої фізіологічної функціональності, а, радше, від психологічної функціональності.

Таким чином, акцент зсувається від *внутрішніх* вад дитини до системи *освіти*, яка надає підтримку дитині у навчанні, визначає сильні якості дитини та задовольняє всі її індивідуальні потреби.

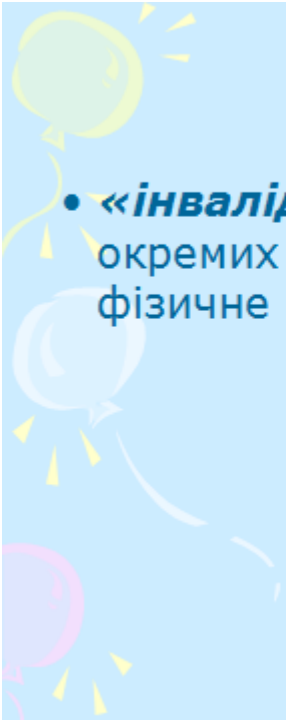
ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

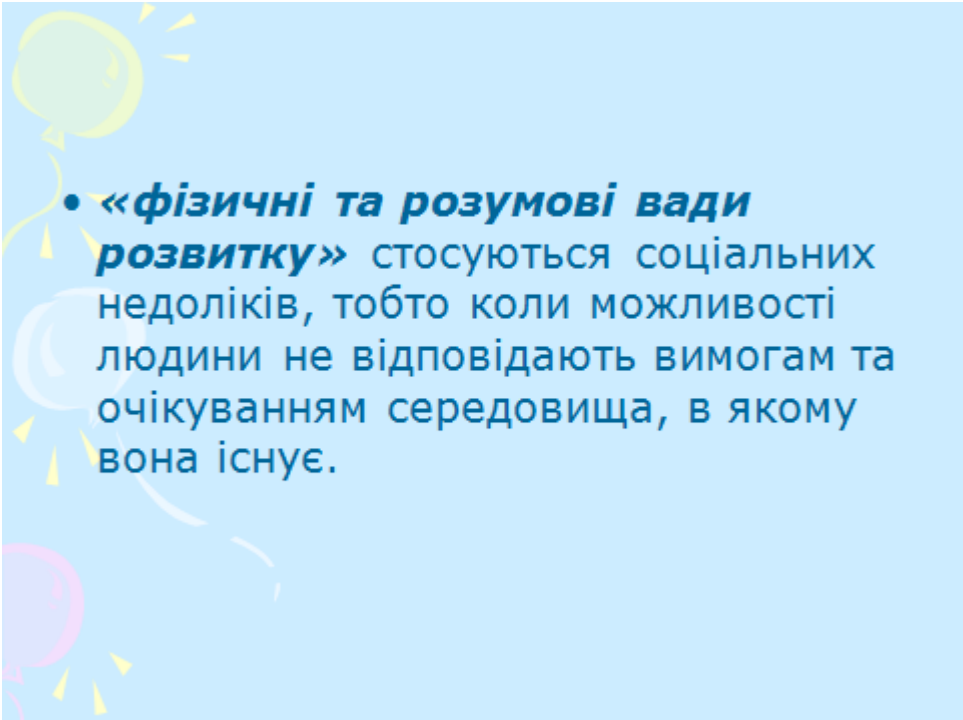
У довідковій літературі *обдарованість* визначається комплексом задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності чи діяльностей. В шкільному віці обдарованих дітей нараховується всього 3-5 % від загальної кількості дітей.

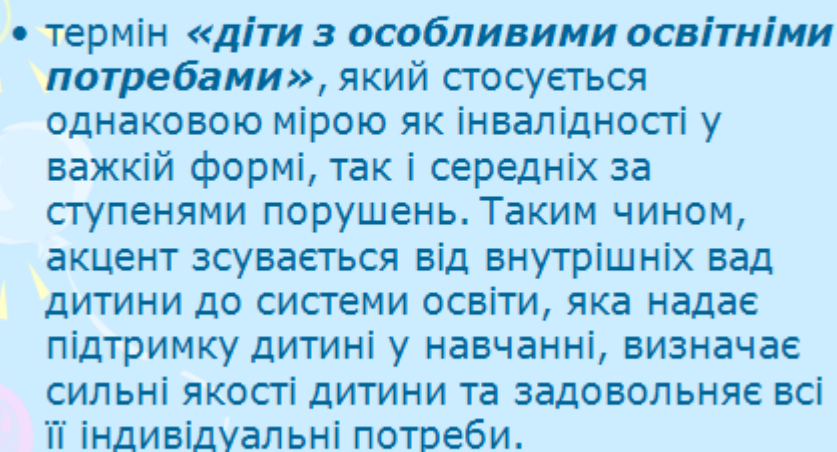

Основні терміни

- термін **«порушення»** стосується аспектів органічної вродженості, втрати певних функцій (наприклад, глухота, обмежений зір);

-
- **«інвалідність»** - стосується вад окремих функцій (мовлення, фізичне пересування тощо);

-
- **«фізичні та розумові вади розвитку»** стосуються соціальних недоліків, тобто коли можливості людини не відповідають вимогам та очікуванням середовища, в якому вона існує.

-
- термін **«діти з особливими освітніми потребами»**, який стосується однаковою мірою як інвалідності у важкій формі, так і середніх за ступенями порушень. Таким чином, акцент зсувається від внутрішніх вад дитини до системи освіти, яка надає підтримку дитині у навчанні, визначає сильні якості дитини та задовольняє всі її індивідуальні потреби.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Історичний екскурс:

Від навчання окремих категорій дітей з ООП до диференційованої системи спеціальної освіти: початок ХХ с. – середина 1960-хр. – медична модель - **сегрегація**

Медична модель передбачає, що людина з особливостями розвитку – це хвора людина і її потрібно перш за все лікувати в спеціальних закладах.

Від ізоляції до інтеграції середина 1960-х – середина 1980-х рр. – модель нормалізації – **інтеграція**

Концепція нормалізації – ставить акцент на вихованні дитини з ООП в дусі культурних норм, прийнятих в суспільстві в якому вона живе.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

- Інтеграція – зусилля, спрямовані на введення дітей з ООП в існуючий освітній простір.

УЧЕНЬ > **вміння** > **звичайний клас**

/як краще пристосувати дитину до життя в дитячому колективі/

- Середина 1980-х р. – наш час – модель включення/залучення - **ІНКЛЮЗІЯ**

В основі моделі лежить – політика та процес, які дають змогу всім дітям брати участь у всіх програмах.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА. ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

- Відмінність у підходах полягає у визнанні того факту, що ми змінюємо суспільство, щоб воно враховувало і пристосовувалося до індивідуальних потреб людей, а не навпаки.

УЧЕНЬ › звичайний клас › вміння (за підтримки)

- ✓ зміни, які має здійснити школа – навчальній програмі, методах роботи, навчальних матеріалах тощо, щоб забезпечити індивідуальні потреби кожної дитини/

Організація навчально-виховного процесу

• **Навчання** здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими МОН для загальноосвітніх та, у разі потреби, спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів.

Навчально-виховний процес здійснюється відповідно до робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу.

З урахуванням індивідуальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів, складається **індивідуальний навчальний план**

Організація навчально-виховного процесу

Індивідуальний навчальний план:

• 3-8 годин на тиждень - проведення корекційно-розвиткових занять (з урахуванням висновку ПМПК та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку). Такі години враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дітей з особливими освітніми потребами. Проводяться відповідними вчителями-дефектологами та практичними психологами.

• **Індивідуальна навчальна програма** розробляється педагогічними працівниками (переглядається двічі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування).

Індивідуальна програма розвитку

Загальна інформація про дитину	<ul style="list-style-type: none"> • ім'я та прізвище, вік, телефони батьків, адреса, дата зарахування дитини до школи та строк, на який складається програма. • проблема розвитку (інформація про особливі освітні потреби)
Наявний рівень знань і вмінь	<ul style="list-style-type: none"> • вміння, сильні якості та труднощі, стиль навчання, якої допомоги потребує, • інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до навчання
Спеціальні та додаткові освітні послуги	<ul style="list-style-type: none"> • розклад занять з відповідними фахівцями, • кількість і тривалість занять
Адаптації/модифікації	<ul style="list-style-type: none"> • облаштування середовища, застосування належних навчальних методів, матеріалів, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини

**Впровадження
альтернативних форм здобуття
дошкільної освіти.
Соціально-педагогічний
патронат**

**Здійснення соціально-
педагогічного патронату
орієнтовно поділено на 4 групи**

- ❖ робота з батьками
- ❖ робота з дітьми
- ❖ робота з цілою сім'єю
- ❖ підготовка і самопідготовка фахівців, які залучені до соціально-педагогічного патронату

Ці групи взаємопов'язані і доповнюють одна одну.

“Соціально-педагогічний патронат у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім’ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють.”

Закон України “Про освіту”, стаття 22.

Під терміном «соціально-педагогічний патронат сім’ї» передбачається система гуманітарних послуг і заходів, спрямованих на полегшення пристосування сім’ї та її членів до вимог суспільства, допомогу у вихованні дітей, подолання та профілактику міжособистісних конфліктів у родині, захист прав дітей.

Директивні документи

- Конституція України
- Закон України “Про освіту”, ст. 22
- Закон України “Про дошкільну освіту”, ст. 11
- Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні”
- Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року

Інструктивно-методичні матеріали по організації форм роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади

-лист МОНУ від 04.10.2007 №1/9-583 “Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади”

-лист МОНУ від 17.12.2008 №1/9-811 “Про здійснення соціально-педагогічного патронату”

-лист МОНУ від 29.07.2011 №1/9-577 “Про організацію короткотривалого перебування дітей у дошкільних навчальних закладах”

Модернізація змісту дошкільної освіти вимагає:

- чіткі методологічні засади, що враховують сучасні світові та європейські тенденції розвитку дошкільної освіти
- дошкільні навчальні заклади повинні набути нового статусу, розширити свої функції, стати обов'язковими для відвідування дітьми дошкільного віку
- розширити мережу дошкільних закладів різних типів, змінити режим їх роботи
- збільшення відсотка охоплення дітей дошкільними навчальними закладами
- передбачити можливості соціалізації дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку

Форми здобуття дошкільної освіти

- дошкільні навчальні заклади різного типу
- альтернативні форми здобуття дошкільної освіти
- освітні послуги (гуртки, студії)
- сім'я (домашній педагог, гувернантки)

Пошук ефективних організаційних підходів до впровадження нових, альтернативних форм здобуття дітьми дошкільної освіти

Нині близько 40% дошкільників з різних причин не відвідують дошкільні навчальні заклади, а переважна більшість батьків потребують спеціальної методичної, діагностичної допомоги для здійснення виховних функцій, тому на державному рівні планується як найшвидше врегулювати таке важливе питання сьогодення.

Реалізувати це складне завдання можна спільними зусиллями як управлінців, так і практиків.

Найоптимальніші альтернативні форми здобуття дошкільної освіти

- консультативні пункти
- інтегровані групи для дітей з обмеженими можливостями
- прогулянкові групи
- групи короткотривалого перебування
- центр ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів
- центр соціально-педагогічної підтримки
- центр розвитку дитини
- група соціально-педагогічного патронату

Соціально-педагогічний патронат

- сприяє:
 - взаємодії закладів освіти, сім'ї та суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам
- передбачає:
 - систему гуманітарних послуг і заходів, спрямованих на полегшення пристосування сім'ї та її членів до вимог суспільства
 - допомогу у вихованні дітей
 - подолання та профілактику міжособистісних конфліктів у родині
 - захист прав дітей

Мета соціально-педагогічного патронату

- ✓ надання методичної і консультативної допомоги сім'ї, включення батьків у процес виховання, навчання та реабілітації дитини
- ✓ забезпеченість на рівні держави кожній дитині права на доступність і безоплатність дошкільної освіти, залучення до дошкільної освіти більшої кількості дітей
- ✓ поступово повна або часткова інтеграція їх у суспільство

Основні завдання соціально-педагогічного патронату

- організація цілеспрямованої фахової допомоги сім'ї у вирішенні її психолого-педагогічних та соціальних проблем
- надання комплексної психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної допомоги дітям дошкільного віку, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації
- формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї
- допомога у створенні доцільних психолого-педагогічних умов виховання дитини відповідно до її віку, індивідуальних особливостей та потреб

Основні функції соціально-педагогічного патронату

- консультативна
- розвивальна
- запобіжно-профілактична
- виховна
- корекційно-реабілітаційна
- діагностична
- прогностична

Дякую за увагу!

Навчальне видання

Величко Тетяна Дмитрівна

**ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В УМОВАХ
ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Навчальний посібник

Величко Т. Д. - кандидат педагогічних наук зі спеціальності 13.00.08 «Дошкільна педагогіка», асистент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного Закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»